

Літаратура Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАУ БССР

ПЯТНІЦА, 5 чэрвеня 1987 г. № 23 (3381) © Выходзіць з 1932 г. © Цана 10 кап.

УНУМАРЫ:

Трэцяя ў краіне— Купалаўская!

Да выхаду ў свет
першай на Беларусі
персанальнай энцыклапедыі

2

НОВЫЯ ВЕРШЫ

В. ДАШКЕВІЧА
і Г. КАРЖАНЕЎСКОЙ

4, 8—9

Гарызонты мастацкай прозы

Крытычны агляд
Т. ГРАМАДЧАНКА

5—7

Развагі А. СІДАРЭВІЧА
пра новую аповесць
В. БЫКАВА

6—7

Апавяданне
В. ГІГЕВІЧА

8—9

А ШТО ДАЛЕЙ?

Артыкул Ю. СОХАРА
пра спектаклі
Магілёўскага
драматычнага тэатра

10—11

Артыкул мовазнаўцы
А. БУЛЬКІ

14—15

Пройдзе не так многа часу, і гэтыя хлопчкі і дзяўчынкі ўступяць у вялікае жыццё. Як важна, каб ужо цяпер побач з імі быў ласкавы і строгі, мудры старэйшы таварыш. Настаўнік. Такі, як Марыя Іванаўна Арлукевіч. Марыя Іванаўна воль ужо 30 гадоў плённа працуе ў пачатковых класах Забалоцкай сярэдняй школы Смалявіцкага раёна. Яна — выдатнік асветы Беларускай ССР.
Фота А. КЛЕШЧУКА.

Быць змагарамі за перабудову

Перабудова, далейшая дэмакратызацыя жыцця, галаснасць патрабуюць і новага мыслення. Без уліку гэтага літаратура не можа сёння адпавядаць свайму прызначэнню, быць на лініі змагання за абнаўленне ўсіх сфер нашага жыцця.

Невыпадкова, што на чарговы пленум праўлення Саюза пісьменнікаў БССР, які адбыўся 4 чэрвеня ў Доме літаратуры, было вынесена пытанне — «Сацыяльныя і маральныя праблемы ў жыцці і літаратуры».

Уступным словам пленум адкрыў старшыня праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Максім Танк. З дакладам выступіў першы сакратар праўлення СП БССР Н. Гілевіч.

Гасцямі пленума была дэлегацыя Саюза пісьменнікаў СССР у складзе: першага сакратара праўлення СП СССР У. Карлава, старшыні Савета па беларускай літаратуры Я. Хеламскага, намесніка старшыні Савета І. Шклярэўскага, кансультанта па беларускай літаратуры СП СССР Г. Грыбубоўскай, прадстаўнікоў выдавецтваў «Советский писатель» і «Художественная литература» І. Сяргеевай і В. Элькіна, члена Савета па беларускай літаратуры Т. Каламіец (Украіна) і А. Гушчуса (Літва).

У рабоце пленума прынялі ўдзел інструктар сектара мастацкай літаратуры А. С. Філін, намеснік Старшыні Савета Міністраў БССР Н. М. Мазай, загадчык аддзела культуры ЦК КПБ І. І. Антановіч, міністр культуры БССР Ю. М. Міхневіч, міністр вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыі БССР М. М. Машкоў, старшыня Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па справах выдавецтваў, паліграфіі і кніжнага гандлю М. І. Дзялец.

Справаздача з пленума будзе надрукавана.

НАПЯРЭДАДНІ ЮБІЛЕЮ

Творчую справаздачу на мінскай сцэне трымае Гродзенскі абласны драматычны тэатр

Сёлета тэатр з Гродна будзе святкаваць сваё саракагоддзе. З якім творчым набыткам прыйшоў калектыў да знамянальнай падзеі? Адказаць на гэтае пытанне дапамогуць гасцролі, якія пройдуць з 5 па 30 чэрвеня на сцэнах Дома афіцэраў і Русага тэатра БССР. Афіша гэтай Мінска — надзвычай разнастайная, на ёй пазначаны «Дэкамерон» Дж. Бакача, «Школа жонан» Ж. Мальера, «Стары» М. Горькага, «Заўтра была вайна» С. Васільева, «Апошні наведальнік» В. Дазорцава, «Попел Алімпіа» Э. Ветэмаа і шэраг іншых твораў.

Пад час гастролі адбудзецца прэм'ера спектакля «Нянька Наваградскі», у пастаноўцы галоўнага рэжысёра тэатра заслужанага дзеяча мастацтваў Тат. АССР І. Пятроўскага паводле гістарычнай драмы Л. Пракопчыка і Д. Калчэцкі. Дзея твора пераносіць нас у XIII стагоддзе, у старажытныя сталіцы Вялікага княства Літоўскага — Наваградак.

Варта згадаць пра яшчэ адну цікавую падзею перад'юбілейнага тэатральнага сезона. Як вядома, даўняю гісторыю мае творчае супрацоўніцтва тэатраў гарадоў-пабрацімаў Гродна і Беластока (два дзесяцігоддзі назад адбыліся першыя абменныя гастролі, а заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР А. Струнін, колішні мастацкі кіраўнік Гродзенскага тэатра, паставіў спектакль з трупай Беластоцкага тэатра імя Аляксандра Вянгеркі). Сёлета беларуска-польскія культурныя сувязі ўзбагаціліся яшчэ адным «спектаклем дружбы». Так называюць пастаноўку па старонках рамана Ю. Бондарава «Выбар», змыццёўленую на беластоцкай сцэне І. Пятроўскім у студзені гэтага года. А ў часе майскіх гастролі Гродзенскага тэатра ў ПНР было вырашана менавіта ў «Выбары» аб'яднаць лепшыя творчыя сілы абодвух суседніх калектываў. Моўны бар'ер не стаў перашкодай ні для выканаўцаў, ні для гледачоў: спектаклі дружбы з песнямі прайшлі спачатку ў Беластоку, а потым і ў Гродне.

Л. НАВІЦКАЯ, супрацоўніца газеты «Гродзенская праўда».

НЕ ТАК ДАўНО ў Доме літаратуры адбылася чарговая прэм'ера новай кнігі. На гэты раз яна была прысвечана выхадзі першай у нас персанальнай энцыклапедыі — «Янка Купала». Энцыклапедысты расказалі чытачам пра сваю шматгадовую працу. Да гонару стваральнікаў, размова ішла не толькі пра поспехі і дасягненні, але і пра выдаткі, пралікі. Гаворка пра Купалаўскую энцыклапедыю атрымалася грамадска значнай, цікавай, а значыць — вартай увагі шырокага кола чытачоў.

Прэм'еру кнігі адкрывае І. Шамякін.

Трэцяя ў краіне — Купалаўская!

Адкрыў прэм'еру галоўны рэдактар выдавецтва «Беларуская Савецкая Энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі народны пісьменнік Беларусі Іван Шамякін. Ён, у прыватнасці, сказаў: — Вы сёння знаёміцеся з незвычайнай кніжкай, рэдкай кніжкай — важкай і сваім аб'ёмам, і сваім зместам. Чаму я кажу, што гэта кніжка рэдка? Бо ва ўсім Савецкім Саюзе толькі тры такія выданні, тры персанальныя энцыклапедыі класікаў літаратуры. Першымі нашы ўкраінскія таварышы выдалі даведнік «Тарас Шаўчэнка». «Большая Советская Энциклопедия» выпусціла некалькі гадоў назад энцыклапедыю «Лермантаў». І вось мы таксама выпусцілі энцыклапедыю народнага паэта, класіка нашай літаратуры, настаўніка, аднаго са стваральнікаў сучаснай беларускай літаратуры — Янкі Купала.

Праца гэтага даволі нялёгкага, працяглага І. Шамякіна. У Купала 1200 твораў, і на кожны твор даецца артыкул — ці вялікі, ці карацейшы. Значыцца, трэба было напісаць гэтыя 1200 артыкулаў — глыбокіх, навуковых, падрабязных, з сур'ёзным разборм кожнага твора, яго асаблівасцей, мастацкіх якасцей, яго месца ў творчасці паэта. Энцыклапедыя ўключыла ўсе мясціны, дзе жыў паэт, якія ён наведваў. Яна таксама дае звесткі пра людзей, якія былі блізка да Купала, якія адыгралі пэўную ролю ў яго жыццёвай і творчай біяграфіі. Гэта таксама даволі вялікая персаналія. Адным словам, Купалаўская энцыклапедыя — надзвычай грунтоўнае навуковае выданне. Я павінен сказаць, без дапамогі Інстытута літаратуры, без дапамогі многіх нашых крытыкаў, літаратуразнаўцаў, паэтаў, вучоных іншых галін — гісторыкаў, напрыклад, — стварыць такую кніжку было б проста немагчыма. Вельмі вялікае кола аўтараў — некалькі сот — прымала ўдзел у гэтай рабоце.

Нешта сказаў, што нацыя тады можа толькі лічыць сябе поўнаасцю культурнай, калі яна мае сваю энцыклапедыю. Мы можам поўнаасцю лічыць сябе

культурнай нацыяй, мы маем некалькі энцыклапедыяў, — сказаў у заключэнне І. Шамякін.

Дырэктар Інстытута літаратуры, член-карэспандэнт АН БССР Віктар Каваленка падкрэсліў, што выданне энцыклапедычнага слоўніка «Янка Купала» — далёка не радавая падзея ў духоўным жыцці рэспублікі: Калі мы, супрацоўнікі Інстытута літаратуры, пачулі пра намер выдавецтва БелСЭ запланаваць такое выданне, то, прызнаюся, у нас было вельмі многа песімістычных размоў і песімістычных прагнозаў. Але, на шчасце, яны засталіся няспраўджанымі. Калі мы падлічылі ўсіх купалазнаўцаў, то прыйшлі да думкі, што ўсё-такі можна падняць выданне такога характэру. І сапраўды, знайшлася вялікая кагорта навукоўцаў, літаратараў, якія ўсё-такі зрабілі вялікую справу і зрабілі на патрэбным узроўні. Скажу яшчэ. Калі перад чалавекам узнікае нейкая звышзадача, то ён можа зрабіць больш, чым можа. Вось мне і здаецца, што нашы навуковыя супрацоўнікі і калектыв энцыклапедыі ў дадзеным выпадку зрабілі больш, чым маглі. І гэта вельмі і вельмі прыемна. Можна, мы цяпер і не ўсведамляем, якое значэнне будзе мець гэтае выданне для развіцця беларускай літаратуры, літаратуразнаўства і ўсёй духоўнай культуры нашага народа.

Далей В. Каваленка спыніўся на асобных недахопах энцыклапедыі. Ён адзначыў, у прыватнасці, што не ўсе творы Купала прыведзены ў ёй. Магчыма, некаторыя артыкулы залішне апісальныя, у асобных залішне падрабязна характарызуецца форма, а пранікненне ў змест — сацыяльны, ідэйны змест твораў Янкі Купала — недастатковае. Інстытут літаратуры, сказаў В. Каваленка, лічыць сваім абавязкам з цягам часу выдаць поўныя акадэмічныя зборы Якуба Коласа і Янкі Купала.

— Энцыклапедыя «Янка Купала» далася нам цяжка. Мы многімі не ведалі, з многім сутрэліся ўпершыню, — так пачаў сваё выступленне намеснік галоўнага рэдактара БелСЭ

І. Хаўратовіч. — Мы спадзяваліся выдаць яе ў 1982 годзе — да стагоддзя паэта. Ну, а пасля, падумаўшы, прыйшлі да высновы, што матэрыялы, юбілею толькі ўзбагацяць кніжку.

Над энцыклапедыяй працавалі больш як сем гадоў, бо кніжка вялікая. Тры тысячы сто артыкулаў. Яе цяжка выдаваць было і паліграфічна, ды і наогул такую кніжку скампанаваць, каб не было паўтараў і розначытанняў, каб было ўсё дакладна, відаць, проста немагчыма. Як усялякая энцыклапедыя, яна запатрабавала вялікіх затрат. Затое яна аберецьца аддачай духоўнай. Нават тое, што ўсё сістэматызавана, сабрана пад адной вокладкай разам, выводзіць навуку купалазнаўства на новы ўзровень.

Энцыклапедыя багата ілюстравана. Тут каля васьмісот ілюстрацый, шмат даведанага матэрыялу. Тут і бібліяграфія, самая поўная. Але многае, трэба шчыра сказаць, засталася па-за межамі гэтай энцыклапедыі. Калі б мы пачалі даваць хаця б кароценькія, хаця б на тры-пяць радкоў біяграфіі тых, хто перакладаў Купала, то, безумоўна, патрэбен быў бы яшчэ том. Мы ўзялі найбольш вядомых, найбольш значных з перакладчыкаў, сказаў у заключэнне В. Хаўратовіч.

— Мы ганарымся гэтай кнігай і тым, якую работу зрабілі, — гаварыў намеснік галоўнага рэдактара БелСЭ Алесь Петрашкевіч. — Мы б хацелі рэкамендаваць Купалаўскую энцыклапедыю кожнай сям'і. Але кожная сям'я мець яе не можа. На жаль, яна выдадзена невялікім тыражом. Сам па сабе тыраж восем тысяч і не малы. Але толькі не для гэтага выдання. Таму што ў нас толькі школьных і іншых бібліятэк больш за трынаццаць тысяч, і энцыклапедыі ў бібліятэках школьных, бібліятэках грамадскіх амаль не будзе. Я павінен сказаць, што мяне гэта хвалявала. Я званіў шэсць разоў у Міністэрства асветы. Мне адказалі, даведаўшыся, што кніга будзе каштаваць ад пяці да дзевяці рублёў: «Такіх грошай у нашых школ няма». Званіў я і ў Міністэрства культуры — з тым самым поспехам. Я хацеў бы дадаць, што нам у выданні кніжкі вельмі дапамаглі Уладзімір Конан, Уладзімір Калеснік, Адам Мальдзіс, Генадзь Кухановіч... Можна назваць яшчэ добрую сотню аўтараў. Прыемна, што наша навука дасягнула такога ўзроўню.

Барыс Сачанка гаварыў пра значэнне Купала ў нашым жыцці. Калі я атрымаў энцыклапе-

дыю «Янка Купала», сказаў ён, то ў душы было свята. Здаецца, багата чаго ведаеш пра Купала, багата чаго прачытана, перадумана. Але з гэтай кніжкай я правёў некалькі тыдняў, і павінен сказаць: у жыцці бываюць такія хвіліны — і лёгкія, і цяжкія — а калі бярэш кнігу, і яна нека па-добраму натхняе цябе. Гартаеш яе старонкі — і чуеш Купалаў голас, яго інтанацыі, клопаты, трывогі...

— Купалазнаўства, мабыць, самая вялікая і распрацаваная галіна літаратуразнаўчай навуцы на Беларусі. Ні пра кога з нашых выдатных пісьменнікаў не напісана столькі, як пра Купала. І тым не менш, прыступіўшы да працы над гэтым унікальным выданнем, мы ўбачылі, колькі ж яшчэ не даследавана, — гаварыла кандыдат філалагічных навук Любоў Тарасюк. — Многія з тых, хто зараз пазначаны як аўтары пад артыкуламі гэтага выдання, упершыню сур'ёзна дэкануліся да Купала, да яго творчасці. Асабліва гэта датычыць маладзейшых аўтараў, для якіх праца над энцыклапедыяй «Янка Купала» стала і выпрабаваннем, і пацвярджэннем іх навуковай сталасці, самастойнасці іх думкі.

Безумоўна, зазначыла Л. Тарасюк, сёння відаць, што нешта зроблена не так, не такім узроўні. Нешта хочацца перапісаць, нешта напавраць. Тым не менш, пры ўсім гэтым значэнне Купалаўскай энцыклапедыі велізарнае і будзе яшчэ ўзрастаць. Купалава энцыклапедыя — не толькі вынік зробленага. Гэта і стымул для новых даследаванняў, якія падказваюцца гэтым выданнем.

Н. Саламевіч, старшы рэдактар БелСЭ, сказаў, што была сярод пачынальнікаў гэтай напружанай, але пачэснай і адказнай работы. Работа была цяжка паглыбленнем у творчасць нашага вялікага песняра, у яго творчы працэс, у яго біяграфію.

— Купалава энцыклапедыя — гэта цэлы этап у нашым жыцці, у нашай рабоце. Я належаў да тых аптымістаў, якія верылі і хацелі, каб гэтае выданне выйшла да стагоддзя Купала, — гаварыў, завяршаючы вечар, доктар філалагічных навук М. Грынчык. — Мы пачыналі працаваць у настроі паскарэння, які цяпер у нас разгарнуўся... Выданне Купалавай энцыклапедыі — гэта пэўны этап і ў гісторыі нашай эстэтычнай культуры. Гэта і наш узровень, і ўзровень сучаснага чытача.

НАШ КАР.

Сябра «Вожыка» — «Шпількі»

Польскі часопіс «Шпількі» з задавальненнем набываюць нават тыя, хто польскай мовы не ведае. Дзіўнага ў гэтым няма — вельмі ж ужо дасціпныя малюнкі змяшчаюцца ў ім. Проста здзіўляешся ўменню нарыкарыстаў з братняй краіны ўзнімаць надзённыя тэмы і адначасова захоўваць пачуццё гумару.

Нядаўна з іх лепшымі работамі маглі пазнаёміцца ўсе, хто наведваў мінскі кінатэатр «Масква» — тут працавала выстаўка сатыры і гумару «Шпіленк»,

арганізаваная польскім часопісам і яго беларускім пабрацімам «Вожыкам».

На адкрыцці выстаўкі галоўныя рэдактары «Шпіленк» і «Вожыка» В. Філер і В. Болтач (Валлянцін Бланіт) гаварылі аб плённасці творчага супрацоўніцтва двух выданняў сатыры і гумару. Аналагічная выстаўка нарыкатур часопіса «Вожык» летас у снежні працавала ў Варшаве.

На адкрыцці выстаўкі прысутнічалі генеральны консул ПНР у Мінску М. Абядзіньскі.

НОВАЯ ПАСТАНОЎКА НАРОДНАГА

Слонімска народны тэатр пазнаёміў гледачоў з прэм'ерамі спектакля «Халімон камандуе парадом» па п'есе У. Сауліча. У галоўных ролях заняты артыс-

ты А. Рыжкоў, К. Палішчун, В. Шчарбаню і іншыя. Пастаноўку ажыццявіў заслужаны работнік культуры БССР М. Варшавіч.

С. ЧЫГРЫН.

ЯКІМ БЫЦЬ ВЕРХНЯМУ ГОРАДУ?

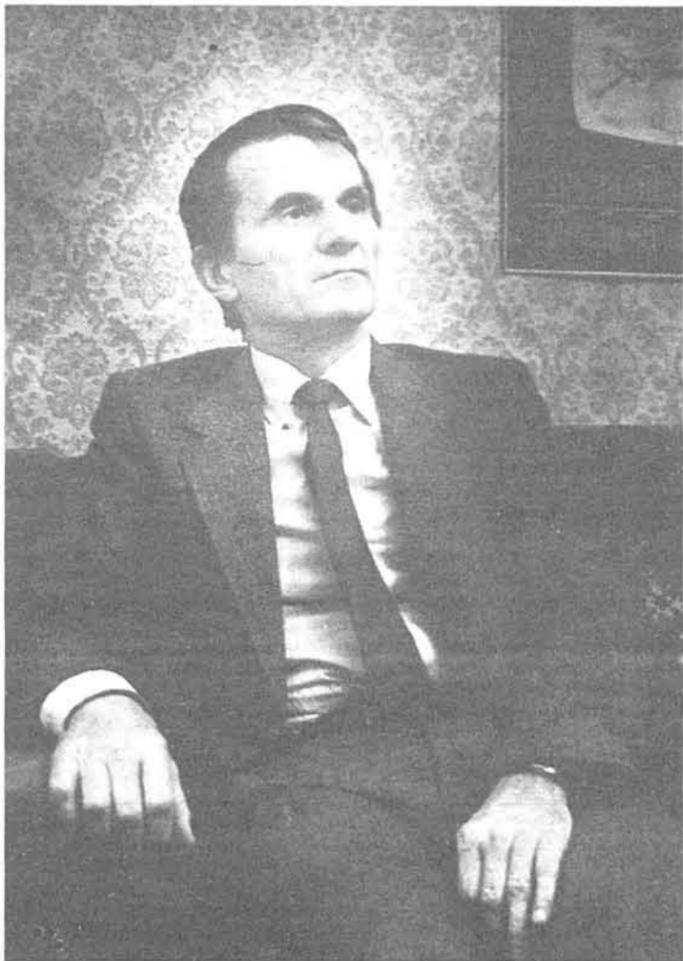
У Палацы культуры Белсаўпрофа адрылася выстаўка, на якой экспануюцца два праекты адбудовы Верхняга горада (плошчы Свабоды) у Мінску. Іх прадставілі аб'яднанне «Белрастварацыя» і Мінспраент. Абодва праекты маюць нена-

торныя агульныя рысы, але ёсць у іх адрозненні.

Выстаўка будзе дэманстравацца яшчэ тыдзень. Пасля яе закрыцця адбудзецца грамадскае абмеркаванне праектаў.

НАШ КАР.

ВІНШУЕМ!

Рэдкая, нязвычайная для Лучанка хвіліна адпачынку... Мы прызвычаліся бачыць яго зменлівы, эмацыянальны твар, прызвычаліся да яго неспакойнага, рухавага аблічча. Але фотакарэспандэнт давялося інакш убачыць і паказаць кампазітара, чыё імя даўно і шырока вядома ў краіне, чые песні гучаць далёка за яе межамі.

Нямала вандруе па свеце і сам аўтар песень. Дарэчы, вестна аб прысваенні яму ганаровага звання «народны артыст СССР» заспела Ігара Міхайлавіча ў дарозе: вярнуўшыся з творчай паездкі ў Венгрыю, амаль адрываў выправіўся да сваіх польскіх налег і сяброў — як член журы папулярнага песеннага фестывалю ў Зялёнай Гуры.

Ён, здаецца, ніколі не бывае самотны: у несканчонай плыні спраў, спрод людзей; у турботах старшыні праўлення Саюза кампазітараў рэспублікі; на нанцэртнай сцэне — ля мікрафона, з баянам у руках, ці за цымбаламі, ці за раялем. Якія ж напружаныя, сканцэнтраваныя лавіны быць тыя гадзіны, калі кампазітар праглядае дасланыя яму вершаваныя тэксты (а пошта ў яго багатая), чытае паэтычныя падборкі ў свежых часопісах, гартае добра знаёмыя кніжкі і класіку. Калі ён нанчаткова «афармляе» новую песню, якая высплывала і нараджалася быццам бы незалежна ад штодзённай сумятні, ад дзесяткаў тэлефонных размоў, абавязковых — і не вельмі, і ад гэтых жа сустрэч...

Не кожны новы дзень прыносіць новую песню. Але дзён, урадлівых на песні, у Ігара Міхайлавіча Лучанка нямала. Таму шматлікія сустрэчы кампазітара са слухачамі не абыходзіцца без песенных прэм'ер. Лепшыя з іх уваходзяць у музычны ўжытан выканаўцаў і слухачоў. Такіх вядомых, даўнейшых і сёлетніх, песень багата. Розных. Тут і задуманная замалёўна роднага краю, і лірычны маналог, і камсамольскі кліч, і водгалас вайны, і жартоўны напеў, і матывы маленства. А за кожнаю песняй — невычэрпная энергія таленту, неашчадлівая адносіны да сябе. Рэдкія хвіліны адпачынку...

С. БЕРАСЦЕНЬ.
Фота Ул. КРУКА.

З УЗНАГАРОДАЙ!

За заслугі ў падрыхтоўцы музычных кадраў, прапаганду музыка мастацтва і ў сувязі з 50-годдзем з дня ўтварэння Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў Магілёўскае музычнае вучылішча імя М. А. Рымскага-Корсакава Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

За шматгадовую плённую работу па падрыхтоўцы музычных кадраў, актыўны ўдзел у эстэтычным выхаванні працоўных і ў сувязі з 50-годдзем з дня ўтварэння Магілёўскага музычнага вучылішча імя М. А. Рымскага-Корсакава Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР узнагародзіў дырэктара вучылішча заслужанага настаўніка Беларускай ССР ІВАНОВА Леаніда Леанідавіча Ганаровай граматай Вярхоўнага Савета Беларускай ССР.

За заслугі ў эстэтычным выхаванні працоўных, поспехі ў падрыхтоўцы музычных кадраў і актыўны ўдзел у грамадскім жыцці Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў выкладчыкам Магілёўскага музычнага вучылішча імя М. А. Рымскага-Корсакава НІКІЦІНУ Мінаілау Фёдаравічу і ТУПІЦЫНУ Валерыю Васільевічу ганаровае званне заслужанага работніка культуры Беларускай ССР.

За заслугі ў развіцці беларускага музычнага мастацтва і актыўную работу па прапагандзе нацыянальнага фальклору Прэзідыум Вярхоўнага Савета БССР прысвоіў старшаму навуковаму супрацоўніку Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларускай ССР члену Саюза кампазітараў Беларускай ССР МАЖЭЯКА Зінаіду Янаўлеўне званне заслужанага дзеяча мастацтваў Беларускай ССР.

цё і творчую дзейнасць у Вільні Францішка Скарыны.

Расказ беларускага гасця дэпоўніў прафесар Лявас Уладзіміравас, звярнуўшы ўвагу і на тое, як Літва рыхтуецца да 500-годдзя з дня нараджэння першадрукара.

У. СТРУМІЛА.
г. Вільнюс.

НАДЗЁННАЯ РАЗМОВА

ДАСЦІПНЫІ абыяцель пусціў на свеце яшчэ адзін анекдот. Маўляў, перабудова — гэта, як тайга: уверсе шуміць, а ўнізе — ціха... Рэвалюцыйнымі назвала партыя тыя пераўтварэнні, якія адбываюцца ў нашым жыцці на ўсіх узроўнях — «уверсе» і «ўнізе» нашага грамадства. А таму не магу, не хачу пагадацца з аўтарам анекдота. Мне

мерах — папера. Адзел агародніцтва і садоўніцтва абласнога аграпрамб'яднання запатрабаваў падрабязнейшай справаздачы: дзе, што і колькі плануецца пасадзіць на агародах у гаспадарках раёна. Паціскаючы плячамі, адказныя работнікі райаграпрама ў сваю чаргу «паціснулі» на спецыялістаў і кіраўнікоў гаспадарак, каб тыя хутчэй да-

мен Панчанка ў вострапубліцыстычнай «Паэме сораму і гневу» так закончыў гэту хвалюючую тэму: Я радуся нашай барацьбе, але боюся зноўну стаць крэтынам.

Вось і ловіш міжволі сябе на думцы, што і надзённае слова «перабудова», сто разоў без дай нагоды паўторанае, пачынае... траціць на грузку, свой ККД. Здавалася б, калі было паспеш — сапраўдныя зрухі толькі пачынаюцца. А калі яшчэ ў дадатак гучыць правакацыйнае «...а ўнізе ціха» — халадком працінае спіну.

Сёння аздараўляецца маральна-псіхалагічны клімат у працоўных калектывах, у грамадстве. Усё шырэйшае распаўсюджанне набываюць новыя формы арганізацыі і аплаты працы — калектывны і сямейны падрад, гаспадарчы разлік. Але пакуль махавік перамен не раскруціўся на ўсю моц, хто-ніхто мяркую за лепшае пачаць: а раптам удасца перасадзіць на задворку, у аблюбованым зацішкі?

Яшчэ вельмі інертнай застаецца, скажам, сфера абслугоўвання. Зусім нядаўна яе работнікам удавалася з халадным разлікам «абслугоўваць» у першую, у другую і ў трэцюю чаргу толькі сябе. Такое ўражанне, што і новы Закон аб індывідуальнай працоўнай дзейнасці, і такая прагрэсіўная форма арганізацыі працы, як асабісты і сямейны падрад, не паўплывалі пакуль што станоўча на прадырэмствы грамадскага харчавання ці службы быту. Можна, таму, што пакуль смельчакоў — адзінкі.

У Брэсце, на вуліцы Савецкай, зусім нядаўна з'явілася сціплая на першы погляд кавярня. Яе гаспадары — муж і жонка Гапаровічы. Яны прапануюць наведвальнікам «сямейную каву» і да яе печыва. А дзённая вырочка гэтай падраднай сямейнай пары складае ўжо звыш ста рублёў. Маленькі, кволы, на першы погляд, калектыв адрознівае стаў канкурэнтыям бараў і павільёнаў. Сяму-таму гэты ой як не падабаецца...

Свежы вецер перамен яшчэ не ўсюды пранік. Яшчэ сямтам чуюцца іранічны шэпт: «а ўнізе ціха».

Мікола ТРАФІМЧУК,
рэдактар газеты «Запаветы Леніна».

г. Драгічын.

ДУМКІ ЎГОЛАС І... ШЭПТ НА ЗАДВОРКАХ

шум перабудовы чуеша і зверху, і знізу. Не чуе, не хоча чуць яго хіба што праціўнік перамен.

Прадбачу здзіўленне, якое можа выклікаць слова «праціўнік» у некаторых чытачоў. А што? Чаму адкрыта не сказаць, што рэвалюцыйны працэс — небезбавучы, што гэта — барацьба, а значыць, ёсць і супрацьлеглыя полюсы? На адным — рэвалюцыйны адыход ад стэрэатыпаў, ініцыятыва, прадпрымальнасць. На другім — бюракратызм, інертнасць, перастрахоўка...

За гэтымі з'явамі, трэба помніць, стаяць канкрэтныя асобы. І змагацца трэба не наогул з тым жа бюракратызмам, а з людзьмі, якія яго ўвасабляюць. Галоснасць і яшчэ раз галоснасць — вось галоўны саюзнік у барацьбе за ўсё новае ў нашым жыцці.

Ёсць яшчэ і так званыя «ціхія» праціўнікі перабудовы. Аб тым, што іх нямала, сведчаць не толькі сродкі масавай інфармацыі, але і наша наўсядзённая рэальнасць.

Здавалася б, усенароднаму асуджэнню падвергнуты бюракратызм, а ён усё яшчэ пышна квітнее ў многіх установах. Колькі перагаворана ды перапінана пра «папераворчасць»! А з вышэйстаячых інстанцый працягваюць сыпацца на галовы практыкаў-гаспадарнікаў усё тыя ж аркушы з інструкцыямі, рэкамендацыямі, прапановамі...

У Драгічынскі райаграпрам прыйшла ўнушальная — па на-

лі такія звесткі. Ці прыбавілася пасля такой «працы» агародніны на сталях?

Цікаўлюся ў адзеле жывёлагадоўлі таго ж Драгічынскага РАПА, ці менш стала папер зверху. Адказваюць: папер менш, а дробязнай апекі нават павольшала. Паперы замянілі... тэлефанаграмамі. Так тут разумеюць перабудову.

Гаспадару на месцы лепш відаць, як і калі араць ці сеяць, — здаецца, аксіёма? Зразумела, маецца на ўвазе сапраўдны гаспадар. Ды і што гэта за гаспадар, калі не мае права рашаць сам, не мае права быць гаспадаром? Але знаходзіліся людзі, якія «на ўсякі выпадак» займалі процілеглыя пазіцыі. Так на корані губілі адказнасць за канчатковы вынік.

З кволых парасткаў безадказнасць разрасталася месцамі ў непраходны хмызняк. Сёння ветрам перамен сарвала ўжо нямала леташняга лісця. Цяпер аголены хмызняк навідавоку — бяры і сячы. Але тут я раз і вырастае перад табой постаць «ціхага» праціўніка перабудовы, які глядзіць на цябе хітраватымі вачамі, нібы кажуць: «Навошта так расшучаць? Астынь, як бы чаго гэткага не выйшла...».

Апошнім часам мы вельмі часта паўтараем словы: «руціна», «інертнасць», «бюракратызм». Можна здарыцца, што ад пастаяннага ўжывання гэтых паняццяў страціць сваю вострыню, свой адмоўны сэнс. Ёсць такая небяспека. Нездарма народны паэт Беларусі Пі-

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

«Пралескам» — 30!

Кантата «Зоры над соснамі» І. Лучанка на вершы Э. Агняцэва, А. Вольскага, І. Васілеўскага, У. Някляева і іншых беларускіх паэтаў, а тансама песні і танцы народаў СССР і свету былі з поспехам выкананы на вялікім святочным канцэрце, прысвечаным 30-годдзю лаўрэата прэміі Ленінскага камсамола Беларусі народнага

піянерскага ансамбля песні і танца «Пралескі» Рэспубліканскага Палаца піянераў і школьнікаў. Каля 180 юных артыстаў прымалі ўдзел у гэтым святочным відовішчы. (Мастацкі кіраўнік і дырыжор ансамбля В. Яловіч, галоўны балетмайстар Н. Супрына).

П. ГАРДЗІЕНКА.

ПЕРАМОЖЦЫ З МІНСКА

У сталіцы Літвы закончыўся конкурс літоўскай савецкай эстраднай песні «Вежы Вільнюса-87», які сёлета праводзіўся дзевятнаццаты раз. У ім

прынялі ўдзел і выканаўцы з іншых саюзных рэспублік. Пераможцам сярод ванальных ансамбляў стаў дуэт з Мінска — Галіна Галенда і Уладзімір Кудрын.

Новая опера паводле Караткевіча

У перспектывных планах Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР з'явілася новая назва: «Дзінае палыванне караля Стаха». Оперу паводле аднайменнай апавесці Уладзіміра Караткевіча піша малады кампазітар Уладзімір Солтан (лібрэта С. Клімковіч і В. Цюпы). Прыгадаем, што ўпершыню вобразны свет прозы У. Караткевіча быў увасоблены на опернай сцэне ў спектаклі «Сіва легенда». За стварэнне гэтай оперы кампазітар Дзімітрый Смольскі адзначаны Дзяржаўнай прэміяй БССР.

С. ВЕТКА.

Вернісаж

на заводзе

У Мінскім вытворчым аб'яднанні імя У. І. Леніна стала добрай традыцыяй наладжваць справаздачныя выстаўні беларускіх мастакоў. На гэты раз завадчане атрымалі магчымасць пазнаёміцца з творчасцю Івана Пратасені. У экспазіцыі больш за сорак анвэралюў, а тансама тэматычныя карціны «Мелодыя роднага краю», «Бацькоўскі дом», «Вілія і Свіслач», партрэты.

Члены народнай студыі вывучаюцца мастацтва мелі гутарку з І. Пратасенем, які расказаў ім аб сваім творчым шляху, падзяліўся планами.

А. ЛАБАДА.

Тут жыў паэт

Шматлюдна ў гэтыя дні ў філіяле Літаратурнага музея Януба Коласа ў вёсцы Мінала-еўшчына. І гэта невыпадкова. Спуюнілася дваццаць год з дня яго адкрыцця. За гэты час у ім пабывалі сотні тысяч наведвальнікаў, сярод якіх — пісьменнікі, дзеячы культуры і мастацтва, рабочыя і калгаснікі, настаўнікі, студэнты, вучні, замежныя турысты.

У багатай экспазіцыі філіяла сабраны пісьмы Януба Коласа да землякоў, цінавыя дакументы, рэдкія выданні твораў, ілюстрацыі, часопісы, матэрыялы аб грамадскай рабоце, планы старой вёскі, карта коласаўскіх мясцін, шматлікія фотаздымкі.

За апошні час філіял музея папоўніўся цінавымі экспана-

тамі, у тым ліку рэчамі хатняга побыту (судзіны, кадушкі, цэбры, вільы, граблі, носы), якімі карысталіся члены сям'і Міцкевічаў.

У філіяле шырока вядзецца масавая работа. Супрацоўнікі (уну паэта Георгі Міцкевіч, яго жонка Зося і іншыя) выступаюць з лекцыямі і гутаркамі, праводзяць тэматычныя экскурсіі па паэме «Новая зямля», трылогіі «На ростанях», «Стаўцоўшчына ў творчасці Коласа» прымаюць удзел у арганізацыі перасоўных выставак у раёне, падрыхтавалі этнаграфічныя апісанні леснічовак Смольня і Альбунь.

У Смольні ёсць ніскі па продажы кніг, буклетаў і сувеніраў коласаўскай тэматыкі.

М. ЖЫГОЦКІ.

ПРЫСВЕЧАНАЕ СКАРЫНЕ

У Вільнюскім дзяржаўным універсітэце імя Капсукаса адбылося пасяджэнне секцыі аматараў беларускай кнігі клуба «Мажвідас», які працуе пры вышэйшай навукальнай установе. На гэты раз гасцем секцыі быў навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР Вячаслаў Чамярэцкі. Ён расказаў пра жыц-

Вячаслаў ДАШКЕВІЧ

У народзе скажуць,
Нібы сакай змажуць:
— Хто сябе хваліць,
Таго пярун спаліць.

Дык не спяшы на шалі
Шпурляць свае рублі.
Не важна, кім мы сталі.
Важней—кім стаць маглі.

Пра шэрых

Адчыняю дубовыя дзверы я.
Як маецца, шэрыя?
І профіль ваш, і анфас
Не раз забавлялі нас.
Як ацэньваеце сітуацыю?
Маўчыце... Маеце рацыю.
Гэта ж вы, небаракі,

Вешалі лозунгі на баракі.
А месца звычайнага пульта
Прымалі за месца кulta.
Што, непрыемна слухаць?
Лепей у бубны бухаць?
Лепей пляскаць у ладкі
І думаць, што шлях гладкі?
Я вам спачуваю, шэрыя.
Лопнула ваша імперыя.
Рэвалюцыя не падарунак.
Рэвалюцыя—накірунак.
Наступіла новая фаза.
Для камунізму шэрасць —
абразай

Балада

Савецкім воінам-інтерна-
цыяналістам прысвячаецца

Начальнік ваеннага патруля
Тройку гэту заўважыў здаля.
Ен іх не заўважыць не мог:
Дзялілі адкрыта на трох.
Дзялілі адкрыта—і дзе!
Прыбавіў патруль у хадзе.
Аж скулы ў маёра звяло.
Такога яшчэ не было.
Выклік які! Людзі ж кругом.
Хутчэй затрымаць. Бягом!
Плошча вакзальная звяла
жыла.
Кожнага сцэжка свая вяла.
Мора людскае гуло, віравала.
Штосьці было ў ім
ад карнавала.
Снавалі жакеткі, плашчы,
скуранкі.

Пах пірага, шанелі, таранкі.
Бабка купляла зомежныя
клёцкі.
У доме насупраць спяваю
Высоцкі.
Пра коней шалёных хрыпела
Пласцінка.
Хуткага веку жывая часцінка.
Хто з «дыпламатам», хто
з простым мяшком.
Сёй-той на машыне, а болей
— пяхком.
Чуюцца ўстаўкі то з д'яблам,
то з богам.

Дама прайшлася
з адкормленым догам.
То позірк сярдзіты,
то раптам усмешка.
І кожны—кароль, і кожны —
пешка.
А тыя, што горкую разлілі,
Далёка ў думках адсюлі былі.
Якія шчэ людзі, якія патруль?
Увагі ніякай. Нуль.
...Чуйнае сэрца начальнік
меў.
За метраў дваццаць усё
зразумеў.
Спыніўся сам і спыніў
патруль.
Гэтыя хлопцы адтуль.
Новенькі ордэн, гараць
медалі.
Іх не за гулі хлопцам далі.
Хлопцы, што трэба. Кроў
з малаком.
Запас залаты прымай,
ваенком.

І ўсё-ткі са скідкаю
на адвагу
Трэба зрабіць ім больш,
чым заўвагу.
Выцяла токам маёра нібыта:
Чацвёртая чарка між трох
наліта.
Чацвёртая чарка да краю
наліта.
Лустачкай хлеба зверху
накрыта.
Сцяўся маёр і супраць
устава
Выдыхнуў ціха: «Раўненне
направа!»
І першым узяў пад казырок.
Чэсці салдацкай адкрыты урок.
За ім і патруль, не шкадуючы
ног,
Ударыў па бруку, ударыў,
як мог.
І тыя, што горкую разлілі,
Таксема пад казырок узялі.
І плошча прымоўкла. Ужо
не гудзела.
Плошча сама на сябе
глядзела.
Бабка ў знямозе рассыпала
клёцкі.
У доме насупраць заціх
Высоцкі.
Бег супынілі машыны, аблокі.
І раптам паўстаў ЕН,
прыгожы... высокі.
Рукі раскрыліўшы, к маці
бяжыць.
Чарачка тонка пад хлебам
дрыжыць...

Бег аднавілі машыны, аблокі,
За гэта і паў ЕН, прыгожы...
высокі.

Чылі-87

З слягога лёту дыктатуры
Смяюцца сёння нават куры.
Краіну ўжоatory год
Вядзе аўтапілот,
А піначэтаўская зграя,
Хоць спакваля, ды адмірае.

Хто столькі свежых красак
У пук адзін звязаў?
Сцяжыны вузкі пасаг
Гару падперазаў.

Хто нам у падарунак
Паднёс такі букет?
Маёвы пацалунак
Дзівосным робіць свет.

Берага скіба
Тахкае пад шчакоў.
Вялікая рыба
Гуляе з ракой.

Аеру пальцы
Трымцяць угары.
Напамінамі вальса
Узыходзяць віры.

Птушаня трапяткое
Побач пырх у траву.
Адчуванне такое,
Быццам вечна жыву.

ЛІСТ У РЭДАКЦЫЮ

У ГАЗЕЦЕ «ЛіМ» (24 красавіка 1987 г.) была надрукавана рэцэнзія Р. Шкрабы на кнігу «Анталогія педагогічнай мыслі Беларускай ССР» (выдавецтва «Педагогіка», М., 1986 г.). Змешчаная побач з другой рэцэнзіяй (аўтар А. Фядосік), яна падавалася, як ін-

Выхад «Анталогіі педагогічнай думкі Беларускай ССР» (Масква, «Педагогіка», 1986) выклікаў шырокі грамадскі рэзананс. Сваімі думкамі падзяліліся з чытачамі штотыднёвіка вучоны-фалькларыст А. Фядосік і літаратуразнавец Р. Шкраба («ЛіМ», 24.04.1987). Напісаў нам і былы настаўнік са Слуцка Р. Родчанка. Ен, увогуле станоўча ацэньваючы кнігу, выказвае паасобныя заўвагі па яе змесце. Рэдакцыя атрымала таксама калектыўны ліст ад членаў рэдакцыйнай калегіі «Анталогіі», які мы друкуем ніжэй.

Яшчэ раз
пра «лыжку дзёгцю»

шы, адрозны погляд на кнігу. Як сказана ад рэдакцыі, «Р. Шкраба больш крытычна падышоў да гэтай працы і лічыць, што многіх недакладнасцей і недахопаў можна было б у ёй пазбегнуць». Мы, вядома, не супраць больш крытычнага падыходу і за тое, каб пазбегнуць недакладнасцей і недахопаў, але перакананы, што ацэнка кнігі (кожнай) павінна быць па меншай меры аб'ектыўнай, абгрунтаванай. Рэцэнзія Р. Шкрабы гэтымі якасцямі, на жаль, не вызначаецца. Знешне ў рэцэнзіі ўсё быццам на месцы: і назва з акцэнтаванымі прыкметамі аб'ектыўнасці («Што радуе, што засмучае...»), і адзначаюцца асобныя, лепшыя, на думку Р. Шкрабы, са складальнікаў кнігі.

На самой жа справе адносіны рэцэнзента да кнігі яўна прадурзятая. Следзям за самайтай назвай і пахвалою ў адрас асобных складальнікаў даюцца такія ацэнкі, што можна толькі здзіўляцца, як гэта кніга і свет убачыла, ды яшчэ ў цэнтральных, саюзным выдавецтвах!

Сапраўды: «не абышлося без слаўтай лыжкі дзёгцю. Зрэшты, тут лыжкай не абыздзецца. Каб выправіць усё агрэхі, недакладнасці, скажэнні, чытач павінен узяць на сябе многа абавязкаў: зверыць тэксты на першакрыніцах, выверыць пісьменніцкія пераклады, граматычныя памылкі, даты. Адным словам, быць рэдактарам, стылістам, перакладчыкам, карэктарам...» І далей: «З самага пачатку не быў вызначаны сам прынцып адбору матэрыялу», «...былі заняваны элементарныя правілы навуковых публікацый», «над падрыхтоўкай кнігі працаваў вялікі калектыў (34 чалавекі), занадта вялікі...» І пасля гэтых разнасных пасажаў, у канцы, ужо як пада-

гульненне: «Талакою добра тушыць пажар або карчаваць лес. Навуковыя публікацыі рыхтаваць, наваліўшыся талкаю, не трэба...»

Магчыма, мы памыляемся, так успрымаючы рэцэнзію? Мо і сапраўды ў ацэнках Р. Шкрабы выяўляецца не што іншае, як расшчырае непрыкрытыя да хібаў. Тым больш, што некаторыя памылкі, якія крытык адзначае, нельга не прызнаць. Напрыклад, ён заўважыў, што ў адным выпадку ў кнізе назва Беларускай дзяржаўнай універсітэту надрукавана з малой літары (хаця яна сустракаецца там шмат разоў і пішачка, вядома ж, з вялікай літары), што няправільна ці недакладна перакладзены з беларускай мовы на рускую цэлых пяць слоў, а ў іншым месцы, як гаворыць Р. Шкраба, «згубілася двукоссе».

Вядома ж, і такіх памылак не павінна быць. Але ж ці даюць яны падставу для эпатажу, калі мець на ўвазе кнігу памерам каля 36 друкаваных аркушаў? Можна, акрамя іх, крытык знайшоў яшчэ грубейшыя? Чытаем у рэцэнзіі: «Анталогія запэўнівае, — піша крытык, — што артыкул І. Мележа «Настаўнік, выхаванне, школа» надрукаваны на стар. 289 кнігі «Жыццёвыя клопаты», а там яго няма. Дый сама гэта кніга выдадзена не ў 1980, а ў 1975 годзе».

Гэта ўжо сапраўды, мабыць, недапушчальна! Але ж... справа ў тым, што абвінавачванне крытыка не мае пад сабою падставы. Такая кніга ёсць! І старонка ўказана правільна (гл. Іван Мележ. Жыццёвыя клопаты. М., 1980). Крытык дэзінфармуе чытача, да таго ж, і назву артыкула падае скажона: у І. Мележа «Настаўнік, выхаванне, школа». І, дарчы,

такія скажэнні ў рэцэнзіі не рэдкасць. Р. Шкраба піша: «Анталогія ахоплівае амаль чатыры стагоддзі». Дык не чатыры ж, а пяць! Крытык не прамінуў адзначыць, што ў Анталогіі Сымон Будны «перахрышчаны» на «Симона» (хаця такое напісанне па-руску дапускаецца), а вось сам Яна Ліцінія Намыслоўскага, кажучы яго ж словамі, «перахрысціў» у Ліцінія (гэта па-беларуску?).

Але не будзем упадабняцца крытыку ў вышукванні недакладнасцей. Есць рэчы і важнейшыя. Абвінавачваю жа крытык складальнікаў, што яны і прынцыпы адбору матэрыялу не вызначылі, і правілы давуковых публікацый занябалі. Праўда, якія прынцыпы меў на ўвазе Р. Шкраба — не зусім ясна. Трэба думаць, што калі ідзе размова пра Анталогію педагогічнай думкі, то галоўным прынцыпам адбору павінен быць уклад таго ці іншага дзеяча ў развіццё менавіта педагогічнай ці грамадска-педагогічнай думкі. Памыляецца. Дарэмна будзеце шукаць такое, напрыклад, у каментарыях, якія дае Р. Шкраба асобным раздзелам Анталогіі — публікацыі пра М. Радзевіча, Я. Л. Намыслоўскага. Першы, аказваецца, трапіў у Анталогію, таму што «быў знаёмы з Дастаеўскім, жыў на яго кватэры(?)», ды яшчэ з сімпатыяй пісаў пра беларускіх дзяцей; другі — «быў чалавекам энцыклапедычных ведаў, вялікага літаратурнага таленту».

Праўда, пра апошняга яшчэ сказана як пра «аднаго з пачынальнікаў свецкай адукацыі на Беларусі, асветніка, педагога, аўтара вучэбных дапаможнікаў на лацінскай, польскай, нямецкай мовах». Гэта ўжо сапраўды з галіны гісторыі школы і педагогікі. Але... прыведзены характарыстыка не імялежыць Р. Шкраба, а ўзята ім (слова ў слова) з уступнага артыкула ў Анталогіі (аўтар Я. І. Парэцкі), толькі ў Р. Шкрабы, кажучы яго ж словамі, «згубілася двукоссе».

Пасля такога «аналізу», калі чытаеш далей рэцэнзію, дзе сказана, што «на добрым навуковым узроўні падрыхтавалі публікацыі» (пералічваюцца асобныя аўтары), то і не ве-

даеш, за што хваліць крытык асобных складальнікаў кнігі, бо ў пераліку аўтараў публікацый «на добрым узроўні» сустракаеш, напрыклад, імя В. Шалькевіча (напісаў і, на наш погляд, добра пра К. Каліноўскага), а праз некалькі абзацаў даведваешся, што «Музыка праўда» К. Каліноўскага увогуле невядома чаму трапіла ў Анталогію!

Магчыма, у крытыка свой уласны погляд на педагогіку. Ен жа заяўляе: «Нельга разумець педагогіку як навуку без межаў і берагоў». Дануцім (нагадаем толькі, між іншым, што педагогіка і педагогічная думка, — а яна можа быць і філасофска-педагогічнай, грамадска-педагогічнай, — не адно і тое ж). Але ў такім выпадку чаму ж крытык так настойліва аспрэчвае ўключэнне ў Анталогію верша Я. Купалы «Ці ж не доля мая», у якім, асуджаючы існаваўшы лад жыцця ў якасці аднаго з самых важных палітычных матываў свайго пратэсту, паэт выказваў думку пра тое, што царызм свядома трымае народ у няволі, цемры і забітасці, пазбавіўшы яго школы і асветы?

Р. Шкраба процістаўляе гэту вершу артыкул Я. Купалы «Ці маем мы права выракацца роднай мовы», які, як сцвярджае крытык, «мае самае непасрэднае дачыненне да педагогікі», але «чамусьці не трапіў» у Анталогію. Шкада, што крытык не прыводзіць доказаў.

Логікі навуковай у рэцэнзіі, як бачым, мала. Улавіць яе, ва ўсіх выпадках, не ўдаецца. Але без асаблівай цяжкасці паступова ўлоўліваецца нешта іншае. Яно ў намёках, недагаворках па адным вельмі складаным і далікатным пытанні — пытанні пра адносіны да беларускай мовы.

Пачатак гэтаму і кладзе, уласна, размова пра згаданы артыкул Я. Купалы пра беларускую мову, што, як падкрэсліваецца ў рэцэнзіі, па віне ўкладальнікаў ці рэдактараў не трапіў у кнігу. Трохі ніжэй чытаем: «З артыкула М. Багдановіча пра навучанне дзяцей беларускай мове... у Анталогію трапіла дзевяць радкоў». Пасля — зноў такое ж, ужо ў дачыненні да твора І. Мележа. Нарэшце ідзе і абгульненне: «так здаецца не раз. Як толькі заходзіць гаворка пра беларускую мову, дык ставіцца шматкроп'е». На ўзрэхі выпадка, праўда, крытык робіць абмоўку: «Не думаю, што гаворка павінна ісці пра нейкую тэндэнцыю, хутчэй пра недагляд».

Мусім заявіць катэгарычна: Р. Шкраба свядома дэзінфармуе чытачоў «ЛіМа». У Анталогіі няма і следу ад таго, на што намаяка крытык (на неважлівых адносінах да роднай мовы.—Аўтары). Як можна гаварыць пра нейкую «тэндэнцыю» ці нават «недагляд», калі пытанне аб значэнні нашай мовы для навучання і развіцця культуры закранаецца ў 19 (!) раздзелах-персаналіях, прычым у некаторых (Цётка, Колас, Тарашкевіч, Гурскі, Падгайскі і інш.) па 2—3 разы?! Акрамя таго, гэтак жа пытанне ставіцца і ў артыкулах, якія папярэдняюць тэкстам, што друкуюцца ў кнізе. І, дарчы, вышэйзгаданы артыкул Я. Купалы таксама не абдызены ў Анталогіі: пра яго гаворыцца ва ўступе да публікацыі Я. Купалы.

Але пра гэта ў Р. Шкрабы ні намёку!

І апошняе, у чым няма логікі навуковай, але ёсць логіка іншая, прыхаваная ў падтэксце. Гэта датычыцца «парада» Р. Шкрабы, каго патрэбна было яшчэ ўключыць у Анталогію. Р. Шкраба сцвярджае, што ў Анталогіі называюцца «прозвішчы педагогаў, працы якіх не зрабілі больш-менш прыкметнага ўплыву на педагогічную думку, а цяпер і зусім забытыя». Каго мае на ўвазе крытык — не гаворыцца, бо ў адваротным выпадку трэба ж было даказаць: сапраўды забытыя ці не зусім. Затое Р. Шкраба называе некалькі імён пісьменнікаў, якія ў Анталогіі «павінны абавязкова быць».

Ні ў якой меры не аспрэчваем заслуг названых пісьменнікаў перад школай, пісьменнікаў вельмі паважаных, папулярных у дзяцей і дарослых, ні ў якой меры не хочам зменшыць педагогічнай, выхаваўчай вартасці і значнасці іх твораў. Дык чаму не ўключылі? Чытач, паглядзеўшы змест кнігі, без цяжкасці здагадаецца, што ў Анталогію ўключаны толькі тыя дзеячы, чый жыццёвы шлях ужо скончыўся, і наадварот, не ўключаны тыя, чыя дзейнасць ішчасліва працягваецца.

Дык, нарэшце, пра «лыжку дзёгцю». Ці ёсць яна ў Анталогіі? Р. Шкраба, скажам ізноў, адшукаць яе не вельмі ўдалося...

Яўген БАБОСАУ, Міхась ЛАЗАРУК, Іван НАВУМЕНКА, Міхал ПІСКУНОУ, Галіна СЯНЬКЕВІЧ — члены рэдакцыі Анталогіі.

А. М. Булыка

БЛІЗКІХ

А. БУЛЫКА. З моў блізкіх і далёкіх. Серыя «Скарбы мовы». Мінск, «Народная асвета», 1986. Словы народнага песняра Януба Коласа: «Кожны наватвор і запазычанне толькі тады атрымаюць распаўсюджанне, калі яны будуць адпавядаць духу мовы і яе фразеалагічнаму складу», вынесены на вокладку кнігі А. Булыкі «З моў блізкіх і далёкіх», у пэўнай меры раскрываюць яе змест. Аўтар расказвае, як у розныя часы ў беларускую мову пранікала інашаземная лексіка, пазнавае якую ролю выконвалі запазычаныя, уплываючы на фарміраванне новых слоў, як склаўся ў далейшым іх лёс.

В. МЫСЛІВЕЦ. Лясная кладушка. Мінск, «Ураджай», 1986. Чалавек і лес — так коратка можна вызначыць змест новай кнігі Валанціна Мысліўца «Лясная кладушка». Змест зборніка складлі нарысы, у якіх уражанні маленькага аўтара падмацаваны пазнейшымі жыццёвымі назіраннямі. Письменнік расказвае пра людзей, улюбёных у прыроду, з якімі яму неаднойчы даводзілася сустрапацца, гаворыць аб рэсурсах прыроды, аб наваму рэсурсаў і, у першую чаргу, дароў лесу.

У. НАВІЦКІ. Два светлы — дзве дэмакратыі. На рускай мове. Мінск, «Навука і тэхніка», 1986.

У кнізе на багатым фактычным матэрыяле раскрываецца перавага дэмакратыі сацыялістычнай над дэмакратыяй буржуазнай. Значная ўвага аўтарам удзелена паказу развіцця палітычнай сістэмы саветаў грамадства, павышэнню кіруючай ролі Камуністычнай партыі на сучасным этапе.

ДАПАМОЖАШ ТЫ — І ТАБЕ ДАПАМОГУЦЬ. Афганскія казкі. Серыя «Казка за казкай». Для дзяцей дашкольнага ўзросту. Мінск, «Юнацтва», 1986. Афганскія казкі «Дапаможаш ты — і табе дапамогуць», «Вою-даносчык», «Падыхаў і садоўнік», «Справядлівы судзя», перакладзеныя на беларускую мову М. Пазняковым, далучаюць юнага чытача да жыцця свабодналюбівых народаў, вучаць дабру, справядлівасці.

НЯЛЕГКІ ХЛЕБ аглядальніка! Пэўна, Галубовіч-паэт не выклікаў і дзесятай долі таго непрыяцця, непагаднення, што выклікаў Галубовіч-крытык аглядамі паэзіі. Тут не схавашся за праблему, не абмінеш прахадны твор знакамітага пісьменніка ці слабы твор рэдактара (ад якога залежыць у пэўнай ступені і лёс тваіх будучых публікацый), не ўхілішся ад ацэнкі напісанага добрым знаёмым. Тут, можа, я маю дзе, навідавоку твай «узровень», чалавечы і навуковы, тваё адчуванне літаратуры і жыцця, тваё ўменне зразумець і сказаць, твае сімпатыі, недахопы і слабасці... Зразумелася ў дадзеным выпадку нерашучасць дапамагае пераадолець думка, што агляды патрэбны, што іх не могуць замяніць рэцэнзіі і праблемныя артыкулы. Няхай кожны жанр робіць сваю справу.

Аднак у сучаснай прозе раўнапраўе жанраў чыста тэарэтычнае. На практыцы шлях у «вялікую» літаратуру звязваецца з раманам, у крайнім выпадку з апавесцю. Апавяданне ж для многіх пісьменнікаў стала нечым накштат перапынку паміж стварэннем чарговых «эпапей». Таму ці варта здзіўляцца, што за апошнія паўгода не з'явілася яркіх, па-мастацку адметных твораў малага жанру. Можна, праўда, назваць апавяданні С. Тарасова «Крыж» («ЛіМ», 21.12.1986) і В. Шалкевіча «Крылы» («Беларусь», 1986, № 12), калі браць пад увагу, што гэты першы спроба п'яра. Можна адзначыць «Дзеці на сцещы» Янкі Брыля («Польмя», 1987, № 1), калі разглядаць яго асобна ад многіх папярэдніх, у якіх аўтар таксама з замілаваннем назірае за ўнукамі.

Чакалася, што апавяданне стане першаадкрывальнікам новых тэм і герояў. Так, прынамсі, было неаднойчы пры расшчытых і рэзкіх паваротах у грамадскім жыцці. Аднак пакуль што «малая форма» мірыцца са сваім перыферычным становішчам у літаратуры, жыве ў асноўным за кошт адкрытага раней.

«Чаму яны цяпер такія: слухаюць цябе, ды не разумеюць?.. Чаму?» — пытаецца ў сябе герой А. Капусціна Васіль Макаравіч пасля размовы з сынам сябра. «Яны», — безумоўна, нашы маладыя сучаснікі. У апавяданні «Дуб у полі» («Польмя», 1987, № 2), такім чынам, — знаёмае па іншых творах супрацьпастаўленне старэйшага пакалення, неаб'якавага да працы і характава навакольнага свету, маладому, аб'якаваму, знаёмым па творах папярэднікаў і героі апавяданняў М. Ракітнага «Высокі падмурок», М. Гіля «Праменьчык святла» («Беларусь», 1987, № 2 і 1986, № 10), Л. Калодзежнага «Горкі наедак рэздыка» («ЛіМ», 6.04.1987), А. Казлова «Сварка» («Маладосць», 1986, № 11). Гэта таксама людзі сталага веку, шчырыя працаўнікі і гаспадары. Аднак «знаёмая» тэма ці «знаёмы» герой ішчэ мала што гаворыць пра сам твор. Прычына, чаму названыя творы не нясуць у сабе мастацкага адкрыцця, пэўна ж, у чымсьці іншым.

М. Гіль у апавяданні «Бралася на дзень» («Польмя», 1987, № 2) звярнуўся да праблемы, якая раней замоўчвалася літаратурай — герой твора былы алкаголік. Праўда, твору не стае глыбіні асэнсавання марна прайшоўшага чалавечага жыцця.

Здаецца, не зусім утаптанай сцэжкай ідзе і аўтар «Апошняга дня месяца» П. Кавалёў («Беларусь», 1986, № 10). Героём твора стаў кіраўнік гаспадаркі, які канфіліктуе з раённым кіраўніцтвам, бо не згодны нешта рабіць толькі дзеля справядлівасці. Пачынаецца апавяданне з досыць сур'ёзнай заяўкі: «Мне, немаладому ўжо чалавеку, старшынні калгаса са стагам, надоўга запоўніўся той апош-

ні дзень кастрычніка. Гэта быў дзень майго абуджэння і перасэнсавання сваіх і чужых учынкаў». Што ж здарылася са старшынёй? А вось што: яго думкі і думкі першага сакратара райкома партыі наконт метадаў кіраўніцтва супалі. Письменнік ніколі не іранізуе над героем, не ставіць пад сумненне «значнасць» выпадку.

Як можна ўпэўніцца, і «старыя», і «новыя» тэмы аднолькава не працуюць, калі аўтар не здолее раскрыць непаўторнасць свету чалавека, паказаць праз чалавечы характар час з яго супярэчнасцямі і складанасцямі. А бяда многіх апавяданняў менавіта ў гэтым. Так, не краючы, не выклікаючы адпаведнага суперажывання трылогі,

на-псіхалагічнага стану героя, так і ў плане слухнасці ўзнятай праблемы. Тыя «люберы», якія могуць цынічна кінуць неаднойчы параненаму воіну-афганістанцу «А што там такога? Едуць хлопчыкі прыбарахліцца ды хапануць грошай» (пра гэта нядаўна пісала «Правда», — яны таксама нашы, не з-за мяжы прывезены. Іх таксама вучылі паважаць мужнасць, сумленнасць, быць падобнымі на герояў. Толькі, відаць, «далучэнне да подзвігу адбывалася так, як паказвае А. Карлюк. «У класе запанавала спачувальнае маўчанне. Аднак Лаўрэн сэрцам адчуў, што гаварыў зараз гэтым хлопчыкам і дзяўчаткам хоць і пра вайну, ды ўсё яшчэ вайна яго была далёка не тая,

Таіса ГРАМАДЧАНКА

У ЧАКАННІ СВЯТА

радасці і клопаты герояў твораў В. Трыхманенкі «Хачэлася б верыць», І. Канановіча «Сустрача», М. Даніленкі «Тацяна Салавей» («ЛіМ», 23.01, 20.02, 20.04.1987), Г. Станкевіча «Адхіленне» («Маладосць», 1987, № 2) і інш.

Разважаючы над таямніцай мастацкасі, В. Быкаў піша: «Чаму неадукаваны дзед з пасляваеннай вёскі цікавейшы за іншага «інтэлектуала», закладчыца лясам народаў, у той час як наш дзед не можа вырашыць лёс адзінай сваёй рагулі, якая засталася на зіму без сена? Пра тое клопат яго, і ён нас кранае больш, чым драматычны перажыванні каго-небудзь з памянутых мною перад адыходам на заслужаны адпачынак?..» Пры пэўнай аднабоковай скіраванасці пытання думка пісьменніка ніяк не аднабокова: мастак адкрывае новае і цікавае і там, дзе, здаецца, усё даўно вядома.

І ўсё ж не на карысць літаратуры, калі яна не адно дзясцігоддзе ў цэнтры ўвагі трымае «пасляваеннага дзеда» і бабулю ці настальгічна ўздыкі па вёсцы маленькага гараджан у першым калене, а на новыя, народжаныя іншымі пакаленнямі праблемы не звяртае ўвагі. Варта прызнаць, што ў нашай прозе мала твораў, якія будзіць грамадскую думку, якія спрабуюць асэнсаваць сучаснасць. «Аднатэмнасць» беларускай прозы асабліва кідаецца ў вочы пры знаёмстве з навістэтыкай.

На пошукі новага прэтэндуе неразваротлівы, неаператыўны жанр. На такую думку наводзяць апошнія раманы В. Казко, В. Гігевіча, І. Новікава, а таксама А. Асіпенкі, Г. Марчука, І. Шамякіна, якія з'явіліся зусім нядаўна. Урэшце і раман А. Карнюка «Карані» («Польмя», 1986, №№ 11, 12) пры ўсёй звывласці і нескладанасці канфілікту (пакуты старога чалавека, адарванага дзецьмі ад роднага вясковага асяроддзя і перасаджанага на гарадскі асфальт) таксама ўспрымаецца не без цікавасці. У творы ёсць жывыя, сур'ёзныя назіранні над сучаснай рэчаіснасцю. Письменнік з трывогай гаворыць, што сённяшні дзень, пра які светла марылі, за які змагаліся і гінулі лепшыя людзі ў гады грамадзянскай і Вялікай Айчыннай войнаў, далёка не ва ўсім разумны і дасканалы. Бачыць ён небяспечнасць фармалізму ў выхаванні маладога пакалення. Увогуле раздзел «Ветэран і вучні» ў рамане — адзін з лепшых як у плане паказу эмацыяналь-

якую маладзенькія слухачы прабававалі.

Выручыць ветэрана ўзялася настаўніца.

— І ўвогуле, з коньмі, мабыць, Лаўрэн Яфімавіч, было вам не саладка на вайне! Усе брыклівыя, упартыя, а некаторыя яшчэ, як вы самі тут гаварылі, кусаюцца ды не слухаюцца, церпкі потам ад іх нясе,— зморшчыла яна востры носік. — А тут трэба па немцах страляць і глядзець трэба, каб не прарваліся п'яныя фашысты ды не пайшлі ў тыл, праўда?

Лаўрэн са здзіўленнем паўзіраў на дробную кабетку...

Г. Марчук у «Кветках правінцы» («Польмя», 1986, №№ 10, 11) звярнуўся да матэрыялу, мала даследаванага беларускай літаратурай, — пасляваеннага мастацкага жыцця. Аўтару рамана, думаецца, у цэлым удалося перадаць чытачу пацуючы любові і спачування да сваіх землякоў.

Пасля вайны, паказвае пісьменнік, адроджаная прамысловасць вялікіх гарадоў набрала моцы і пачалося маўклівае, драматычнае паміранне слаўтага калісці рамясціцкага гарадка (падзеі ў творы звязаны з канкрэтным населеным пунктам — Давыд-Гарадком). «Павярнуць на старое, калі сам сабе быў пан, чым хацеў, тым гандляваў, ужо было немагчыма. Гэта разумелі і гарадзекія майстры, як бы спаважна, бы той буська на сенажці, ні хадзілі па вуліцах гарадка. Рэдка хто з іх паказваў слязу, калі на працягу двух тыдняў, месяца не было аніякіх заробкаў. Плакалі больш жанкі. Уначы. А ранкам нізменна адказвалі:

— Дзяньдобры. Дзякуй богу, мацумся.

Ломка адвечнага ўкладу жыцця заўсёды няпростая, яна балюча адбіваецца на чалавечых лёсах. З заняпадам рамясціцкага гаспадарак перад колішнімі знакамітымі майстрамі востра паўстала праблема працаўладкавання — прадпрыемстваў, заводаў гарадок не меў. Гэта справа не аднаго дня, таму праз гады з'явілася шмат людзей «беспенсійнага пакалення», для якіх асноўным заняткам стаў гандаль насеннем кветак. І ў чым, як раней у саматужных мануфактурах, улачылі вываы мяшчанскай і ўласніцкай псіхалогіі. На фоне гэтых падзей аўтар паказвае стаўленне і ўзможнае асобы галоўнага героя, пісьменніка Адася Доля, яго няпросты шлях да людзей, сярод якіх нарадзіўся.

На жаль, у творах Г. Марчука і А. Карнюка выразна выя-

віліся выдаткі, якія можна назваць увогуле выдаткамі нашага сучаснага рамана, настолькі часта яны сустракаюцца. Неабавязкова асобных сцен і эпизодаў, апісальнасць, расцягнутасць, недастатковае асэнсаванне жыццёвых фактаў — усё гэта ў той ці іншай ступені прысутнічае ў «Кветках правінцы» і «Каранях», зніжаючы мастацкую значнасць твораў.

Больш дасканалым і больш цікавым з боку формы з'яўляецца раман А. Асіпенкі «Святыя грэшнікі» («Маладосць», 1987, №№ 1—3). Праўда, трэба адзначыць, твору часам бракуе псіхалагічнай заглыбленасці. Аўтар быццам знірок прыспешвае героя, не даючы яму засяродзіцца на нейкай адной думцы, адным перажыванні. Магчыма, такое ўражанне складалася з-за скарачэнняў, з якімі друкаваўся раман.

І ўсё ж твор А. Асіпенкі дае падставы для гаворкі. Думаецца, пісьменнік здолеў паказаць тое, аб чым нядаўна сказаў на сустрэчы ў г. Душанбе А. М. Якаўлеў: «Пэўна, нідзе ў нас не было столькі дагматычных забабонаў, як тут (сфера культуры, культурнай палітыкі. — Т. Г.). З канцылярскай бяздушнасцю рашаліся пытанні, пра што можна, а пра што нельга гаварыць, пісаць, здымаць фільмы, паказваць спектаклі. Ну і які вынік? На справе сталася, што штучныя абмежаванні, клянейны абставіны, у якіх яны нараджаліся, прыводзілі да замацавання манапольнага становішча пэўных асоб, груп, жанраў і шкодзілі іншым».

У рамане сутыкаюцца два розныя, па сутнасці процілеглыя погляды на мастака і мастацтва. Лазар Богша адстойнасць іх незалежнасці і самастойнасці. «Хто можа дазволіць ці не дазволіць мастаку напісаць, намаляваць, зняць твор занава? — ставіць ён пытанне і адказвае: — Ягонае сумленне. Болей ніхто». Пазіцыя Кірылы Лыкавічова не ёсць пазіцыя мастака, гэта пазіцыя рамясціцка і прастасаванца. Ён упэўнены, што ўсё і творы мастацтва ў тым ліку, павінны адпавядаць устаноўленым стандартам і нормам, працаваць на патрэбу дня. Безумоўна, такія «творцы» не здольны стварыць штосці цярпае — лыкавічавыя фільмы, значае аўтар, «глядзеліся з неаслабнай увагай, але ў іх дробненькія страсці толькі казыталі нервы глядача».

У жыцці, на жаль, нярэдка бывае: за золата прымаецца тое, што блішчыць. Аўтар «Святыя грэшнікі» паказвае менавіта такую сітуацыю: спрытны рамясцік ходзіць у «таленавітых» і дыктуе свае законы іншым. Побач з Лыкавічавымі вельмі цяжка працаваць сапраўднаму таленту, ён увесь час перад выбарам: альбо тварыць над дыктоўку, альбо творы не пабацька свету. Непадкупны судзя — час — расставіць, вядома, усё па сваіх месцах, аднак каб жа справа ўпіралася ў адно тое, што мы называем запозненым аднаўленнем справядлівасці! Лыкавічавы, як паказвае жыццё, досыць актыўна ўплываюць на грамадскую свядомасць, навязваючы глядачам, чытачам, слухачам уяўныя каштоўнасці, выходваючы нізакпробыны густы.

А. Асіпенка праводзіць у рамане адну надзвычай актуальную і важную для нашага часу думку: чалавек без каранёў, без гісторыі не можа стаць сапраўдным мастаком, ён не выявіць праўду сваёй эпохі, калі адасобіць, штучна ізалюе яе ад мінулага вопыту народа. Галоўны герой «Святыя грэшнікі» няпроста, не адразу, але прыходзіць да разумення гэтага. Невыпадкова апошні фільм Лазара Богшы пра мінулае і менавіта ім рэжысёр спадзяецца сказаць сучаснікам і нашчадкам «пра нашы думы і справы, пра наш час і пра нас».

Галоўны герой рамана мае аднолькавае імя і прозвішча са знакамітым майстрам мінулага, стваральнікам Ефрасінеўскага крыжа. Письменнік нават «паз-

(Заканчэнне на стар. 6—7).

ДАРОГА ў аповесці Васіля Быкава «Круглянскі мост». У аповесці «Дажджы да світаня». Дарога ў аповесці «Знак бяды». Дарога з мястэчка на станцыю ў «Кар'еры». І ў новай аповесці, якую пісьменнік назваў «У тумане» і якая надрукавана ў майскай кніжцы часопіса «Польмя».

«Дарога, якая мяне вяла, павярнулася папярком і стала расколінай».

Гэтыя словы з верша Алеся Разанава згадваеш, калі думаеш пра вобраз дарогі ў творчасці В. Быкава. У дарозе — нейкае наканаванне. З дарогаю звязана непазбежнае, трагічнае.

Дарога, як тая расколіна, аддзяляе жыццё ад смерці. Дарогі ўнікаюць, пазбягаюць — карыстаюцца лесавымі сцежкамі і дарожкамі. Па гэтых сцежках і дарожках «слотным ветраным днём позняй восені на другім годзе вайны атрадны разведчык Бураў шыбаваў на станцыю Масцішча, каб застрэліць свайго знаёмца Сушчэню».

За што Бураў меўся застрэліць Сушчэню? У наступным абзацы пісьменнік адказвае на пытанне, якое адразу задаць сабе кожны чытач.

«Гэты Сушчэня быў тутэйшы дзевянацігады мужык, яшчэ з даваіны рабіў на чыгуны, але месяц назад, арыштаваны паліцыяй за дыверсію ля Выспянскага моста, купіў сабе жыццё тым, што выдаў саўдзельнікаў, сваіх жа чыгуначнікаў, якія яму памагалі развініць рэйкі. Хлопцаў павесілі ў мястэчку, а Сушчэню выпусцілі, і ён другі тыдзень раскашаваў пад носам у гарнізона, у сваёй ладнай дамоўцы на станцыі, у цяпле і сытасці, мабыць, думаючы, што партызаны да яго не дабярэцца. Даруюць яму. Але такое не даруецца, такое належала пакараць. Камандзіры ў атрадзе парайліся і мінулай ночку паслалі Бурава зрабіць тое, чаго немагчыма было не зрабіць. Каб Бурава было ўпраўней, яму ў дапамогу далі партызана Войціка...»

В. Быкаў спадзяецца на уважлівага чытача, бо менавіта такі чытач, параўнаўшы інфармацыю ў першым і ў другім абзацах аповесці, з неабходнасцю павінен задаць пытанне: што ж павінен зрабіць Бураў — застрэліць ці расстраляць Сушчэню? Застрэліць — значыць, узяць на сваю душу злачынства, здзейсніць проціпраўны акт; расстраляць — значыць, выканаць правамоцны прысуд, адпаліць за зло і пакараць злачынцу.

Прызнацца, гэтак акрэслена ў час першага чытання аповесці пытанне не паўставала. Было другое пытанне: ці не памыліся партызанскія камандзіры, вырашаючы лёс чалавека, як гэта здаралася ў вайну? (Дадамо, што памыліся не толькі партызанскія камандзіры, што зляталі галовы не толькі мала

каму вядомых Сушчэню; згадаем, прыкладам, што пісаў у сваіх успамінах маршал Жукаў пра расстрэл «пад гарачую руку» камандуючага Заходняй (Беларускай) ваеннай акругай генерала Паўлава ў 1941 г.). Думалася: на якіх фактах і доказах грунтаваўся прысуд? Толькі на тым, што Сушчэню выпусцілі з лёхаў СД, а ягоных таварышаў па-

Вернемся, аднак, да пачатку аповесці. Прысуд вынесены. Настала чарга выканаўцаў: Бурава ды Войціка, Бурава лепш было б, каб яго не пасылалі ў Масцішча, бо, шукаючы новае месца для лагера, ён «за гэтыя дні... добра-такі выматаўся». Па-другое, страляць у людзей не ў баі — для яго «брыдкавая справа». Як ставіцца Бураў да прысуду? «...відаць, у атрадзе

пачуе апошніх Сушчэневых слоў да Анэлі. Перад іхнім прыходам Сушчэня напаліў у лазні, Адыходзячы з роднае хаты, ён сказаў Анэлі, каб яна і Грышка, калі не дачакаюцца яго, мыліся самі. Мо хоць жонка і сын будуць чыстыя, мо хоць яны даведдуць сваю чысціню. Сушчэня ж мала верыў, што адмысца, што выйдзе чысты. Калі Войцік убачыць яго,

чы — быць падобным некалі да свайго шэф, загадчыка райза Кузьмы Хмялеўскага. У час суцэльнае калектывізацыі «сталевая рашучасць», на думку Войціка, «была, можа, самай каштоўнаю якасцю кожнага кіраўніка ці ўпаўнаважанага». І вось, «калі Войцік з вялікай цяжкасцю, даной недаспы, стомы, пагроз і абцяганняў зладзіў за зіму якія чатыры калгасы, дык ягоны начальнік, загадчык райза Хмялеўскі, за той час меў на сваім рахунку аж восем». «Хмялеўскі мог дамагчыся ўсяго, што хочаш. Ён не рассольваў, як некаторыя, не ўгаворваў і не бавіў начэй на мляўкіх сялянскіх сходах — ён ставіў пытанне рубам, абрываў нягодных, проста і нават весела раскулачваў, і тады кожнаму рабілася зразумела: гэты свайго даб'ецца. І ён дабіваўся, бо быў чалавек рашучы і ўпэўнены ў тым, што рабіў. Варта было аднойчы ўбачыць яго

СТРЭЛ

В. Быкаў. У тумане. Аповесць. «Польмя», 1987, № 5.

весілі? Дык жа здавён вядома, што «пасля гэтага» яшчэ не азначае «з прычыны гэтага», што сувязь паміж двума фактамі можа быць выпадковаю, вонкаваю. Ці ж можна судзіць чалавека, пазбаўляць яго жыцця, не даўшы ягонае віны сукупнасцю доказаў?

Разумею: у гэтых пытаннях выяўляецца гістарычны, сацыяльны вопыт сучаснага чалавека. А чалавек таго часу? Ці за даваў, ці мог ён задаваць такія пытанні?

Ці маглі сумнявацца ў правамернасці прысуду партызанскія камандзіры? Па-першае, яны пэўна не былі юрыстамі і не ведалі, што следаванне тэзісу «пасля гэтага, значыць, з прычыны гэтага» пагражае судовай памылкай. Па-другое, яны не мелі магчымасці дапытаць самога Сушчэню. Ці спрабавалі? Гэта ўжо іншае пытанне. Сушчэня не прызнаў бы свае віны? А дзе вы бачылі, каб вораг прызнаваўся? У сілу з непазбежнасцю ўступала правіла следчага Дзякава з рамана Анатоля Рыбакова «Дзеці Арбата»: кожны падследны вінаваты, бо так сабе, за нішто пад следства не трапляюць; супрацоўнічае падследны са следствам, прызнае віну — давярае Савецкай уладзе, хоць ён і вораг; не супрацоўнічае, не бярэ на сябе віну — упарты вораг, уладзе не давярае. Як ні круці, а вораг. Тут логіка даўня: прызнаецца чалавек у ерасі — ерэтк, не прызнаецца — упарты ерэтк. І ў тым і ў другім разе яго чакае пакаранне.

Не маглі партызанскія камандзіры сумнявацца ў правамернасці прысуду. А калі потым высветліцца, што яны не мелі рацыі? Што ж, складаныя ваенныя абставіны не давалі ва ўсім разабрацца як след. У «Абеліску» ўжо шукалі самапраўданыя ў тых складаных абставінах, у «Мёртвым не баліць» на іх звальвалі адказнасць. Агееў у «Кар'еры» таксама мог бы ўсё звальваць на ваенныя калізіі, ды Агеева ад персанажаў «Абеліска» і «Мёртвым не баліць» адрознівае ўзровень маральнасці.

У ВОСЕНЬСКІМ

вырашылі правільна, такога трэба прыстукнуць, каб іншым была навука». У гэтым «відаць» ёсць кропля сумнення, Яна хутэй тлумачыцца псіхалагічна, тым, што менавіта яго, стомленага, паслалі на заданне. Яна — высветліцца трохі пазней — тлумачыцца і тым, што Бураў, у адрозненне ад партызанскага камандзіра Трушкевіча, ведаў Сушчэню «яшчэ дзецюком, нежанатым, увогуле спакойным хлопцам», і тым, што Сушчэня колись «нават падабаўся» маладзейшаму за яго Бураву, падабаўся «свайёй спаважнасцю, роўнасцю ў адносінах да іншых». Для прышлага Трушкевіча Сушчэня — абстрактны, для Бурава — канкрэтны чалавек, з якім звязаны не горшыя ўспаміны, і ў гэтага чалавека яму трэба страляць...

Аднак Бураў, падпарадкачыся загаду, больш заклапочаны іншым — «як ён тое зробіць». Усё-ткі не ў баі, усё-ткі знаёмец...

І вось Бураў у Сушчэневай хаце.

А Войцік? А Войцік з коньмі, на якіх яны з Буравым прыехалі ў Масцішча, тым часам стаіць ля Сушчэневай дрывотні. Яму страшнавата аднаму, ён ужо каляўся, што не ўзялі трэцяга. Ён не ведае, што Бураў, зайшоўшы ў хату, спаткаў там не адно Сушчэню — маленькага ягонага сына Грышку. У вачыятах у малаго былі давер і дабрый, ён, не разумеючы таго, што дзеецца, спрабаваў «узлезці Бураву на калені». А тут прыйшла і Сушчэнева жонка — Анэля Крукоўская, з якую ён, Бураў, «тры гады вучыўся ў тутэйшай школе». Яна дае Бураву мяккія і цёплыя анучы, каб ён перабраўся, яна распытвае ў яго пра маці і сястры, яна ставіць перад ім міску «з цёплай смажанаю бульбай»...

Войцік убачыць Бурава і Сушчэню ўжо тады, калі яны выйддуць да дрывотніка. Войцік не

Пра новую аповесць
Васіля Быкава

ТУМАНЕ

у руках Сушчэня трымацьме рыдлёўку — каб выкапаць сабе магіль. Потым, пад канвоём, ён папросіць, каб яго расстралялі там, дзе не торф, а пясок.

Ведучы Сушчэню на ягоную Галгофу, Бураў усё больш і больш будзе сумнявацца, будзе адганяць сумненні, шукаць сабе апраўдання (ён не следчы, ён — выканаўца), будзе пераконваць сябе. І пераканае Бураў сябе лексікай свайго часу: «...трэба рашучай рукой выкарыняць погань».

Калі над баравінай, дзе Сушчэня пад наглядом Бурава караў сабе магіль, засвіталі кулі паліцаю, магіль на момант стала схованкай, уратавала Сушчэнева жыццё. Ацалелы Сушчэня потым на сабе будзе несці параненага Бурава. Баронячы ўжо мёртвага Бурава ад груганю, ён будзе побач з ім начываць у хвойніку, ляжацьме пад яго шынялём. А ўладу над Сушчэневым жыццём возьме колішні інструктар раённага зямельнага аддзела, сіцілы, непрыкметны партызан Войцік, які, аднак, спадзяецца, што ягоная пара яшчэ настане.

Пакінуўшы смяротна параненага Бурава з Сушчэнем, Войцік пойдзе шукаць якое падводзі, ён будзе блукаць у тумане па лесе, бо «не ведае дарогі, не знае, куды ісці», бо не можа без павадыра.

Ён, Войцік, не пачуе Сушчэневай споведзі перад кануючым Буравым. А калі б пачуў? Ці паверыў бы Сушчэню? Ці праняўся б спагадаю да гэтага чалавека?

Вера? Спагада? Верыў Войцік. Нават прыклад браў, стараўся — сам нядужы і нерашу-

ўпэўненыя манеры, мажную паставу, яго крутое асадзістае падбароддзе, каб зразумець, што гэта — кіраўнік вялікіх магчымасцей і пойдзе далёка». Да гэтага чалавека хацеў быць падобным Войцік. А высветлілася, што ўзор для пераймання, ягоны непасрэдны кіраўнік «цішком шкодзіў уладзе», «арганізоўваў слабыя калгасы». Гэта цяпер мы разумеем, што пры тым узроўні тэхнікі, культуры земляробства і — галоўнае — арганізацыі вытворчасці калгасы не маглі быць спрэжэ зможнымі, не маглі адначасна забяспечыць краіну прадуктамі харчавання і даць збожжа на экспарт, каб на атрыманую валюту дзяржава магла купіць неабходную для індустрыі тэхніку. Трэба было нейк растлумачыць народу, чаму гандаль быў заменены размеркаваннем, чаму ў гарадах былі ўведзены талоны і з'явіліся чэргі па хлеб. Гэта мы цяпер разумеем, што вярхоўны правадар, кажучы словамі Аляксандра Твардоўскага,

...умел без оговорок

Внезапно—как уж припечат— Любуй своих просчетов ворох Перенести на чей-то счет; На чье-то вражье искаженье Того, кто возвещал завет, На чье-то головокруженье От им предсказанных побед.

Гэта мы цяпер разумеем, а Войцік жыў тады, і ён верыў у словы сваіх кіраўнікоў. Верачы ў словы, «Войцік пачаў успамінаць дробныя факты, якія, каб Войцік быў больш праніклівы, маглі б у свой час навесці яго на пэўныя вывады». І «Войцік дакараў сябе найбольш за страту палітычнае пільнасці». «Разумныя людзі» выкрылі і пакаралі Хмялеўскага. Але ж ці

У ЧАКАННІ СВЯТА

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5).

наёміў» паміж сабой двух Лазараў Богшаў, выправіўшы Богшу-рэжысёра ў XII стагоддзе. Там герой сустраў і Ефрасіню Полацкую, аўтара «Слова пра паход Ігаравы», Баяна, князёў Яраславічаў, Чынгіс-хана (ужо ў XIII стагоддзі), пачачу бітву на Нямізе. Такі нечаканы сюжэтны паварот цікавы ўжо сам па сабе. Але «жывыя здані», як іх называе аўтар, спатрэбіліся яму не дзеля аднаго таго, каб заінтрыгаваць чытача, прымусяць з неабавязнай увагай сачыць за героем (хоць і такая мэта павін-

на быць у пісьменніка не з апошніх!). Гістарычная рэтраспекцыя дала магчымасць А. Асіпенку паглядзець на ролю мастака ў жыцці грамадства больш шырока, убачыць калі не вечнасць, то даўжасць гэтай праблемы.

Аднак колькі апраўдана ў рамане пераклічка імёнаў? Гістарычны Лазар Богша — поруч з самымі вядомымі творцамі сваёй эпохі. Узяўшы імя і прозвішча далёкага продка, сучасны Лазар Богша ўзвальвае на свае плечы, хоча таго аўтар ці не, цяжкую ношку яго славы і знакамітасці. Ці па сіле яму гэтая ношка?

Ці сапраўды перад намі неардынарная, значная асоба, якая бачыць далей і глыбей за іншых? Думаецца, не. Галоўны герой «Святых грэшнікаў» занадта для гэтага «запрафесіяналізаваны». Ён і на жыццё глядзіць пераважна спрактыкаваным вокам рэжысёра, а не грамадзяніна. Таму і не ўстане заўважыць, што той дагматызм мыслення, які панавваў на студыі, не мог не быць звязаным з агульнай атмасферай у грамадстве.

Многія новыя творы — як тыя знічкі, успыхнуць і згаснуць. Напачатку творам выдаецца добрая доза кампліменту, быццам яны ўнеслі ў літаратуру вунь колькі новага, невядомага, а пасля на іх спакойна забываецца і чытач, і крытыка. Каб не склалася ўражання, што беларуская раманістыка чарговы раз «крокунула» наперад (слова Янкі Брыля),

варта ўнесці яснасць на конт адкрыццяў у літаратуры. Давайце будзем і пры першым звароце да твораў зыходзіць з таго, што крокі наперад — справа надта нялёгка. Рабіць іх даводзіцца пасля класікаў, сваіх і сусветных, якія казалі адметнае, важнае слова пра чалавека. А гэта значыць, пісьменнікам-сучаснікам неабходна ўздымацца да тых вяршынь мастацкасці, якіх дасягнулі папярэднікі, на іх узроўні асэнсоўваць рэчаіснасць.

Аповесць можна назваць самым папулярным сярод сучасных пражэктаў жанрам. Аповесцей з'яўляецца не намогна меней, чым апавяданняў. Толькі ў літаратуры колькасць рэдка пераходзіць у якасць.

М. Капыловіч аповесцю «Падарунак маладым» (Маладосць, 1986, № 10) пацвердзіў той факт, што твор на надзённу

праблематыку можа быць зусім не сучасным. У такіх, як герой М. Капыловіча, выканаўцаў Харчовай праграмы ўсе памкненні і інтарэсы сшыліся на дадаткова здадзеных літрах малака ад уласных кароў, загадваных бычкамі. Але ж праца на гаспадарцы ніяк не замяніць (і ніколі не замяняла!) працу чалавечай душы. Чалавек жа не крот, ён і сонейку павінен радавацца, і жыццё, сваё і чужое, узаважаць.

Відавочна, спазнілася са сваім з'яўленнем аповесць М. Ваданосава «Дзень і ўсё жыццё». Магчыма, тады, на першапачатковым этапе асэнсавання мінулай вайны, не так бы кідалася ў вочы надуманасць сітуацыі (выкрыццё дыверсанта ў партызанскім атрадзе, самаахвярнасць галоўнага героя на балотным востраве і інш.), далёкія ад праўды паводзіны і ўчынкы герояў.

адзін такі Хмялеўскі быў? І дырэктар школы Пратасевіч, і начальнік міліцыі Лакіцкі, і старшыня райспажывсаюза Кузьміч. «Ды ў кожнай вёсцы, у кожным калгасе. А ў вобласці! Скрозь паналезла процьма заядлых ворагаў, шкоднікаў, здраднікаў». Навучаны ў 30-я гады, ці можа Войцік паверыць у невінаватасць Сушчэні? Гэта ж факт, што ў вайну здраднікаў і ворагаў «вылезла яшчэ болей»...

Бураў, той Колька Бураў, даваенны шафёр, які аднаго разу пасадзіў у кабінку пажылую кабету, а яго, Войціка, прымусіў трэсціся ў кузаве, сказаў незадоўга да смерці: «Не чапай Сушчэню». Колька Бураў, пэўна ж, быў убакі ад змагання, бо калі б праішоў праз гэтую школу, дык пазбавіўся б «баскага пачуцця міласэрнасці». Ён, Войцік, ледзь не пагарэў на гэтай міласэрнасці, на спагадзе. Падаўся на матчыны ўгановы, пасобіў суседзі — жонцы Хмялеўскага — дрывамі... А праз месяц забралі і яе. Войцік пасля ледзь апраўдаўся. Увесь Войцікаў вопыт падказвае: пачуццям волі не давай. Бураў пашкадаваў Сушчэню, не застрэліў там, на лужку, каля лазні, павёў у лес, дзе пясоцка, — і во, мёртвага яго Сушчэня нясе на сваіх плячах. Сушчэня патрэбны Войціку, бо ведае дарогу, не заблуквае ў гэтым тумане, выведзе на дарогу да лагера і — дужы — вынесе на сабе цела Бурава, каб ён, Войцік, мог гэтым целам апраўдацца перад камандзірам Трушкевічам. «Вось прярэдуць шашу, і Сушчэня яму ўжо не спатрэбіцца».

Асноўны заклід крытыкі да новага твора В. Быкава будзе той, што ў апавесці недастаткова вылісана багацце грамадскіх дачыненняў персанажаў, пункцірна ўзноўлены рэаліі даваеннага часу, у якіх ішло фарміраванне гэтых персанажаў. І сапраўды, В. Быкаў у сваёй новай апавесці (зрэшты, як і ў іншых) унікае спакусы пісаць «панараму», паказваць «паверхі» грамадства. Але тым не менш праз падзеі, апісаныя ў апавесці, мы бачым панараму, бачым тыповасць гэтых падзей, як і тыповасць характараў. На маю думку, найбольш удаўся пісьменніку вобраз Войціка.

Войцік з напалоханых. Ягоная палітычная наўнасць і даверлівасць проста ўражаюць нас, людзей, якія жывуць пасля XX з'езда партыі. Але Войцік, калі пакарытацыя штампам, — тыповы «маленькі чалавек», чыноўнік, сфарміраваны, вылеплены ў 30-я гады, чалавек, для якога дастаткова думкі і ўказання начальніка.

Надумаўшы забіць Сушчэню, Войцік не ведае, не хоча ведаць, што той перажыў пасля дыверсіі, пасля выхаду з лэхаў СД.

Самая пакутлівая і пакутніцкая смерць — калі чалавек памірае ў вачах аднавяскоўцаў. Вось і Грышка, прыбегшы з ву-

лицы, пытае: «Татка, а ты пладажнік?» Вось і жонка кажа: «Лепш бы яны цябе там павесілі». Кажа, бо цяжка зносіць людскую пагарду. «Хіба самому павесіцца?» — пытае Сушчэня ў свае Анэлі. Але і засліцца нельга: «Скажучь людзі: было за што, скажучь, совесць загрызла, бо здраднік». Скруха, безвыходнасць... Калі ў хату прыйшоў Бураў, Сушчэня быў да гэтага гатовы. І ўсё ж было спадзяванне. На справядлівасць. На Бурава. Дзеля таго і нёс яго на сваіх плячах. Спавадаўся яму. Ды Бураў не даслухаў ягонае споведзі — памёр. Праўда, сказаў Войціку: «Не чапай Сушчэню». Было кволае спадзяванне на Войціка...

Сушчэня першы перайшоў шашу. Перанёс мёртвага Бурава. Яму трэба было дачакацца Войціка. «Толькі Сушчэня зморана апусціўся ля Бурава, як ззаду на шашу раздаўся крык, — незразумелы, але, як здалося Сушчэню, страхавіта-пагрозылі, і зараз жа дробна пратрашчала чарга...»

Не змог Войцік забіць Сушчэню. Не змог сам, без Сушчэні, перайці шашу.

Перайсці шашу для Войціка азначала выжыць, жыць. Ды ён памёр да таго, як падышоў да шашы. Ён паміраў паступова. Праз сваю труслінасць, праз самазапалоханасць, праз зайдраццё да Сушчэнявай дужасці і сілы. Ён памёр ці не ў той момант, калі вырашыў забіць Сушчэню, калі адпрэчыў людскія пачуцці. Смерць ад кулі была яго фізічна смерцю.

Сушчэня пераняе на той бок шашы і цела Войціка.

«...усё зайшло ў абсалютны тупік, і толькі яшчэ недарэчна доўжылася яго жыццё, якое цяпер нямаведама навошта яму. Што яму рабіць цяпер з ягоным жыццём, чым яму абараніць яго, і ці варта абараняць наогул?»

Ці мог Сушчэня абараніць сваё жыццё? Ці было выйсце з тупіка, у які яго завялі «немцы, вайна і людзі»? Усё пераплялося цесна, звязалася ў тугі вузел.

Прадчуваў, прадбачыў Сушчэня, што немцы выкрыюць яго і ягоных таварышаў, бо трэба быць дылетантам у пучейскай справе, каб не зразумець: цягнік пайшоў пад адхон таму, што развінцілі рэйкі. Падзеі разгортваюцца паводле законаў трагедыі. Ну не даць Сушчэня развінціць тыя рэйкі! Нажыве сабе непрыяцельні сямрод сваіх жа людзей, у якіх жаданне ўчыніць зло акупантам перасліла развагу і асцярожнасць. Пойдзе пагудка, будучы позіркні скоса: у той час, як пад Сталінградам вырашаецца лёс краіны, пашкадаваў сваю шкуру... Ці ж ён не патрыёт? Даў згоду. Але ці ведаў, якая смерць чакае яго? Ці думаў, што сустрэне доктара Гросмайера, не проста эсдоўца, ката — вытанчанага садыста, які ўмеє нашкоўваць сваіх на сва-

іх, прыбіраць ворагаў рэйка рукамі ворагаў рэйка?

Выпрабаваным метадам пакарыстаўся «сімпатычны немец» са службы бяспекі доктар Гросмайер. Калі Сушчэня адмовіўся супрацоўнічаць з СД, Гросмайер вырашыў ягоных таварышаў павесіць, а яго самога — выпусціць. «Ты захашеў смерці? — спытаў ён у Сушчэні. — Прапагандыскай смерці? Каб цябе там шанавалі? У лістоўках пра цябе пісалі? Не, так не будзе! Я табе падрыхтую другую смерць, бальшавіцкі ўблодак!»

Вайна ўскладніла адносіны паміж людзьмі, паміж людзьмі сваімі, знаёмымі, блізкімі. Калі б не вайна, рамантаваў бы Сушчэня луці і палатно, гадаваў бы Грышку; калі б не вайна, вазіў бы Коля Бураў на сваёй машыне людзей і грузы; калі б не вайна, асіраўся б ля начальства, ездзіў бы ўпаўнаважаным то на сябру, то на жыво інструктар райза Войцік, мо стабілізавалася б ягонае становішча, мо ажаніўся б... І недзе ў сваёй воінскай часці пасылаў бы ў нарады чырвонаармейцаў іхні камандзір Трушкевіч...

Несучы на сабе мёртвага Бурава, Сушчэня кажа Войціку: «Вось вы кажаце — вайна! Што ўсё бывае... Але ж ці за год гэтай вайны людзі так хутка могуць мяняцца? Каб да вайны адзіна, а ў вайну — іншы». Не, людзі не перамяніліся ў вайну. Жорсткія законы і абставіны зрабілі іх больш жорсткімі і недаверлівымі.

З тупіка, у які Сушчэню загналі немцы, вайна і людзі, з туману няпэўнасці, у які трапіў Сушчэня, было адно-адзінае выйсце. Сушчэня, ведама ж, мог аддаліць час і гадзіну свае фізічнае смерці, калі б пайшоў на здзелку з Гросмайерам. У яго быў выбар, у яго была «вольная воля — можа, тое адзінае, што засталося непалеглым нікому». Фізічная смерць была яго маральным выбарам, адным-адзіным разумным выйсцем з тупіка, выйсцем, пры якім ён мог захаваць сваю незалежнасць і годнасць.

Перанёшы Войціка, Сушчэня паклаў яго побач з Буравым. «Два партызаны, як у страі — плячо ў плячо». Пасля гэтага «раздаўся стрэл — нягучна шчоўкнуў у тумане...»

У той час, калі раздаўся гэты ціхі стрэл, партызаны з брыгады «Дзядзі Сашы» прабіраліся на шашу, каб замініраваць мост цераз раку Рэсу. Пачуўшы стрэл, яны на момант прыселі. «Так, балуецца нехта... Дурак нейкі», — сказаў адзін з іх. У іх быў свой клопат, і яны пайшлі сабе далей. А Сушчэня, Бураў і Войцік ляжалі на пагорку. Ляжалі разам — асуджаны і выканаўцы прысуду.

«Недзе ўгары, за аблокамі, ўжо ўзышоў месяц, трохі падсвятліў ноч, якая, аднак, мляўка таілася ў шэрай туманнай навалачы».

Анатоль СІДАРЭВІЧ.

НЕ БЯРУСА сцвярджаць, што абавязкова южны «дарослы» пісьменнік рана ці позна возьмецца за творы для дзяцей. У адным упэўнена: той, хто думае аб заўтрашнім дні падростаючага пакалення, наогул цікавіць, якімі людзьмі вырастуць сённяшнія хлопчыкі і дзяўчынкі, не праміне такой магчымасці. Пачварджэне таму — Барыс Сачанка. Аўтар многіх зборнікаў апавяданняў, апавесцей, раманаў, ён неаднаразова выказваўся на пасяджэннях секцыі прозы, пленумах Саюза пісьменнікаў аб павышэнні ідэйна-мастацкага ўзроўню кніг для маленькіх, і сам, як кажуць, не застаўся ўбакі ад гэтай ван-

зімовым лесе». Паехаў хлопчык з бацькамі ў лес. Тая працуюць, а малы Петрык зімовым лесам любівецца. Прайшоў час, холадна яму стала. Адчуў бацька гэта і прапанаваў:

— А ты пагрэйся.
— Як пагрэйся?
— А вось на табе ручку пілы ды дрывы пілуй. А я тым часам сучка буду абсякаць. Глядзіш — і сагрэешся, дый мы хутчэй управімся, дадому паедзем».

Гэтыя апавяданні ў аснове сваёй нясуць тую педагогіку, якая ўзята не з падручнікаў, няхай і самых дасканалых, а з самога жыцця. Народная педагогіка — ёй назва.

З апавядання «Ворчыны» мы

Б. Сачанка. Бабка Адарка. Апавяданні, казка. Для дашкольнага ўзросту. Мінск. «Юнацтва», 1987.

най справы. У 1985 годзе выдавецтва «Юнацтва» выпусціла зборнік яго апавяданняў «Юныя маліны, ухвальна сустрэты і юнымі чытачамі, і крытыкай.

Праўда, змест той кнігі ў асноўным сімвалічны, якія спецыяльна для дзяцей не пісаліся, а раней уваходзілі ў дарослыя зборнікі. Тым не менш, яны прыйшлі даспадобы маленькім — даводзілася чуць сведчанні выхаватэлек дзіцячых садоў і настаўнікаў, — бо раскрывалі вабнасць жыцця, адначасова закрываючы і яго драматычныя моманты, паколькі аўтар зяртаўся і да падзей Вялікай Айчыннай вайны. Адчуваўся, рана ці позна аўтар паспрабуе сябе ў галіне дзіцячай літаратуры.

Мераванні гэтыя спраўдзіліся: выдавецтва «Юнацтва» толькі што выпусціла новую кнігу Б. Сачанкі «Бабка Адарка», якую склаў творы, спецыяльна напісаныя для дзяцей, — шэсць апавяданняў і адна казка. Адрэзу хочацца сказаць: зборнік атрымаўся пазнавальным, дасціпным, а галоўнае — творы нясуць у сабе значны выхавальны аспект.

Апавяданне «Насцечка», якім ніяк адкрываецца, можна сказаць, традыцыйнае сваім сюжэтам: з горада ў вёску да бабы і дзедка прыехала ўнучка Насцечка. У творы і расказваецца, як дзюльчынка бавіць свой вольны час. Але ж вёска ёсць вёска. Хоча таго Насцечка ці не, а штодня бачыць, як завяхаюцца па гаспадарцы дзюльцы і сабуля, дзюльчынка, глядзячы на іх, паступова і сама далучаецца да працы: «Прыехалі з горада тата і мама, бачаць: стаіць іхняя Насцечка сярод двара, сыпле курам ячмень, а тыя дзюльчыцы яго ды ціхенька — ко-ко-ко! — перамаўляюцца, няйначай, радуецца, што памочніца ў дзедка бабы з'явілася, хваліць яе».

Нязмушана пісьменнік праводзіць думку аб важнасці працоўнага выхавання з маленства. Вось, напрыклад, апавяданне «У

даведваемся, што «браты нашы меншыя» тансама здольны на сапраўдную дружбу. Сабана выраतोўвае свайго гаспадара, зрабіўшы падпоя пад будынак, нуды таго пасадзілі фашысты. Што тычыцца казкі «Снарга», дык яе пісьменнік пабудоваў на матэрыяле, можна сказаць, найсучаснейшым: да чаго можа прывесці снарга, калі ўзнікне яна з-за дробязнага канфлікту. Безумоўна, тут аўтар падсцерагала ня-мала цяжкасцей. Усё ж твор адрасуецца самым маленькім. Але Б. Сачанка з поспехам пераадолеў іх. Расказа пра Чарвана, які балюча ўносіў Травіну, пасля чаго тая пачала пісаць скаргі — гэта і расказ аб тым, як важна заўсёды і ва ўсім кіравацца толькі добром, забываць аб прыдах дробязных, не вартых увагі.

А вось апавяданне «На новым месцы» будзе цяжкаватым для ўспрымання. Думка яго цікавая, варта увагі, зноў жа ўзята з самога жыцця: «З таго часу ў мяне і асталося ў памяці: на новым месцы, на новай глебе, перш чым расці, трэба «перахварэць»... Ды не будзем забываць, што зборнік у першую чаргу адрасуецца малым дзецьмі, дашкольнікам».

У апавяданні, якое дало назву кніжцы, расказваецца пра бабульку — «добраю, ласкавую, працавітую». Яна якую работу ні робіць, заўсёды быццам паноны зямельцы аддае: «І ў лесе, калі ягады пачаліся, брала іх і ўсё кланялася, шаптала, нійнакш, кожнай галінцы, кожнай ягадцы дзякавала. Вось яная ў Аленкі бабка Адарка!»

Зборнік Б. Сачанкі «Бабка Адарка» і ўспрымаецца ў першую чаргу, як... урокі бабкі Адаркі. Урокі добра, справядлівасці, чалавечнасці, якія атрымліваюць маленькія. Ці трэба паўтараць, наколькі важныя гэтыя ўрокі?

Іна КЛІМАНСКАЯ.

ЛЯ КНІЖНАЙ
ПАЛІЦЫ

ДАКУМЕНТЫ РАСКАЗВАЮЦЬ...

Зборнік дакументаў і іншых матэрыялаў, якія ўключаюць гістарычную каштоўнасць, — «Рэвалюцыйны рух у Беларусі (чэрвень 1907 — люты 1917 гг.)» — выпусціла выдавецтва «Навука і тэхніка» да 70-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. У зборніку адлюстраваны тры вельмі важныя перыяды ў гісторыі Беларусі — гады сталынінскай рэан-

цыі, новага рэвалюцыйнага ўздыму і першай сусветнай вайны. З публікацый бачна, як рабочыя і сяляне вялі барацьбу з царызмам, змагаліся з памешчыкамі і буржуазіяй за сваё разнавольне, як паступова народ пад кіраўніцтвам партыі ўсведамляў неабходнасць звяржэння эксплуатацыйнага класаў.

В. ЗАКРЭУСКІ.

Да апавесці «Разам па жыцці» (Маладосць, 1986, № 11) у У. Рубанава было апавяданне пра бізрукі са скаржы і яго нечаканую жаніцьбу. Пэўна, празаіку захацелася прасачыць лёс герояў далей, нейкім чынам параўнаць яго з лёсам маладога пакалення. Толькі, на жаль, параўнанне гэта мала чаго дало да расказанай калісьці гісторыі.

У Рубанаў вельмі падрабязна апісвае ўсё, што адбываецца з галоўным героем, маладым журналістам. Але чым, напрыклад, можа запомніцца васьмь такая сцена і дзеля чаго яна, як мноства падобных ёй, у апавесці? «Зайшоў у аўтобус; каля самых дзвярэй было вольнае сядзенне — аднамеснае, атуленае ў белы чахол. Мне б скеміць, на што гэты чахол, не, пракампаціраваў талон і гупнуўся на сядзенне; палажыў на калені «дыпламат». Задумаўся, як зазвычай у дарозе, і раптам чуо:

«Асвабодзіце, гражданін, служэбнае месца!» (калі «гражданін», то, пэўна, ужо і «места» — Т. Г.). Каля мяне стаіць чырванашчокая кабета з маленькаю, як дзіцячкаю, сумачкаю цераз плячо і круціць на драцяным абручэчку ружовыя ролончкі білетаў. Кандуктар!..

Купіў білет — талоны, аказваецца, на гэтым маршруце не маюць сілы — і перабраўся на задняе сядзенне, дзе якая каля акна было яшчэ вольнае месца». Такіх хуткаплынных уражанняў ад сустрач з выпадковымі людзьмі ў творы шмат, герой паспявае адно што адзначыць іх пра сябе, як у дзіўным выпадку.

Далёка не ўсёды ўдалося пранікнуць у свет адчуванняў і перажыванняў герояў аўтару апавесці «Перыферыя» Т. Гарэлікавай (Польмя, 1987, № 2). Іх учынкi і памкненні часта здаюцца нечаканымі ці малазразумелымі, як, напрыклад, «па-

куты сумлення» мастака-афарміцеля Сяргея, эгаіста і самалюбца, калі ён вяртаецца з райцэнтра, дзе спадзяваўся знайсці лёгкія грошы. Апавесць перанаселена героямі і праблемамі, да таго ж кожнаму герою Т. Гарэлікава імкнецца даць усебаковую характарыстыку, давесці да развязкі ўсе канфлікты, што прыводзіць да скорагаворкі.

На фоне няпрэздзіх апавесцей прыкметна вылучаецца твор В. Гігевіча «Сола для віяланчэлі» (Польмя, 1987, № 1), напісаны з глыбокім адчуваннем эмацыянальнага настрою, логікі чалавечых перажыванняў. Пісьменнік паказвае, як драматычна, з якімі стратамі для сябе «прыстасоўваецца» да рэальнага жыцця, з яго прагматызмам і рацыяналізмам, натурчыстыя і чулыя. Абякаваць і бяздушнасць многіх блізкіх ёй людзей прывялі да таго, што ў душы героіні пера-

стала гучаць мелодыя: як артыстка яна стала безаблічнай. А калі і лепшыя душэўныя якасці Ані таксама незваротна знікнуць, бо будучы нікому не патрэбны, як яе ненароджанае дзіця? Такое трыюмнае пытанне не можа не ўзнікнуць пры чытанні апавесці.

Неблагодзе ўражанне пакідае апавесць Лявона Неўдаха «Мяжа магчымага» (Маладосць, 1987, № 3). Нячаста ў нашай так званай вытворчай прозе з'яўляюцца творы, дзе былі б рэальныя, з жыцця канфлікты. Брыгада прыняла ў неспаспечным стане ўстаноўку, прыняла таму, што да канца месяца застаецца некалькі дзён, калі ж устаноўку спыніць на ремонт, калектыў не выканае план і не атрымае прэмію. Хіба нярэдка з'ява на сучасных прадпрыемствах васьмь такая вымушаная «самаахвярнасць»?

Трэба сказаць, што героі Л. Неўдаха па-сапраўднаму заня-

ты справы, думаюць, спрачаюцца, шукаюць выйсце, а ў час аварыі, якая ўсё ж адбылася, дзейнічаюць кожны ў адпаведнасці са сваім характарам. Побач з чалавекам у творы зусім натуральна існуе, «не мляе» вока, пульта кіравання, патэнцыяметр, дыяграмная стужка і г. д. — своеасаблівае бытавое акружэнне герояў, што сведчыць пра ўменне маладога празаіка апісаць і саму вытворчасць.

Дык што, можа паўстаць пытанне, апошняя паўгода — нейкае выключэнне ў літаратурным працэсе. Замест дружнага пераможнага шэсця — некалькі больш-менш удалых твораў? Не. Гэта звычайныя працоўныя будні літаратуры. Святы ў ёй, як і ў жыцці, рэдкія, яны здабываюцца нястомнай, карпатлівай працай. На тое яны і святы.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

Тры балконы

Дом узняўся, фарсісты і гонкі,
На віду у квартала стаіць.
На адным балконе — пялёнкі,
На другім — старыя валёнкі,
На трэцім — дублёнка вісіць.

Дзе пялёнкі — бяссонныя ночы.
Маяком той агеньчык адзін,
Каб свет да загубы не збочыў
У акіяне быцця штармавым.

Дзе валёнкі — там кашаль, вядома,
Аблячынка чупрыны сівой.
На плячах — стома цэлага дома,
А пагляд заімглены вайной.

Дзе дублёнка — дымок цыгарэты
Ды пярсцёнак на левай руцэ.
Там жаночых пранізлівых бедаў,
Як развадзем ільдзін у рацэ.

На балконы зірнуць — завядзёнка —
Трэба раніцай

і ўдакладніць:
На адным — бялеюць пялёнкі,
На другім — старыя валёнкі,
На трэцім — дублёнка вісіць.

Ненапісаны верш

«Палынная зорка
Узышла над маёю зямлёю...»
Прыгожа гучыць, ці не праўда?
Я думала верш напісаць.

Але, ўбунтаваўшыся, словы
Мне пеўчае горла падралі,
І з кроўю сышла мая прага
Прыгожа пісаць пра бяду.

Мне бачацца вёскі пустыя
Ды жудасны горб саркафага.
Пужае і сёння гарбун
З яго непатухаю люлькай...

Пільнасць

У былой, у забыўшай найменне царкве
Невялічкі архіў прытуліўся, жыве.

На званіцы цяпер аніякі не звон,
А сірэна, што кожную хвілю гатова
Выратавальнае выгукнуць слова
І святальны, крыштальны парушыць наш сон.

Непрыкметная —
тоіцца, вострачы слых,—
Каб здалёку крылатая смерць
не ляцела.

Кожным нервам
свайго металічнага цела
Наспружынена...
Радасці доўжыцца міг.

Бо жыццё несупынна віруе, гудзе,
Бо варожага ценю ні знаку нідзе.

Пастукаю ў суседнюю душу,
Пачую насцярожанне: «Хто там?»
І вызірне праз шычку адзінота,
І я нялоўка солі папрашу
Альбо запалак.

Болей — не пасмею.
Сябе ж не прапануеш у сябры,

Маўляў, вось я,
прыгледзься і бяры,
Маўляў, я не прадам, я зразумею.
Ад холаду сцінаецца нутро,
А любасць непатрачаная плача
Па тым, хто зачыніўся, як гарлачык,
І ўжо не спадзяецца на дабро.
Чужога блізка ён не падпускае,
У сабе самім замураваны спрэс.
А я ўсё стукваю. Я не жадаю без
Супольнасці.
Без дружбы — не жадаю!

Дапамагайце маладым

Дапамагайце маладым,
То нашай будучыні звенні.
За імі гоняцца сумненні,
А ганарар — гады ў рады.

Прышле раёнка тры рублі —
Сусед нядобра пазірае.
А іх жа Муза выбірае!
Іх неба любіць на зямлі!

Без нас абыдуча хіба?
І з гарадоў, і з сельскіх нетраў
Прыходзяць тоўстыя канверты,
Дзе вершам цесна, як грыбам.

Вы перабралі іх, імчыць
Зваротны ліст да небаракі,

ПРОЗА

1

Кабинет у Зубава быў вялікі, — з высокімі падвойнымі дзвярыма, з цёмна-карычневым панельнымі дошкамі ўздоўж сцен, з двума сталамі, адным — вузкім і доўгім, а другім — невялікім, трохкутным, за ім Зубаў працаваў наадзіноце і прымаў наведвальнікаў у гадзіны асабістага прыёму. Яшчэ ў кабінце меліся малапрыкметныя і мала каму вядомыя дзверы ў асобны пакойчык, дзе былі дыван, халадзільнік, нізкі столік, крэслы і шафа з посудам.

Ягоны рабочы стол завалены папкамі, стосам спісаных папер, у якіх чужому чалавеку цяжка разабрацца. Але за гады работы з дапамогаю распісаных на тыдзень наперад перакіднога календара Зубаў налаўчыўся арыентавацца ў лабірынце зыходных і ўваходных пісем, даведак, рэкамендацый, статыстычных справаздач, планава-эканамічных паказчыкаў, нечаканых тэлефонных размоў, грозных тэлеграм — усяго, што непрыкметна забірала з ягонага жыцця дзень за днём, тыдзень за тыднем.

Штотыднёвыя планёркі Зубаў праводзіў дзелавіта і коратка; калі з планам было добра, то Зубаў быў спакойны і нават усмешлівы, але, як толькі пачынаўся завал у рабоце, Зубаў бялеў у твары, позірк ягоны станавіўся нялоўны, унутры сябе Зубаў чуў высокі звон, ад якога станавіўся як бы іншым чалавекам, які мог ды і абавязаны адных — караць, другіх — мілаваць, і таму Зубаў тут жа, глядзячы не на людзей, а на паверхню бліскачага стала, халоднай матэматычнай логікай пралічыўшы найлепшыя варыянты, кароткімі глумлівымі пытаннямі абрываў блытаняны тлумачэнні і апраўданні, без якіх людзі не могуць абысціся, ён жорстка караў адных і мілаваў другіх, падначаленыя, пранікаючыся ягоным настроем, тут жа цішэл, адчуваючы ў кабінце прысутнасць той вышэйшай сілы, якой нічым не запярэчыш і супраціўляцца якой няма як.

Планёрка заканчвалася, прыціхлы падначаленыя выходзілі з кабинета і толькі за пылейнай, у калідоры заводскага ўраўнаважанага, пачыналі перакідвацца між сабою словамі, спачатку ціха, а потым усё грамчэй і грамчэй, з радасцю і здзіўленнем адчуваючы словы свабоды, а ў гэты час усё яшчэ заведзены Зубаў падыходзіў да вялікага айна і, адсунуўшы цяжкую штору, доўга глядзеў на цёмныя прадаўгаватыя заводскія карпусы з пачарнелымі шыфернымі стрэхамі, на вузкія асфальтаваныя дарожкі, абсаджаныя зялёнымі кустамі, на тонкія фанерныя шчыты з заклікамі і дыяграмамі, — адсюль, з пятага паверха заводскага ўраўнаважанага, усё на заводзе выглядала зменшаным: і грузавыя машыны, і электракары, якія, бы дзіцячыя цацкі, снавалі паміж цэхаў, на машынным двары, перад складамі гатовай прадукцыі. Нават праз падвойныя вокны да Зубава даносілася роўнае гудзенне, і ён, адчуваючы сябе на вачэй звязаным з гэтым гудзеннем, адказным за гэтае гудзенне, усё яшчэ не мог супакоіцца.

Але салодкі звон улады паступова заціхаў, і тады Зубаў адчуваў стомленасць.

2

Зубаў быў класны спецыяліст, з якім лічыліся як у горадзе, так і ў міністэрстве; ён пачынаў кар’еру на гэтым жа заводзе, дзе працаваў і зараз, — спачатку рабочым, а потым, як па левіцы ўгору, падымаўся ад пасады да пасады: майстар, начальнік змены, планова-тэхнічны аддзел, га-

Васіль ГІГЕВІЧ

ЯШЧЭ СНЯГІ ХАЛОДНЫЯ
А П А В Я Д А Н Н Е

лоўны інжынер і вось, у пяцьдзесят, як на вяршыні левіцы, з якой усё відно, — дырэктар.

На здароўе Зубаў не скардзіўся, ні ў маладосці, ні цяпер, як сам не раз жартаваў, гэтым яго бог не пакрыўдзіў, як не пакрыўдзіў бог мужчынскай прыгажосцю: атлетычнай рослай — сто восемдзесят пяць — постацю, чорнымі жарсткаватымі валасамі на буйной галаве, дзе здалёк кідаліся ў вочы шырокі з рэзка акрэсленымі палоскамі вуснаў рот, прамы прадаўгаваты нос, густыя цёмныя бровы над гэтакім ж цёмнымі вачыма.

Яшчэ з маладосці Зубаў прывык да асцярожна-ўважлівых ацэначных позіркаў як мужчын, так і жанчын, нават у незнаёмай кампаніі, дзе Зубава ніхто не ведаў, ён умеў павесці сябе так, каб да ягоных слоў і рэплікаў прыслухоўваліся.

Правілы жыцця Зубаў упітваў хутка і ўдала: яшчэ са школы ён пачаў займацца прафесійным спортам, — бегаючы чатырохсотметроўку, дайшоў да нарматыва майстра спорту, увайшоў у зборную маладзёжную республікі і гады два да службы ў арміі прападаў на зборах, надта хутка сталася, спазнаючы словы і горыч спартыўнага жыцця, якое закідвала ў розныя гарады краіны. У арміі ён трапіў у спартроту, дзе было яму ўжо знаёмае звыклае жыццё. Трэнеры ставілі яго на асобныя дыстанцыі, а яшчэ ахвотней — у эстафетах, бо лёгка і ўмела «заводзіў» усю каманду на выйгрыш, ды і сам удава раскладаў сілы на ўсёй дыстанцыі, не выкладаючыся надта на першай стометроўцы. Ён так і гаварыў маладзёжым: «Галоўнае, хлопчыкі, — націснуць на фінішы». Але бывала не раз і такое, што Зубаў з першай стометроўкі, рызкнуўшы, ішоў у адрыв і — выйграваў, так нікога да сябе і не падпускаючы.

Праз чатыры гады прафесійных заняткаў спортам, ужо адслужыўшы ў арміі, калі Зубаў пачаў адчуваць, што на апошняй стометроўцы не ха-

пае паветра і перад кожным адказным стартаў ён міжвольна пабойваецца не сапернікаў, а вось гэтых фінішных метраў, пасля якіх яго ледзь не ванітавала, Зубаў кінуў спорт, хоць у рэспубліканскай зборнай яго яшчэ ахвотна трымалі, і болей на беговай дарожцы ніколі не паказваўся.

На здзіўленне зборнікаў, Зубаў паступіў не ў інстытут фізічнай культуры, як гэта рабіла большасць, а ў політэхнічны, і не на стацыянар, а на вярхоўнае аддзяленне, уладкаваўшыся

па паветра і перад кожным адказным стартаў ён міжвольна пабойваецца не сапернікаў, а вось гэтых фінішных метраў, пасля якіх яго ледзь не ванітавала, Зубаў кінуў спорт, хоць у рэспубліканскай зборнай яго яшчэ ахвотна трымалі, і болей на беговай дарожцы ніколі не паказваўся.

на машынабудаўнічым заводзе. Калі вучыўся, Зубаў выбраў для сябе галоўныя важныя прадметы, па якіх на экзаменах атрымліваў пяцёркі; ягоная аналітычная і лагічная памяць здзіўляла і выкладчыкаў і аднакурснікаў, многія раілі яму ісці ў чыстую навуку, на што Зубаў чамусьці толькі пасмейваўся.

Зубаў усё рабіў у свой час: пагуляўшы, пакуралесіўшы з дзясчаткамі ў маладосці, ён ажаніўся з адной з лепшых прыгажунь горада, на якую ў многіх гарэлі вочы; у трыццаць год у Зубава ўжо мелася дачка, двухпакатка ад завода і ён ужо станавіўся на заводзе тым Зубавым, якога паважалі і начальства і рабочыя. Зубаў цаніў свае словы, не спяшаўся аплёўваць былых сяброў, з якімі па той ці іншай прычыне разыходзіўся, але калі ўжо з кім счэпліваўся — літасці не даваў.

У сорак год ён стаў галоўным інжынерам завода і, уламаўшы старога дырэктара, прыняўся за рэканструкцыю завода, перахапіўшы ў сваім міністэрстве імпартае абсталяванне, якое меркавалася аддаць іншаму заводу. Яшчэ ён купіў легкавушку, займеў паліўнічага сабаку і тульскую двухстволку.

Тады ж Зубаў па-сапраўднаму сышоўся з Віктарам Аляксеевічам, амаль аднагодкам, гэтакім жа немнагаслоўным дзелавым і хвацім работнікам Мінцяжмаша, у якога Зубаў выбіў імпартае абсталяванне.

Як толькі адкрываўся паліўнічы сезон, Зубаў і Віктар Аляксеевіч яшчэ ў пятніцу вечарам зрываліся з гулкага горада ў восеньскую аголенасць і стыласць, дзе вачам з непрывычкі было волна і нават слязліва ад пранізлівага халаднаватага ветру; цвёрда ступаючы кірзачамі па гулкай прамерзлай зямлі, пільна ўзіраючыся ўдалеч, дзе на краі поля цягнуў вузкі, у палец, палоска лес, Зубаў адпачываў, неяк нават фізічна адчуваючы, як адыходзяць, адвальваюцца

кляпаты пра рэканструкцыю, недаробкі, недапастаўкі, без якіх, здаецца, немагчыма абысціся... І тое, што побач ішоў Віктар Аляксеевіч, які на рабоце прыкрываў Зубава зверху, прыносіла супакоенасць; Зубаў ужо добра разбіраўся, хто ў гэтым жыцці пад кім ходзіць, хто заказвае музыку, а хто — танцуе пад яе, ён цявроза ацэньваў сваё месца ў складанай высачэзнай пірамідзе пасады і званняў і мо таму не зарываўся на лішняе, але і свайго не збіраўся выпускаць, бала-

зе разам з Віктарам Аляксеевічам адчуваў сябе дружным тандэмам, якому яшчэ прабівацца ды прабівацца туды, наверх...

Начавалі яны ў хаце знаёмага лесніка, — і вясковае лазня, і вярхоўнае драўлянае самаробным сталом, і доўгія, за поўнач, паўпрыглышаныя размовы пра перспектыву, пра начальства, пра тыя нябачныя складаныя сувязі ў высачэзнай пірамідзе — усё ў тыя дні было салодкім і лёгкім.

Потым яны вярталіся ў гарадскія ўтульныя кватэры, прасветленыя, загарэлыя, і ўвесь панядзелак Зубаў усё яшчэ не мог па-сапраўднаму ўключыцца ў работу.

Ды жыццё брала сваё, і Зубаў тут жа ўцягваўся ў штодзённы заводскія клопаты, якія, чым далей, тым болей і грузней, наваліваліся на ягоныя плечы.

Ад сарака да пяцідзесяці Зубаву здавалася, што ён і не жыў, а ўсё толькі прыцэльваўся да таго сапраўднага жыцця, якое пачнецца, калі прызначыць дырэктарам завода. Гэта была ягоная мара. У адным слове «дырэктар» Зубаву бачылася штосці самастойнае і нікому непадуладнае. Мо таму, што Зубаў быў надта заняты сваёй мараю, работаю на заводзе, ён неяк і не прыкмеціў, як прывучыў жонку да сваіх позірк, за поўнач, вяртанні пасля ўрачыстых лускаў, пасяджэнняў, сустрэч і праводзін дэлегацый, калі, злёгка ківаючыся, уваходзіў у кватэру і доўга са здзіўленнем глядзеў на ломак, дзе, загорнутая белай коўдраю, спакойна і солідна спала жонка. З дзесяцігадовага падлетка дачка выцягнулася ў гнуткую дзясучыню, якая тут жа, васемнаццацігадоваю, выскачыла замуж за дваццаціпяцігадовага аспіранта. Зубаў не любіў свайго цяхага маўклівага зяця, які ўвесь час хаваў позірк, ён нават здагадаваўся, што зяць, як і многія цяпер, жаніўся з-за перспектывы, якую Зубаў яму вымушаны даць, ды што ён мог зрабіць?..

З якога ясна: ён ніякі
Паэт,
і лепш дзяцей вучыць.

Калі ж сасватаеце ў друк —
я сілы ў іх прагнуць!
Ім будзе доўга-доўга чучце
Душы чужой удзячны гук.

Вы даражыць умейце ім.
Пакуль пыхлівасці кароста
Не з'ела ў вас высакародства —
Дапамагайце маладым!

Мы цешымся падчас самападманам
Усеразумення. Цешымся дарма...
Вяршыні не разгледзіш за туманам,
У возера ляскога дна няма.
Адценняў шмат у каменя і ў хвалі.
А чалавек — хіба на далані?
Яго тысячагоддзі фармавалі,
Яго ўсе навукі вывучалі.
І ў выніку не ведаюць ані.
Што плоць, яе дары і болькі!
Хачу матэрыяльную душу
Даследаваць, дазнацца:

жыць ёй колькі?
Я ведання — не вечнасці! — прашу.
Самападман на самапаглыбленне
Змяню я — каб, насуперак мане,
Прад тайнай апусціцца на калені,
што разгадана мною і для мяне.

Знікненне блазна

З 3-й дзеі «Караля Ліра» бясслед-
на знікае блазна, і больш пра яго ў
тэатры не ўпамінаецца.

Прапаў паяц. Нестала зубаскала.
Прайдохі, перасмешніка нестала.

Адпала ў ім патрэба, вось і ўсё.
Стракатае валеяцца рыззе.

Даўнейшы зух ужо не мае кошту.
Таварыш блазен, кінуў нас навошта?

Хто маскі пазрывае з нашых твараў,
Святых пакажа свету і пацвараў?

Хто парагоча смела, без аглядкі?
Хто выкажа, нарэшце, праўду-матку?

Як без цябе наступныя вякі?
...Качаюцца у пыле шаргункі,

І той, каму не пагражаюць кліны,
Нагою іх паблажліва падкіне.

Сустрэча

Пакуль суніцы, ўкленчыўшы, збірала,
Асушаны прытоптаваныя мох,
Карычневая змейка прапаўзала
Між купінаў, амаль што каля ног.

Няспешнаю бліскачай ручкай
Цякла і не глядзела па баках.
Загусла і падоўжала хвіліна.
Я зразумела, што такое страх.

Яна ж цякла, струменіла, бруіла,
Сцвярджала незалежнасцю сваёй:
Яшчэ хапае годнасці і сілы
У матушчы-прыроды маладой!

І знікла ў ганарлівай адзіноце,
Упэўненая раз і назаўжды
У тым, што гаспадыня на балоце.
...А пад нагой — ні кропелькі вады.

Жаўна

Сядзела каля вуля жаўна
І пчолак, абцяжараных узяткам,
Немітусліва склѣвала яна —
З вялікім апетытам, папарадку.

Жаўна, скажу вам, прагнаю была,
Бо добра згаладалася за весну.
Ды нейкая чарговая пчала
У горла не пайшла ёй, не палезла.

Задумалася птушка: як тут быць?
«Няхай жыве», — сказала і ўздыхнула,

Яна цяжар вялізны нібы
У гэты міг з душы сваёй спіхнула.

...О дабрата! Няма табе цаны!
Ты — гасця сфер вышэйшых,
запаветных.

Ты нават і хаўрусніка жаўны
Узвысіш — да наступнага абеда.

Маналог падлѣднай рыбіны

Як душыць лядовая тоўшча, як цісне...
Зіма па-над намі — найгоршая з зім.
У нашай азёрнай прасторнай айчыне,
Бадай, кіслароду нестала зусім.

Як сёстрам маім і братам дачакацца
Вясновай праталіны, як ім дажыць
Да хвалі беларенных, што мрояцца,
сцяцца
У гэтай падлѣднай смяротнай імжы?

Усё, чым жылі і што зараз далёка,
На што спадзяваліся ўсёй грамадой,
Гатовы аддаць мы за сіняе вока,
За чыстае вока палонкі адной!

Калі ж яно выблісне, глянэ, урэшце,
На нашы пакуты — мы рынемся ўсе
У вѣдры, у кошыкі, сумкі і сеці,
І нас на вячэру дзіця панясе.

А так, здавалася Зубаву, ён і не
стараў, ён проста набіраў вагу ў ва-
чах саслужыўцаў і знаёмых па гора-
дзе, толькі вась на паляванне ён вы-
біраўся ўсё радзей і радзей, то—не
хапала часу, то—трэба было сустра-
каць патрэбных гасцей, а то—проста
не хацелася.

Апошнія гады, калі Зубаў разам з
Віктарам Аляксеевічам выбіраўся на
паляванне, яны ўжо мала блукалі па
прасветленых ціхіх палях: цяпер яны
ехалі не да вясковай хаты лесніка, а

ЛЯЖАЛІ

ў спецыяльна паляўнічы домик, што
адзінока хаваўся ў далёкім глухім ле-
се, у той домик, дзе ўсё было гатова
да іх прыезду: і ліцензія, і загоншчы-
кі з сабакамі, і нават агляджанае
лежбішча зверта. І вась, як на завод-
скім канвееры, пасля зычнай каман-
ды, пачыналіся крыкі, брэх сабак, не-
чаканы трэск ламачча і—доўгачака-
нае бабаханне, ад якога зверу, каб і
ўздумаў, нідзе не было падзецца.

Пад раніцу ад выпітга і з'едзена-
га ў роце Зубава ўсё перасыхала, ён
прачынаўся яшчэ зцімна, прагна
піў ваду, стараўся заснуць зноў і не
мог, бо моцна балела галава. Штосьці
падмала яго з цѣплага ложка і
выгаляла з доміка ў яловы лес, які
ўшычыльную ціснуўся да самых вокан.
Паблукаўшы з гадзіну па знаёмых
сценках, трохі прасветлены, Зубаў
вяртаўся назад, у цяпло, дзе паслух-
мяны шафёр Косця гатаваў на газа-
вай пліце каву, без якой апошнія га-
ды Зубаў не абыходзіўся.

3

Ён выкачаў сваё, іх тандэм і са-
праўды прарваўся наверх, — Зубава
прызначылі дырэктарам, Віктара
Аляксеевіча — намеснікам міністра.
Мара збывалася ўвачавідкі, ды ча-
мусьці супакоенасці і шчасця яна не
прыносіла.

У тую восень Зубаў упершыню ад-
чуў, што душа ягоная размываецца.

Штосьці новае, непадуладнае Зу-
баву ўваходзіла ў жыццё, і таму ўсё
часцей пасля планѣрак, забыўшыся на
работу, Зубаў застываў ля акна кабін-
ета, нерухома, як на штосьці чужое
і загадкавае, глядзѣў на заводскія
карпусы, на невялічкія, калі глядзіш
зверху, людскія постаці, што снавалі
туды-сюды па тэрыторыі, на высачэ-
зны заводскі комін, з якога ўвесь час
выносіўся ў неба адкі белавата-шэры
дым, — у яснае надвор'е гэты дым па-
дамаўся ўгору, памалу размываючы-
ся ў чыстым блакіце, а ў ветраныя
дажджлівыя дні яго злізвала з вяр-
шыні коміна і ціснула да заводскіх

карпусоў, да гарадскіх будынін, і та-
ды ў заводскім мікрараёне людзі
скардзіліся на горла...

Нешта падобнае бывала ў Зубава і
дагэтуль; як і цяпер, у ягоным жыц-
ці надыходзілі імгненні, калі ўсё ні з
таго ні з с'яго абрыдала: і сям'я, і ра-
бота, і саслужыўцы, — непрыемнае
цяжкое пачуццё агіды і стомы няпро-
шана паяўлялася ў Зубава, і ён тады,
хаваючыся ад знаёмых і незнаёмых, не
ведаў, за што, апроч чаркі, ухапіцца;
тады Зубаў разумеў тыя словы, якія
час ад часу чуў ад пажылых людзей:
«Душа баліць...» Але, услед за гэтым
душэўным болем, чамусьці так ат-
рымлівалася, Зубава акружалі не-
прыемнасці, клопаты і ён, цераз сілу
ламаючы душэўны боль, вымушаны
быў вылузвацца з непрыемнасцей.

І якраз гэта яго лячыла.
Цяпер жа асабліва непрыемнасцей
і клопатаў у Зубава не намчалася,
проста ўсё вастрэй і ясней приходзі-
ла адчуванне няяснасці, размытасці
ўсяго на свеце, балазе ўсчынаўся ве-
чер новых перамен: адных здымалі,
новых прызначалі, адусюль на тры-
буны палезлі дэмагогі і ўсе тыя
смелыя, якія нядаўна сядзелі, як
мышы пад венікам, — нахрыпкі і ад-
чайна яны наводзілі парадкі ў чужых
агародах, ківалі і раілі, указвалі і
крытыкавалі, зверху штодня, як снег
на галаву, сыпаліся ананімі, скаргі,
камсіі, пранеркі... На планѣрках Зу-
баў адчуў, як штосьці новае ўсё вы-
разней праразаецца і ў позірках, і ў
пакуль што нясмелых рэпліках пад-
началеных, яно, гэтае новае, глушы-
ла пытанні і загады Зубава, рабіла
Зубава не тое што нясмелым, а про-
ста—бясільным перад тымі няясны-
мі пакуль зменамі, якія павінны бы-
лі быць і якія фізічна адчуваліся Зу-
бавым.

Зубаў не ведаў, што такое—душа,
ды і, як сын свайго разумнага рацыя-
нальнага веку, ён не верыў ні ў якую
душу; яшчэ з маладосці ён верыў у
свае здольнасці, у сваё здароўе, у на-
вуку ва ўсіх рэчах, — сплановаўшы
сваё жыццё гэтак жа, як некалі пла-
наваў бег на чатырохсотметраў, ця-
пер, калі толькі-толькі ўдала выходзі-
лі на фінішную жыццёвую прамую,
ён сутыкнуўся з нечым незапланаваным.

Адзіная надзея была на тое, што,
як і дагэтуль, новыя клопаты і новыя
непрыемнасці прымусяць забыцца на
гэты душэўны боль.

Віктар Аляксеевіч загрымеў на
апошній міністэрскай калегіі, па ўсім
можна было здагадацца, што нехта
магутна пачынаў капаць і пад Зубава,
— ды цяпер нават і гэта не ўзбадзѣ-
рыла... У тую восень як ніколі дагэ-
туль думалася не пра будучае, а пра
мінулае: пра паляванні, пра тых жан-
чын, з якімі сустракаўся ў маладосці
і якіх лёгка пакідаў з упэўненасцю,
што будучае прынясе большае шчас-
це...

Пасля работы Зубаў ехаў дамоў,
дзе спадзяваўся знайсці супакоенне.
Ён заходзіў у свой пакой, які называў
кабінетам, — на сцяне шарэла шкура
ваўка, забітага ім некалі, ля сцяны
стаяла канапа, а ля акна—п'сьмовы
стол з тэлефонам. Але як толькі Зу-
баў заходзіў у свой кабінет, становіла-

ся яшчэ цяжэй, хоць назад на завод
вяртаўся.

З паўгадзіны ён непарушна ляжаў
на канапе, заплюшчыўшы вочы. Але
цішыня давіла гэтак жа, як і напачат-
ку, ён урэшце не вытрымліваў, пады-
маўся і выходзіў з кабінета. «Ты ку-
ды гэта?» — жонка запытальна глядзѣ-
ла ў вочы. «Па рабоце трэба заско-
чыць», — і яе пытанні, як і ягоны ад-
каз—усё было адрэпечаваным за га-
ды і кожны на сённяшні вечар ведаў
свае правы і абавязкі і не думаў за-
махвацца на правы і абавязкі іншага.
У машыне Зубава становілася лёг-
чэй. Гледзячы на вячэрнія асветле-
ныя ліхтарамі вуліцы, Зубаў адчуваў
часовую палёжку, але ведаў: гэта — не-
надоўга...

Прыпыніўшыся ля вулічнага тэле-
фона-аўтамата, Зубаў выходзіў з ма-
шыны і пачынаў званіць.

Пазней, калі пакідаў кватэру адзі-
нокай жанчыны, яму хацелася напі-
цца, — да ачмурэння, каб нічога не
помніць.

Але ён ужо ведаў: як і паляванне,
як і знаёмствы з жанчынамі, як і
выпіўкі—усё завязана...

А што далей?

Чаму, адкуль такія нясцерпны ду-
шэўны боль?

Ён не ведаў гэтага і таму інтуітыў-
на шукаў выйсці, — вечарамі спраба-
ваў гаварыць з жонкаю, ды нічога не
атрымлівалася, бо за адзін вечар не
мог адмацаць назад дваццаць пяць
сумесна пражытых год, ехаў да дачкі
ў гасці, у якой нарадзіўся сын, але
і там адчуваў сябе ўсяго толькі—го-
сцем, хай сабе і жаданым, ды ўсё ж
— гасцем...

Прыхапіўшы ружжо, Зубаў выяз-
джаў за горад, цяпер ужо без сабакі
і без Віктара Аляксеевіча. Як жа ўсё
змянілася, стала занадта празрыстым
і ясным, як адназначнае рашэнне ма-
тэматычнай задачы: вась — умова, а
вось — вынікі...

Прыпыніўшы машыну на ўзлеску,
Зубаў доўга, не вылазячы з цѣплаты,
глядзѣў на аголены празрысты лес,
на далёкія ціхія палі, над якімі ды-
мілася нізкае цяжкое неба.

Як бы штосьці надта важнае трэба
было ўспомніць ці зрабіць Зубаву.

Як жа ўсё няправільна ў ягоным
жыцці атрымалася! З маладосці ён
добра ведаў, што трэба ад жыцця, і
таму браў ад яго тое, што давала сло-
дчы і часовую супакоенасць; ён быў
не горшы за іншых, — разлічыўшы сі-
лы на ўсю адпушчаную яму дыстан-
цыю, ён пайшоў па ёй, і вась цяпер
нехта нябачны ўмяшаўся ў ягоныя
планы і прымушаў збочваць з ды-
станцыі.

Куды, у які бок яму збочваць?

Штосьці грознае прыадкрывалася
Зубаву ў такіх імгненні, і ён, каб па-
збавіцца гэтага грознага, цераз сілу
выганяў сябе з машыны і прымушаў
блукаць па халоднай пустой зямлі.

4

Нарэшце выпалі белыя халодныя
снягі, якія пазасыпалі вясковыя даро-
гі—не прабіцца...

Зіма ў той год здавалася такой
доўгай, якой не была і ў маленстве.
Ён усё спадзяваўся, што пад вясну
боль адпусціцца і яму палягчэе.

У ГЭТАГА КАЛЕКТЫВУ цікавая творчая біяграфія. Быў час, калі ў Магілёў спыталіся многія дзеячы і аматары тэатра з Мінска і Масквы, каб пазнаёміцца з адметнымі спектаклямі. Рэжысёры Б. Валадарскі, У. Караткевіч, Ю. Міроненка, В. Маслюк неслі на сцэну нешта сваё, іншы раз спрэчнае, але неабходнае для пошукаў новых шляхоў. Рэпертуар тэатра ўпрыгожвалі творы сусветнай, рускай і беларускай класікі, сучасныя п'есы. Значную старонку ўпісаў тэатр у распрацоўку сцэнічнай Ленініаны.

Нельга сказаць, што калектыву заўсёды спадарожнічаў поспех. Былі творчыя ўзлёты, былі і падзенні. Усё гэта натуральны працэс у жывым тэатральным арганізме...

Які ж сёння тэатр у Магілёве?

Так атрымалася, што аб ім на працягу трох гадоў у перыядычным друку амаль нічога не напісана, яго творчае аблічча тэатральная грамадскасць рэспублікі ўяўляе досыць цям'яна. Крытыкі, тэатразнаўцы ў Магілёве бываюць, глядзяць спектаклі і... маўчаць. Вынік сумны.

У чым жа справа? Галоўная прычына, на маю думку, — у адсутнасці стабільнага мастацкага кіраўніцтва. Толькі за апошнія чатыры гады там працавалі галоўнымі А. Салаўёў, В. Маслюк, чарговымі — М. Гавядзінаў, А. Громаў, Я. Амельчанка, М. Трухан, В. Тарнаўскайтэ, запрашаліся на пастаноўкі М. Пінігін, К. Мальковіч, В. Растрыванкоў і іншыя. Пра лёс цяперашняга галоўнага, А. Дольнікава, сказаць пэўна пакуль цяжка, але, відаць, ён хутка пакіне тэатр... Безумоўна, такая «цяжка» рэжысёрскія кадры дазваляе наогул усумніцца ў наяўнасці мэтанакіраванай эстэтычнай праграмы. Кожны рэжысёр ставіць тое, што яму, як кажуць, бог на душу пакладзе.

Ведаючы аб трывожным стане тэатра, Саюз тэатральных дзеячаў БССР накіраваў у Магілёў выязны прэзідыум. Спецыялісты пазнаёміліся з рэпертуарнай афішай тэатра, паглядзелі спектаклі бягучага рэпертуару. Сярод іх «Чыста англійская камедыя» Д. Іванова і В. Трыфанова, «Дэфіцыт» І. Шчагаліхіна, «Чараўнік Смарагдавага горада» А. Волкава, «Пастка № 46, рост другі» Ю. Шчапачыхіна, «Любоў — кніга залатая» А. Талстога, «Кот у мяшку» К. Мясцова і яшчэ самастойная музычна-драматычная кампазіцыя пад умоўнай назвай «Тэатр і музыка»... Есць і яшчэ некалькі пастаноўак («Дзюно» А. Талстога, «Старая мелодыя» Я. Росцінава), але яны ідуць рэдка.

Афіша вельмі странатал. Тут шмат выпадковага, другаснага, шэрага. Цікавацца гледачоў да тэатра вельмі нізка. Толькі гераічнымі намаганнямі распаўсюджвальнікаў удаецца «угаварыць» калектывы прадпрыемстваў набыць білеты на асобныя пастаноўкі. Праз касу штодзень прадаецца (у сярэднім) 10—20 білетаў. Касрам горка прызнавацца ў гэтым, слухачы такія прызнанні — таксама...

Аднак супакоімся, зойдем у залу і паглядзім на сцэну. У гэтых тэатры працуюць людзі, якіх я даўно ведаю, шчыра паважаю за няўрыслівасць, заўсёды рады сустрэчы з ім. Тут ёсць і мае сябры, творчыя лэзі якіх для мяне неабячаны. Што ж тэатр прапануе гледачам сёння, чым збіраюцца зацікавіць іх?

«ЧЫСТА АНГЛІЙСКАЯ КАМЕДЫЯ» — твор сацыяльна завостраны, у ім выкрываецца нікчэмнасць і крывадушнасць арыстакратычнага грамадства. Рэжысёр М. Пінігін (ён часты госьць Магілёўскага тэатра) і на гэты раз засведчыў здольнасць да творчых пошукаў, эксперыменту. Музыкай (кампазітар У. Браілоўскі), чаргаваннем рытмаў, цікавымі пластычнымі мізансцэнамі ён стварае даволі яскравае камедыйнае відовішча. Раскрыццё рэжысёрскай задумкі спрыяе і сцэнаграфія. Запрошаны тэатрам мастак У. Жданаў пабудоваў на сцэне павільён, у лаканічным інтэр'еры якога і адбываюцца асноўныя падзеі спектакля. Светлавыя і колеравыя эфекты вяртаюць адцягваюць псіхалагічны інтанацыі дзеяння. (Праўда,

нельга сказаць, што мастак не пашкадаваў фантазіі і вынаходлівасці, — у такіх дэкарацыях можна ставіць не толькі «англійскія камедыі»...)

Гаворачы пра акцёрскія работы спектакля, трэба адзначыць, што выканаўцы працуюць захоплены, надат апантана. У выніку — ёсць запамінальныя характары, хваляючыя эпізоды, распрацаваныя сцэны. Амаль кожны вобраз мае сваю біяграфію, насычана па дэталі. У гэтым сэнсе цікавыя Чарльз (А. Палкін) і яго жонка Нэнсі (С. Кліменка). Гэтыя людзі — пестуны лёсу. Яны, кожны павольму, цешацца жыццём, імк-

дачка Кацярына (А. Дудзіч). Праз іх узаемаадносіны, погляды, жыццёвыя пазіцыі павінен раскрывацца драматычны канфлікт. Павінен! На самай жа справе ён адразу дэманструеца — адкрыта, «у лоб». Сцэнічныя персанажы ўвесь час крычаць, насуперан логіцы носіцца па пляцоўцы, не слухаюць і не чуюць адзін аднаго. Можна, так рэжысёр хацеў падкрэсліць нездаровы свет гэтай сям'і? Але ж ёсць пэўныя азы, прынцыпы сцэнічнага партнёрства, якія вымагаюць павялі да сябе. Вобраз Малышава трактуюцца павярхоўна, без належнай нюансіроўкі. Гледача прымушаюць паверыць, што Малышаў разумны, таленавіты, добры, прынцыповы, прагрэсіўны і г. д. Добра было б усё гэта яшчэ і убачыць, адчуць.

«Дэфіцыт» выглядае наіўнай

спектакля і характар Мікіты Шыманава (А. Ташкіноў). А менавіта праз яго аўтар хацеў паказаць сваё юнацтва.

Уражанне такое, нібыта стваральнікі спектакля вельмі спыталіся паказаць плён сваёй творчасці гледачам. Чым жа яшчэ вытлумачыць нізкую культуру пастаноўкі? Якія функцыі выконваў запрошаны педагог па сцэнічным руху Ф. Іваноў, калі бойкі і сутычкі юнакоў выглядаюць надзвычай нязграбна? Паспешліваець прыкметна ў мастацкім афармленні (М. Волахаў), у музыцы (Ю. Пралкін). Усё тут разлічана на нізкі ўзровень гледача,

у музычным і сцэнаграфічным рашэннях.

З першых хвілін дзеяння ў доме Серпухоўскіх узнікае прырэнне ад імператрыцы, якая паведамляе, што ў хуткім часе наведзецца з візітам. Пачынаецца падрыхтоўка да сустрэчы высокай гасці. У роспачы князь, вялікімі клопатамі апанавана княгіня. Па сцэне нова сціца слуга Рэшата і ўсе дваровыя. Слугі прыводзяць у парадак маентак, прыгонныя дзясцучы рэспіруючы карагоды. Усе ўзрушаны, разгублены, дзейнічаюць па мяккі тэатральны карыкатур. Гледачы з захопленнем успрымаюць такія ўмовы гульні, з задавальненнем смяюцца. Перад намі камедыя палажэнняў, з'едлівая сатыра.

Князь Серпухоўскі ў выкананні В. Гусева паўстае фігурай бездапаможнай. Артыст малое вобраз яркімі фарбамі, шчодр карыстаецца сатырычнымі прыёмамі. Уся акцёрская тэхніка і пластыка накіраваны на паказ абмежаванасці гэтага князька. Серпухоўскі — Гусев, ва ўсіх сцэнах дынамічны, у яго ўчынках бачыцца жаданне быць гэтым зухам, строгім гаспадаром. Аднак страх перад імператрыцай робіць яго прымітывным тыпам. Праводзячы свайго героя па складаных лабірынтах сатырычнай камедыі, акцёр прадэманструваў высокую майстэрства знешняга і ўнутранага пераўвасаблення.

У камедыйна-сатырычным ключы трактуе вобраз Рэшата і артыст А. Рудакоў. Ён паслухмяны слуга сваіх гаспадароў, часам кіраваты, а ў асноўным — недалекі.

Вобраз княгіні Серпухоўскай з'яўляецца своеасаблівым рухавіком канфліктных сітуацый. Спачатку актрыса С. Баброўская, на маю думку, знайшла цікавы ход у паказе характару гераіні. Маладая княгіня не любіць старога мужа, і таму шукае для сябе розныя забавы, каб неяк здобіць свой правінцыйны быт. Актрыса скупымі штрыхамі намякае грані характару Серпухоўскай: абаяльная, нават сарамлівая, і — праставатая, хоць і ўладарная, імкнецца выказаць сваю нібыта адукаванасць. На жаль, гэтыя яркія фарбы акцёрскай палітры хутка згаслі. Са з'яўленнем Завалішына (В. Папкоў) актрыса пераключаецца з сатырычнага жанру ў меладраму. А з развіццём дзеяння, калі з'яўляецца Кацярына II (Н. Абрамава), у вобразе дамінуюць драматычныя ноты. Безумоўна, тут бачыцца рэжысёрская недакладнасць у разуменні гэтага вобраза, таму што актрыса змагла б паслядоўна раскрыць сатырычны характар сваёй ролі.

Грунтоўнага пераасэнсавання, думаецца, вымагае вобраз Кацярыны II. Ні рэжысёр, ні актрыса Н. Абрамава не знайшлі тых неабходных мастацка-выразных сродкаў, каб у камедыйна-сатырычным гучанні раскрыць характар імператрыцы. Перад намі паўстае грозная натура, якая сваёй уладай разбурае ідэлію жыцця Серпухоўскіх. Нават у лірычных дуэтах з Завалішым у Кацярыны — Абрамавай адсутнічае жаночая абаяльнасць. Такая імператрыца выглядае іншародным целам у тканіне спектакля, яна ўсё-такі з «іншай оперы». Узам адназначнасці і прасталінейнасці павінен з'явіцца жывы характар, вядома, са сваімі адметнымі жанравымі і стылявымі рысамі.

У гэтай пастаноўцы дзейнічаюць і прадстаўнікі простага народа, прыгонныя людзі — Мікіта (А. Грунда), Фёдар (Л. Кучко), Саня (Т. Зелікава), Сцеца (І. Селязнёва), Дуняша (В. Куржалава), Наташа (К. Хазіева). Гледзячы на іх сцэнічныя паводзіны, здзіўляешся, як прымітывна ставіцца тэатр да багатыльнага вобраза народа. Тут ужо стваральнікі спектакля не шкадуць сатырычных фарбаў! На жаль, даводзіць

А ШТО ДАЛЕЙ?

На спектаклях Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра

нуцца ўзяць ад яго самае лепшае. Артысты добра адчуваюць жанр, паслядоўна раскрываюць звышзадачы сваіх персанажоў.

Камедыйнасцю прасякнуты і характары Патрыцыі (Х. Хазіева), Вінчэца (А. Кляшторны), Рэчал (З. Бурцава), Пятніцы (С. Баброўская). На жаль, крыху адназначным выглядаюць у спектаклі вобразы Алівера (А. Ташкіноў) і Марцымера (В. Галкін). Нельга пагадзіцца з пастаноўшчыкамі наконт прадуманага фіналу з Рабінсонам (Л. Кучко) і яго казой. У матэрыяле п'есы такі фінал адсутнічае. Аднак гэта дробязі. Галоўнае тое, што стваральнікі спектакля здолелі ў камедыйным плане даследаваць вытокі зла і паказаць яго зусім не смешныя вынікі.

ШМАТ залежыць у тэатры ад рэжысёра, тым больш, калі ён здольны захопіць працяй артыстаў, умею знайсці такія мастацка-выразныя сродкі, каб узрушыць гледача, прымушыць яго хвалявацца, суперажываць разам са сцэнічнымі героямі. А калі не ўмее? Калі яго фантазія бедная? Тады глядзач пакідае тэатр незадаволеным, і цяжка сказаць, калі яшчэ збіраецца наведзецца сюды...

З такімі думкамі я глядзеў спектакль «Дэфіцыт». Гэтую пастаноўку, заўважу, ужо бачыў летась, калі тэатр здаваў яе дзяржаўнай камісіі. Тады стваральнікам спектакля (рэжысёр І. Перапелкін, мастак М. Волахаў, музычнае афармленне У. Браілоўскага) былі выказаны заўвагі, з якімі пастаноўшчык нібыта пагадзіўся. Яны тычыліся павярхоўнага працтанія матэрыялу, прасталінейнага ўвасаблення асобных вобразаў, адсутнасці стылістычнага і сэнсавага адзінства ў мастацка-дэкаратыўным афармленні... Мінула некалькі месяцаў, але, як гэта звычайна бывае, тэатр не звярнуў увагу на выпраўленне недахопаў, якія з цягам часу яшчэ больш паглыбіліся.

Аснова спектакля — крытычны аналіз адмоўных з'яў рэчаіснасці. Але ж столькі тут усю награвушчана: узаемаадносіны бацькоў і дзяцей, хабарніцтва і службовы абавязак, прыстасаванства і дэмагогія... Вядома, усе гэтыя праблемы ўзняць у адным спектаклі немагчыма. Таму яго стваральнікам хапіла запалу толькі на тое, каб гэтыя грамадскія заганы пералічыць і схематычна паказаць.

Схематызм інсцэніроўкі, павярхоўнасць рэжысёрскай задумкі, фармальнасць музычнага і сцэнаграфічнага афармлення адмоўна паўплывалі на ігру акцёраў. Шчыра кажучы, я не убачыў ніводнага завершанага вобраза, не адчуў пэўнай трактоўкі таго ці іншага персанажы.

Галоўнымі фігурамі спектакля з'яўляюцца Урач Малышаў (Р. Белацаркоўскі) і яго сям'я — жонка Марына (Л. Гурына),

і спрощанай ілюстрацыяй да складаных праблем рэчаіснасці. Перажыванні герояў перадаюцца ўсяго толькі «голосам», большасць акцёраў абыккавыя да мізансцэны, не адчуваюць часу і месца дзеяння, у многіх невыразная пластыка. Сумнае сцэнічнае відовішча! Амаль на кожную ролю ў спектаклі прызначана па два выканаўцы, аднак рэжысёрская партытура спектакля такая, што істотных змен у яго танальнасць акцёр ўнесці не можа.

Трупа магіляўчан па-ранейшаму мае досыць яркія індывідуальнасці. Шкада, што з імі не супрацоўнічаюць рэжысёры, якія валодаюць сакрэтамі тэатральнай педагогікі, а сваімі пастаноўкамі імкнуцца як мага глыбей раскрыць акцёрскі талент.

...Глядзім спектакль пра сучасную моладзь з абстрактнай назвай «Пастка № 46, рост другі». Зноў чытаем рэжысёрскі почырк І. Перапелкіна. Скажу шчыра, хоць тэатр і цешыць сябе ілюзіяй, што атрымаўся добры сцэнічны твор, які прываблівае гледачоў, на самай жа справе — спектакль пасрэдна, ды і праблему ў ім з'яўляецца 60-х — пачатку 70-х гадоў, калі моладзь была хворая на «джынсавую ліхаманку». Кідаецца ў вочы спрощанасць і павярхоўнасць рэжысёрскага погляду на жыццё сучаснай моладзі. Сёння яна жыве больш складана. Ствараецца ўражанне, што тэатр не заўважыла сапраўдных праблем тых, хто запаўняе глядзельную залу.

Характары многіх герояў як след не распрацаваны, таму іх паводзіны выглядаюць неабгрунтаванымі. Чаму, скажам, Міша (В. Гудзіноў) гэтакі кіраўніц? Чаму ён на ўсіх кідаецца? Чым выключны? Усё даводзіцца дадумваць... Артыст жа паказвае нам фатаватага лайдака, які ва ўсіх эпізодах (з маці, дзясцучынай, сябрам і іншымі) крычыць, лаецца, ні з кім і ні з чым не згаджаецца. Такая спрощанасць трактоўкі галоўнай дзеючай асобы збядняе і да таго бедны драматычны матывы ролі.

Без паўтонаў трактуюцца вобразы Андрэя (А. П'янзін), Упыра (А. Грунда), Інтэра (Ю. Рудакоў), Алены (А. Дудзіч). Усе яны выглядаюць задарэнымі схемамі. На жаласліва, іншы раз сентыментальнай ноце вырашаецца Б. Вальвачовым характар Лёшкі. Не абіяжарваюць сябе творчымі пошукамі і больш вопытныя выканаўцы — А. Палкін (бацька Андрэя) і З. Бурцава (маці Мішы). Але ж абываўчы па-фас п'есы і спектакля скіраваны менавіта на іх, на бацькоў. Цяжка пагадзіцца і з вобразам журналіста, якога бясколерна паказаў К. Печнікаў. Застаўся недзе па-за межамі

маўляў, «сойдет». І гэта ў прафесійным тэатры!

Досыць змрочны настрой крыху прасвятлілі дзве назкі — «Чараўнік Смарагдавага горада» (рэжысёр В. Растрыванкоў) і «Кот у мяшку» (рэжысёр К. Мальковіч). Разам з маленькімі гледачамі тансама пабылі мы «У гасцях у бабы Насці» — своеасаблівым пралогом, які тэатр паказвае перад казачнымі прадстаўленнямі. Пастаноўшчыні парадавалі ўвогуле цікавымі і шматграннымі работамі. У іх найбольш пераканаўча выявіўся сінтэз рэжысуры, сцэнаграфіі, музыкі і майстэрства акцёраў. — і ў выніку атрымаліся хваляючыя і разумныя спектаклі. Тут шмат музыкі, імклівых рытмаў, выразнай пластыкі. Казачныя, іншым разам недарэчныя сітуацыі, жывы гумар, аптымізм цікава абыгрываюцца і перадаюцца акцёрам. Адчуваецца, што выканаўцы з задавальненнем працуюць на сцэне, а гледачы захоплены сочыць за жыццём казачных персанажоў.

НА МАГІЛЕЎСКАЙ АФІШЫ часта з'яўляецца камедыя. Спрабуе сябе ў гэтым няпростым жанры і галоўны рэжысёр А. Дольнікаў. Калі тэатр абвясціў пастаноўку камедыі «Любоў — кніга залатая», падумалася, што выбар грунтоўна на глыбокай сцэнічнай трактоўцы малавядомага твора А. Талстога.

Шчыра кажучы, я пачаў сумнявацца ў імкненні тэатра мабілізаваць усё творчыя сілы, працягваючы ў праграмцы спектакля вытрымкі з даследавання М. Зарына «Забавы і пацехі рускіх цароў за 300 гадоў: «Чым вышэйшая і больш значная якая-небудзь гістарычная асоба, тым больш абуджаецца да яе цікавасць. Хочацца ведаць аб ёй усё: як яна жыла, у якіх абставінах, што любіла, чаго не любіла, якія мела звычкі. Нам дарагія гэтыя дробязі і, пазнаючы жыццё цара або царыцы ў іх штодзённым жыцці, мы шчыра глыбей спасцігаем іх характары і глыбей успрымаюцца іх вобразы ў памяці народнай... Так, цар Аляксей Міхайлавіч любіў сакалінае палванне, Пётр Вялікі — шахматную гульню, Елізавета Пятроўна — тэатр, а Кацярына Вялікая — маскарэды». Узнікла пытанне, пра што ж будзе спектакль? І хіба нам такая «дарагая» памяць пра цароў і царыц? Вырваныя з кантэксту цікавага даследавання М. Зарына цытаты зусім не стасуюцца з п'есай, дзе злосна высмейваецца былі і норавы самадзержчаў, паказаны прымітывізм і амаральнасць іх жыцця. Дзіўна, што і кажаць...

Рэжысёр не канкрэтызуе жанр пастаноўкі, а таму ў спектаклі перамешаны па-рознаму сыграныя эпізоды з «непаразуменнямі». Жанравая неакрэсленасць не спрыяе выяўленню асноўнага зместу твора, бо развіццё драматычнага канфлікту, і ўсе калізій, і, нарэшце, характары герояў у першай частцы спектакля падпарадкаваны вадэвілю і сатырычнай камедыі, а ў другой — псіхалагічнай драме і меладраме. Пастановачная эклектычнасць выклікала і стылявы разнабой

Пятру БІТЭЛЮ~75

6 чэрвеня спаўняецца 75 год пэту і перакладчыку Пятру Бітэлю. З гэтай нагоды праўленне СП БССР накірвала юбілейны прывітальны адрас, у якім гаворыцца:

«Дарагі Пётр Іванавіч!
Віншваем Вас, вядомага перакладчыка мастацкай літаратуры, паэта, з 75-годдзем з дня нараджэння.

ца часта (нават у акадэмічных тэатрах) бачыць на сцэне народ дзікім і тупым. Няўжо светапогляд рэжысёра такі вузкі, што інанш ён і не здатны ўвасобіць простага чалавека? У дадзеным выпадку хачу параіць А. Дольнікаву глыбей прачытаць п'есу А. Талстога, — у аўтара дзюбаты і разумныя, і абаяльныя, і здольныя. Іншая справа, што танцы і карагоды, якім іх вучыць княгіня, не атрымліваюцца. Тут для іх чужая атмасфера, чужыя норавы, чужыя песні і танцы...

На жаль, спектакль, які ў параўнанні з іншымі «прахаднымі» п'есамі могаў бы стаць добрым падарункам для глядачоў, сёння далёкі ад дастаналасці. Па сутнасці, ён у эмбрыянальным стане.

РАЗВІТВАЮЧЫСЯ з Магілёўскім тэатрам, удзельнікі вяртаюцца з прэзідыума СТД БССР разам з прадстаўнікамі партыйных органаў горада і вобласці, а таксама кіраўнікамі абласнога ўпраўлення культуры выказалі свае ўражанні ад сённяшняга ідэя-мастацкага ўзроўню творчага калектыву. Ёсць аднадушна сцвярджалі, што ён багаты на цікавыя акцёрскія індывідуальнасці розных узростаў. Такой трупе пад сілу значныя творчыя дасягненні, адкрыцці. Аднак іх няма, творчага руху не назіраецца. У фарміраванні рэпертуару прыкметна спрошчана, другаснасць. Па ўбачаных спектаклях цяжка вызначыць ідэя-эстэтычны напрамак, праграму на будучыню. Крытэрыі творчасці рэжысёраў, сцэнографіў надзвычай нізкі. Ды і закулісныя страсці тут не зусім здаровыя, асабліва калі яны падаграюцца кіраўніцтвам тэатра або ад імя «асобных творчых работнікаў». Дзіўна паводзіць сябе ў гэтай сітуацыі дырэктар А. Барысава (яе на сустрэчы не было — знаходзілася на вучобе ў Маскве). Аднак мне даводзілася гутарыць з ёю раней, і склаўся такое ўражанне, што дырэктар ва ўсіх тэатральных бедах вінаваціць галоўнага рэжысёра... Сапраўды, А. Дольнікаў за два з палавінай гады працы ў Магілёве не змог да канца справіцца са сваімі абавязкамі. Ён шукаў, памыляўся, выпрацоўваў манеру паводзін на новай для сябе пасадзе, але... У трупе кажуць, што задатна мяккі ў яго характар, а гэта многім не задавальняе. Безумоўна, такіх галоўных рэжысёраў, якія б змаглі цвёрдай рукой надзейна весці калектыв да творчых дасягненняў, сёння лёгка на пальцах пералічыць. Іх трэба выходзіць — цярдліва, даверліва, шчодро. У Магілёве гэтага зрабіць не змаглі.

Што ж далей? У калектыве гавораць, што дырэктар хоча ўзвесці на сябе п'янамоцны мастацкага кіраўніка, а побач каб была рэжысёрская налегія. Само па сабе гэта, можа, і няблага, ва ўсім разе — выйсце. Але з якіх рэжысёраў будзе складацца тая налегія? Сёння ж у тэатры ніводнага штатнага чарговага рэжысёра — усе працуюць на дагаворах. Ды і творчы ўзровень неатары «дагаворных» вельмі нізкі. Што ж будзе з тэатрам? Паўтарэнне былога? Пытанне не простае!

І апошняе. У час гутаркі з калектывам некаторыя артысты скардзіліся на крытыкаў. Што, маўляў, адны крытыкі прыязджаюць і захвальваюць спектакль, а другія — занадта ганяць. На жаль, такое бывае. Аднак дзеячы тэатра павінны разумець, што ад таго ці іншага крытыка ўзровень іх творчасці не залежыць. Можна «выпісаць» у Магілёў крытыка з Масквы, але ці стануць лепшымі ад гэтага спектаклі?

Тэатр — дзяржаўная мастацкая ўстанова. Для горада ён з'яўляецца важным сродкам ідэя-эстэтычнага выхавання людзей, асабліва моладзі. Магілёўскаму тэатру больш няма куды зніжаць крытэрыі свайго мастацтва. Трэба, адкінуўшы ўбок амбіцыю, ганарлівасць і нятворчыя спрэчкі, грунтоўна падумаць, як жыць заўтра. Апошняе слова — за калектывам.

Юрый СОХАР.

Барысу БЕЛЯЖЭНКУ~50

Сёння спаўняецца 50 год пэту Барысу Беляжэнку. Праўленне СП БССР накірвала юбілейны прывітальны адрас, у якім, у прыватнасці, гаворыцца:

«Дарагі Барыс Паўлавіч!
Прыміце наша шчырае вітанне ў сувязі з Вашым 50-годдзем!

Адслужыўшы на Балтыйскім ваенна-марскім флоце, Вы настаўнічалі, працавалі дырэктарам Дома піянераў і школьнікаў, супрацоўнікам бешанковіцкай раённай газеты «Зара», сакратаром партыйнай арганізацыі калгаса «Герой працы», інструктарам райкома партыі, дырэктарам Пускаўскай васьмігадовай школы.

Пасля заканчэння вышэйшай партыйнай школы працавалі інструктарам, лентарам, загадчыкам сектара друку, тэлебачання і радыё Віцебскага абкома КПБ.

З першымі вершамі выступілі ў 1951 годзе. Выдалі зборнікі «Крыгалом» і «Жытнёвае поле». У часопісе «Маладоць» апублікавалі пэму «Святая п'яна».

Горача вітаючы Вас з юбілеем, жадаем Вам, дарагі Барыс Паўлавіч, добрага здароўя, новых поспехаў у працы і ў пэзіі.

Супрацоўнікі «ЛіМа» далучаюцца да гэтага віншавання.

МУЗЫКА

ФЛЕЙТА, ГАБОЙ, САКСАФОН...

Пра поспехі беларускіх духавікоў і нявырашаныя праблемы

ФЛЕЙТА, труба, побач з ударнымі, — найбольш старажытныя інструменты, з якімі звязана зараджэнне самой музыкі. Відаць, ёсць нейкія глыбінныя прычыны на тое, што сёння ў свеце прыкметна ўзрастае цікавасць да выканаўства на духавых інструментах. Асабліваю ролю ў падрыхтоўцы высокапрафесійных салістаў, аркестравых музыкантаў, педагогаў-духавікоў адыгрываюць спарбніцтвы, конкурсы выканаўцаў. У нашай краіне такія конкурсы праводзіцца з 1935 года, прычым з 79-га — рэгулярна праз чатыры гады, асобна на драўляных, асобна па медных духавых і ўдарных інструментах.

Сёлетні Усесаюзны конкурс выканаўцаў на драўляных духавых інструментах (флейта, габой, кларнет, фэгот, саксафон) адбыўся ў горадзе Хмяльніцкім. У складзе журы конкурсу былі відныя савецкія спецыялісты, у тым ліку загадчык кафедры духавых інструментаў Маскоўскай дзяржаўнай кансерваторыі Р. Цярохін, загадчык кафедры духавых інструментаў Маскоўскага педагогічнага інстытута імя Гнесіных прафесар І. Пушачнікаў і іншыя. Спартбнічалі 114 маладых музыкантаў, з іх 34 флейтысты, 18 габайстаў, 30 кларнетыстаў, 21 фэгатыст і 11 саксафоністаў.

Беларусь прадстаўлялі пяць выканаўцаў, тры выйшлі пераможцамі. Гэта Юрый Лікін (габой), студэнт I курса Бе-

ларускай дзяржаўнай кансерваторыі, клас в. а. прафесара Б. Нічкова. Юра падзяліў I прэмію з Уладзімірам Сцяпанам, асістэнтам-стажорам Маскоўскага педагогічнага інстытута імя Гнесіных. Уладзімір Навуменка (саксафон), выкладчык БДК і Мінскага музычнага вучылішча. Ён падзяліў III прэмію з Русланам Бабаджанавым (Алма-Ата). Ларыса Ласоцкая (флейта), першаккурсніца БДК, клас выкладчыка Н. Аўраменка. Ларыса стала дыпламантам конкурсу. За паспяхова ўдзел у II туры конкурсу Ганаровай граматай адзначаны Сяргей Папоў (фэгот), студэнт III курса БДК, клас дацэнта У. Будкевіча, а таксама канцэртмайстры кафедры духавых інструментаў БДК Людміла Бірукова і Алена Вавілава. Асаблівага поспеху дасягнуў Юрый Лікін. «Музыкант-канцэртант», «выдатная з'ява ў музычным жыцці», «Паганіні габоя», — так характарызаваў ягоны выступленні члены журы.

Прыгадайма, што духавікі Беларусі не ўпершыню вызначаюцца на ўсесаюзных конкурсах. У розны час першых прэмій былі ўдастоены Святлана Сяргянка (габой) і Генадзь Забара (кларнет), сталі лаўрэатамі Аляксандр Акімаў (валторна) і Пётр Дударэнка (труба), дыпламантамі — Ларыян Каліноўскі (габой) і Андрэй Марозаў (труба). І вось сёлета — адразу тры пераможцы.

Такі поспех беларускіх му-

зыкантаў не стаў для нас нечаканым. Нягледзячы на вядомыя капрызы конкурснай фартуны, прыкладна гэтакія вынікі мы адкрыта прагназіравалі, не боючыся падацца няспылімі. Яны сталі магчымымі ў выніку шматгадовай мэтанакіраванай работы спецыялістаў кафедры духавых інструментаў БДК, многіх адпаведных аддзяленняў музычных навучальных устаноў рэспублікі. Работа была скіраваная на пошукі здольнай моладзі, зацікаўленае стаўленне да яе прафесійнага лёсу, на своечасовую метадычную і практычную дапамогу ў інтэнсіўным творчым развіцці. Пошукам такой моладзі значна спрыяе сістэма конкурсаў, надданая Міністэрствам культуры БССР. Варта адзначыць таксама дзейнасць, былога загадчыка кафедры духавых інструментаў, цяпер прарэктара па вучэбнай рабоце Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі, заслужанага артыста БССР в. а. прафесара Б. Нічкова. Нельга сказаць, што сваю работу ў гэтым накірунку як загадчык кафедры ён пачаў з нуля. Барыс Уладзіміравіч узначаліў кафедру, якая падрыхтавала трох лаўрэатаў усесаюзных конкурсаў. Разам з тым, яго імкненне дамагчыся стабільнага прызнання беларускіх духавікоў на ўсесаюзнай і міжнароднай арэнах не толькі прынесла канкрэтныя вынікі ў яго асабістай педагогічнай працы, а і стварыла атмасферу творчага спартбніцтва на кафедры. Дзве першыя прэміі (С. Сяргянка і Ю. Лікін) і дыплом (Л. Каліноўскі) на ўсесаюзных конкурсах, паспяхова выступленні С. Сяргянка на Міжнародным конкурсе «Пражская вясна» і Ю. Лікіна на Міжнародным конкурсе «Канцэртна Прага», дзе яны сталі дыпламантамі, не кажучы ўжо аб перамогах на міжрэспубліканскіх і рэспубліканскіх конкурсах, — гэта асабісты ўклад Б. Нічкова ў развіццё беларускай школы ігры на габой.

Радуючыся дасягненням, нельга абмінуць тэя праблемы, якія таксама выявіў мінулы конкурс. Драўляныя духавыя інструменты ўключаюць у сабе па сутнасці пяць спецыяльнасцей. Не ўсе з іх былі паспяхова прадстаўлены беларускімі выканаўцамі на апошніх Міжрэспубліканскіх і Усесаюзных конкурсах. Асабліва слабымі аказаліся нашы кларнетысты, нягледзячы на тое, што класы кларнета ў музычных школах і вучылішчах рэспублікі і ў кансерваторыі найбольш шматлікія. Па гэтай спецыяльнасці ў апошнія гады мы яўна здалі свае пазіцыі, і становішча трэба выпраўляць.

Шмат нявырашаных пытанняў у арганізацыі складанага працэсу падрыхтоўкі да конкурсаў. На практыцы падрыхтоўка да конкурсаў пераважна — клопат педагогаў-энтузіястаў.

Праблемы, звязаныя з забеспячэннем канкурсаў добрым інструментарыем, тэхнічнымі сродкамі навучання, не новыя, аднак перамен пакуль мы не адчулі. Мала таго: адзіная ў рэспубліцы вышэйшая навучальная ўстанова знаходзіцца пад пагрозай закрыцця класа ўдарных інструментаў! Бо, зноў жа, адзіны ксілафон, які ёсць у ім, у поўным заняпадзе, той жа «лёс» накіраваны камплекту літаўраў, а марымбы мы не маем наогул. Нядаўна мне давалося пабываць на выстаўцы духавых і ўдарных інструментаў японскай фірмы «Ямаха». Усе неабходныя нам інструменты на гэтай выстаўцы былі, іх можна было б набыць, ды толькі... Цяжка паверыць у тое, што адзіную ў рэспубліцы кансерваторыю не прадастаўляеца магчымым забяспечыць дабротным інструментарыем, няхай нават на гэта патрабуюцца валютныя асігнаванні. Навучальныя ўстановы — у першую чаргу, а не прафесійныя калектывы, пры ўсім іх аўтарытэце, — неабходна забяспечыць інструментамі! Спецыялістаў жа трэба на нечым вучыць. Ці ж гэта не зразумелая для ўсіх ісціна?

У студзені — сакавіку 1988 года ў Таліне адбудзецца Міжрэспубліканскі конкурс выканаўцаў на медных духавых і ўдарных інструментах, на канец 1988 года прызначана правядзенне Усесаюзнага конкурсу па гэтых спецыяльнасцях у Мінску. Падрыхтоўка да конкурсаў пачалася.

Мікалай ВОЛКАУ, загадчык кафедры духавых інструментаў БДК.
Ад рэдакцыі. На публікацыю М. Волкава, безумоўна, будзе звернута ўвага ў Міністэрстве культуры БССР. Мы спадзяёмся, што праблема забеспячэння Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі высакласнымі музычнымі інструментамі будзе вырашана (ужо сама думка пра закрыццё класа ўдарных успрымаецца як консэнс).

Ларыса Ласоцкая

Юрый Лікін

Уладзімір Навуменка

**ВЕЧАРЫ.
СУСТРЭЧЫ**

Адзначыць 95-годдзе з дня нараджэння Рыгора Раманавіча Шырмы ў Доме літаратара сабраліся пісьменнікі і кампазітары, навукоўцы і журналісты, аматары мастацкай самадзейнасці. На вечары гаварылася аб шматграннасці творчай дзейнасці Р.Шырмы, адзначаўся яго вялікі ўклад у развіццё нацыянальнай культуры. Адкрыў і вёў вечар старшыня праўлення Саюза кампазітараў БССР І. Лучанок. Слова пра жыццёвы і творчы шлях Р. Шырмы сказала мастацтвазнавец З. Мажэйка. З успамінамі пра Рыгора Раманавіча выступілі Я. Брыль, Н. Гілевіч, А. Ліс.

Присутныя паглядзелі фільм, прысвечаны Р. Шырме. На вечары выступіла Акадэмічная харавая капэла БССР імя Р. Шырмы.

Вечар адкрывае Ігар Лучанок.

У Доме літаратара адбылася сустрэча кіраўніцтва СП БССР з творчымі работнікамі Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа. У зацікаўленай гаворцы за «круглым сталом» прынялі ўдзел Н. Гілевіч, А. Жун, В. Казько, В. Зуёнак, галоўны рэжысёр тэатра В. Мазынскі, прадстаўнікі розных пакаленняў коласаўцаў. Было падкрэслена важнае значэнне тэатральнага мастацтва ў справе выхавання савецкага чалавека, адзначаны плён працы коласаўцаў па зберажэнні традыцый беларускага тэатра, закрануты надзённыя праблемы ўзаемадзеяння сцэны і літаратуры.

Лагайчане свята ўшаноўваюць памяць пра пісьменніка Уладзіміра Карпава. Тут, на тэрыторыі раёна, у грозныя гады Вялікай Айчыннай вайны ён партызаніў, адсюль, будучы разведчыкам, хадзіў на адназначныя заданні ў акупіраваны Мінск, ладзіў сувязі з падпольшчыкамі.

У літаратурным музеі лагойскай СШ № 1 У. Карпава прысвечаны асобны раздзел. Экспануюцца творы пісьменніка, шматлікія здымкі, дакументы. Сюды часта наведваюцца сваякі і блізкія Уладзіміра Барысавіча, яго таварышы па сумеснай барацьбе з ворагам.

Нядаўна ў школе адбыўся вечар, прысвечаны 75-годдзю з дня нараджэння У. Карпава. У госці да лагайчан прыехалі П. Прыходзька, М. Гроднеў, Герой Савецкага Саюза М. Осіпава, партызанскі разведчык К. Грудзеў, народная артыстка БССР М. Захарэвіч, жонка Уладзіміра Барысавіча М. Карпава.

Пра Уладзіміра Карпава ўспамінае Пятро Прыходзька.

Тыя, хто выступіў на вечары, дзяліліся ўспамінамі пра У. Карпава, расказвалі пра яго баявую і творчую дзейнасць.

М. Захарэвіч прачытала аглядаванне пісьменніка «Горкі вайнон».

Б. САСНОУСКІ.

Вечар вядзе Яўген Міклашэўскі.

Лідзія Арабей і Адам Мальдзіс сустрэліся з выкладчыкамі і студэнтамі філалагічнага факультэта Брэсцкага педагагічнага інстытута імя А. С. Пушкіна. Загадчыні кафедры беларускай літаратуры прафесар У. Калеснік каротка спыніўся на аналізе творчых задач, якія вырашаюць у сваіх кнігах Л. Арабей і А. Мальдзіс.

Аб працы над кнігай «Стану песняй» прысвечанай жыццёваму і творчаму шляху Цёткі, расказала Л. Арабей. А. Мальдзіс засяродзіў увагу аўдыторыі на праблемах вывучэння беларускай данастрычнай літаратуры, гаварыў аб рабоце сентара старажытнай беларускай літаратуры Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы Акадэміі навук БССР, які ён узначальвае.

Тэкст і фота
У. СЕНЬКАЎЦА

Госці даюць аўтографы.

70-годдзе з дня нараджэння Янкі Непачаловіча адзначана вечарам у Доме літаратара. Вядучы вечара Я. Міклашэўскі, Р. Няхай, П. Прануза, М. Скрыпня, М. Татур нагадалі асобныя моманты з жыцця і творчасці паэта.

Творы Я. Непачаловіча прагучалі ў выкананні артыстаў мінскага тэатраў.

Прэм'ера кнігі Валянціны Акалавай «За тым лугам зеляненькім» прайшла ў рэспубліканскім Доме работнікаў мастацтваў. Паэтэса Р. Баравікова, ірыты Т. Чабан адзначалі блізнасць творчасці В. Акалавай да фальклору, падкрэслілі шматграннасць характару яе лірычнай гераніі.

Валянціна Акалава пазнаёміла прысутных са сваімі творами.

Тэкст і фота
УЛ. КРУКА.

У Доме літаратара Святлана Алексіевіч сустрэлася з групай турыстаў з Федэратыўнай Рэспублікі Германія, у складзе якой былі педагогі, гісторыкі і рэлігійныя дзеячы. Госці задавалі пытанні шмат пытанняў. Асабліва іх цікавілі праблемы захавання міру на зямлі, адлюстраванне іх у літаратуры пра вайну.

Такія сустрэчы дапамагаюць усталяваць сяброўскія кантакты, знайсці ўзаемаразуменне паміж людзьмі, — заявілі прадстаўнікі групы.

Л. ЧАРЭШНЯ.

Валянціна Акалава чытае свае вершы.

ЛЮДЗІ МАСТАЦТВА

Мы не з гіпсу, мы — з камення. Мы — з жалеза, мы — са сталі. Нас капалі ў пламенні, каб мацнейшымі мы сталі — так прамавіла восемдзесят гадоў назад Цётка, пясняр і выказнік вольналюбівых дум і пацучыяў нашага народа. І наўрад ці яна думала тады, што яе вобраз не адзін раз будзе хваляваць скульптараў, што яна сапраўды будзе «з камення», «з жалеза», «са сталі». Але час павярнуўся так, што яе словы можна разумець у літаральным сэнсе. Яе вобраз стаў крыніцай натхнення не для аднаго чалавека. Пра яе сказана, напісана, зроблена шмат. Вось і зараз над вобразам Цёткі захоплена працуе заслужаны дзеяч мастацтваў БССР скульптар Андрэй Заспіцкі. Мне пашчасціла пабываць у яго майстэрні.

Я ўжо ведаў, што Андрэй Міхайлавіч не першы раз звяртаецца да вобраза Цёткі. Добра вядома яго работа 1957 года,

Алаізы. Пасма валасоў выбілася з-пад хусткі...»

Ён дакрануўся за «валасоў» рукой, і гэтая пасма з'явіла. Заспіцкі тварыў Радасна. Не нёна. Гэта быў яркі творчы партрэт. Я радаваўся, што прысутнічаю пры таінстве натхнёнага творчання. Творца нібы забыўся на мяне. Працаваў смела, хутка. Некалькі разоў пераключаў святло, каб праверыць сваё рашэнне пры розных святлацэннях.

Па ўсім было відно, што наступіў самы цікавы і адказны перыяд работы. Сам Андрэй Міхайлавіч пра гэта сказаў так: «Ужо створана аснова скульптуры, ужо выразна выяўляюцца яе асноўныя асаблівасці, і трэба толькі давесці работу. Але гэта і самы складаны перыяд, бо трэба з найбольшай патрабавальнасцю заўважыць, выправіць тыя недахопы, тыя памылкі, якія яшчэ ёсць. А яны

**Цётчына песня
ў каменні**

якая стала помнікам паэтэсе. Але калі я спытаў, чаму скульптар зноў звярнуўся да яе вобраза, ён адказаў, што гэты зварот не другі і не трэці. «Цяжка падлічыць, — гаварыў А. Заспіцкі, — каторы раз я працую над вобразам Цёткі. Задаецца, пяты. Але цяпер Паэтэса прыйшла да мяне больш цэльнай, адухоўленай. Я шмат ведаў пра яе і дагэтуль. Аднак дух Цёткі, яе душу я спасціг, бадай, толькі ў працэсе работы. Шмат чытаў. Яе творы і творы пра яе жыццё. Без гэтага працаваць проста немагчыма. Дарэчы, працую ўжо два гады. Першы варыянт давёў амаль да канца, але адчуў незадавальненне. Разбіў скульптуру, каб пачаць з нуля. Прызнацца, і зараз не ўсё задавальняе...»

Андрэй Міхайлавіч падышоў да мадэлі будучага помніка і зняў плёнку, што прыкрывала работу. Найперш увагу прыцягнуў твар. Я адчуў: гэта Цётка. Скульптар здолеў перадаць душу паэтэсы. Пранікнёнасць, мэтанакіраванасць, цэльнасць натуры як бы струменілі з яе вачэй. Мужны выраз твару, азораны мудры пагляд найначай сведчылі аб глыбіні думкі паэткі, думкі пра будучыню свайго народа.

Андрэй Міхайлавіч настойліва, упарта працуе над агульнай кампазіцыяй. Напярэдадні, бяссоннай ноччу, у скульптара выбліснула думка: «А нашто спінка лаўкі, на якую прысела паэтэса? Яна абцяжарвае, «вяжа» кампазіцыю. Яе неадкладна патрэбна зняць!» І вось ён пры мне рашуча ідзе да станка і энергічнымі рухамі «адсек» кавалкі гліны, якія яшчэ мінуў назад былі апірышчам рукі паэтэсы. Вось што тут патрэбна — свабода. Прастор».

Заспіцкі гаварыў гэта не мне — услых думаў, як бы падохваць сябе, сцвярджаў правільнасць свайго рашэння. Прыдзірліва аглядзеў зробленае. Падняў з падлогі жменю мокрай глінянай «стружкі». Адчувалася — узяў у руку з асалодаю. Прыхапіўшы мой позірк, Андрэй Міхайлавіч растлумачыў: «Нягледзячы на ўсе складанасці работы з глінай, люблю працаваць з гэтым матэрыялам. У ім ёсць нешта ад зямлі. І гэтак, зямное, дапамагае ствараць вобраз». Ён скамячыў гліняную стружку, хутка абшоў скульптуру, прыпыніўся: «Вечер. Адчуванне ветру павінна быць. Ён ірве хустку

ёсць. Разумееш? — абавязкова выправіць! І ўсё ж гэты перыяд работы над скульптурай вельмі люблю».

Трэба было бачыць яго вочы, дакладныя рухі, каб зразумець, адчуць вялікі творчы патэнцыял сапраўднага майстра. Бачачы яго за работай, іншымі вачыма пачынаеш глядзець на скульптуру. Надаеш увагу дэталю, «дробязям», разумееш, што часам яны і ствараюць цэльны вобраз.

— Скульптура дзейнічае на кожнага сваім аб'ёмам, сваёй формай, — гаворыць А. Заспіцкі. — Праз яе я павінен данесці да гледача змест. Праз форму. І толькі праз яе магчыма гэта зрабіць. Таму я надаю столькі ўвагі форме, кампазіцыі. Гэта і ёсць пластычнае вырашэнне адзінства зместу і формы.

Андрэй Міхайлавіч з любоўю зірнуў на Цётку, сабраў скульптарскія прылады і са словамі «на сёння — усё» пачаў закрываць скульптуру: мокрай тканінай, затым цыратай, якую замацаваў вялікімі прышчэпкам. Цяпер можна было і пагаварыць. Але я разумеў, што найбольш яскрава расказаў мне скульптар пра сябе самой работай, працэсам творчання. І я задаў яму толькі адно пытанне: «Андрэй Міхайлавіч, а ці не шкада вам будзе расставіцца з Цёткай?» Скульптар падумаў, сказаў: «Работа яшчэ працягваецца. Але каб паўнацэнна працаваць, мне ўжо трэба ведаць месца, дзе яна будзе ўстаноўлена; толькі так я здолею яе «ажывіць»... І тады, я думаю, мне не будзе шкада расставіцца з Цёткай. Яна пойдзе да людзей. Са мною жа застаецца бунтоўны дух паэтэсы. А яе месца ў майстэрні зойме Адам Міцкевіч!»

Быў ужо позні вечар, калі мы з Андрэем Міхайлавічам выйшлі з майстэрні. Неба, усыпанае зоркамі. Мокры вечер. А на душы — светла і цёпла. У майстэрні А. Заспіцкага я адкрыў для сябе бяспрэчную ісціну: перамога, поспех у мастацтве — вынік напружанай, цяжкай, адухоўленай працы, памножанай на бяссонныя ночы і шматлікія дні творчага пошуку і гарэння.

Уладзімір ЛАПАТА,
студэнт БДУ
імя У. І. Леніна.

Помніцца восеньскі дзень амаль дзесяцігадовай даўнасці. Калі прыехаў у Ялту, вырашыў наведаць магілу Максіма Багдановіча. Пазваніў да Волгі Івануўскай, з якой пазнаёміўся каля апошняга прытулку паэта ў 1963 годзе. Яна тады старанна змятала з Максімавай магілкі іголькі-лісточкі, якія багата сыпаліся з вялікай лістоўніцы, што раслася тут. Я з прыемнасцю даведаўся: Волга Якаўлеўна аказалася беларускай, з вядомай Чырэй, што на Віцебшчыне. Жыццёвыя дарогі прывялі яе шмат гадоў назад у Крым. Творчасць М. Багдановіча ве-

— Я, — кажа, — кожны тыдзень бываю тут. Праходжу побач з магілай Максіма Багдановіча. Буду прыносіць і яму кветкі.

На тым мы і развіталіся. Гарэлава расказвала ў п'сьмах (пасля кожнага наведання магілы М. Багдановіча, нярэдка з мужам, таксама вадзіцелем таксі, і сынам), якія кветкі паклалі, якія значкі на магіле пабачылі, як чытаюць усёй сям'ёй кнігу вершаў паэта. А аднойчы з болей паведамляла, што зараз амаль штодня бывае на могілках, бо пахавала трагічна загінуўшага мужа. У канцы мінулага года, калі адзнача-

ВАСІЛЬКІ НА МАГІЛЕ МАКСІМА

дзень і вельмі любіць, шкадуе, што так рана абарвалася жыццё выдатнага паэта.

— Як жа абысці яго магілку, ён жа родны кожнаму беларусу, — заўважае Волга Якаўлеўна (дарэчы, маці вядомага военачальніка генерала Яўгена Піліпавіча Івануўскага).

Потым нярэдка пісала мне. Часцей за ўсё пасля наведання паэтовай магілкі.

На гэты раз на мой тэлефонны званок Волга Якаўлеўна з горыччу сказала, што адчувае сябе дрэнна і таму даўнавата не была на могілках.

— Пабудзецце — абавязкова пазваніце мне, — папрасіла яна.

Едучы да Максіма, купіў на рынку кветкі і стаў чакаць таксі. За рулём машыны, у якой мне выпала ехаць, была маладая ветлівая жанчына.

— Вам куды? — прывітаўшыся, коротка спытала яна.

— На могілкі да Максіма Багдановіча, — адказаў я.

— А хто такі Максім Багдановіч? — павярнуўшыся на нейкае імгненне, зноў папыталася вадзіцель.

Мяне гэта крыху пакрыўдзіла, і я, можа, і не зусім тактоўна адказаў:

— А вам, як вадзіцелю яліцкага таксі, не робіць гонару не ведаць, хто такі Максім Багдановіч.

Але яна не пакрыўдзілася і, прыпыняючы машыну, каб з маёй згоды ўзяць яшчэ адну знаёмую бабулю, якая таксама трымала шлях на могілкі, сказала:

— А вы пазнаёміце. Тады і я буду ведаць, і іншым раскажу.

Пакуль ехалі, коротка расказаў пра славітага нашага паэта і яго трагічны лёс. Прыехаўшы на могілкі, вадзіцелька выйшла з машыны і папрасіла паказаць магілу паэта, потым яшчэ папрасіла прыслаць яго вершы. Назвала сваё прозвішча: Гарэлава.

Прайшлі побач з магілай яе бацькоў.

лася 95-годдзе з дня нараджэння Максіма Багдановіча, расказала пра выстаўку ў цэнтральным гарадскім кінатэатры «Спартак», прысвечаную нашаму паэту.

І вось нарэшце мне зноў пашанцавала. Нядаўна, у канцы красавіка, якраз у «бацькоўскі дзень» трапіў на яліцкія могілкі, дзе, здавалася, сабраўся ўвесь горад. Да маёй радасці аказалася добра дагледжанай і Максімава магілка. На ёй палымнела каля двух дзесяткаў ярка-чырвоных цюльпанаў, па народнаму звычайно стаяў свежы куліч і ўсё іншае, што кладуць у гэты дзень на магілку блізкіх добрых людзі. Непадалёку сустрэў і сям'ю Гарэлавых — Валяціну Васільеўну, сына Вячаслава і яе сяцёр. Разам пайшлі да паэтовай магілы.

— Максім нам стаў родным, — кажа В. Гарэлава. — У дзень яго смерці, 25 мая, паставім гронкі бэзу...

«Вельмі дарэчы будзе тая гронка, — падумаў я. — Гэта ж спаўняецца якраз 70 гадоў з дня яго заўчаснай смерці».

Побач з жывымі на магіле заўважыў прыгожыя штучныя кветкі. Аказваецца, Валяціна Васільеўна сама майстрыха рабіць іх. Вось толькі кнігі вершаў М. Багдановіча, як яна прызналася, ужо няма. Яе запрасіла старая настаўніца з Трыпаўскай школы Карачаўскага раёна Бранскай вобласці Марыя Васільеўна Галавіна. Пабыўшы на магіле М. Багдановіча, ёй захацелася мець вершы выдатнага паэта ў школьным музеі. Там яны зараз. Але гэта не бяда. Кніга будзе. Галоўнае, што жыве ў сэрцах простых людзей імя і вобраз нашага Максіма.

Яшчэ некалькі разоў быў на яго магіле. На ёй ярка гараць жывыя кветкі. Сінец і некалькі васількоў. Няхай сабе штучныя. Але з любоўю зробленыя.

В. ЛЯШКОВІЧ,
г. Маладзечна.

АД РОДНАЕ ЗЯМЛІ

Да 75-годдзя з дня нараджэння заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Канстанціна ПАПЛАЎСКАГА

Калі я слухаю задуменную, лірычную песню «Закаці, закаці ты, яснае сонейка», то бачу жытнёвае поле, зубчаты край пушчы на небасхіле, хвалі пагоркаў. Бачу той кучок беларускай зямлі, дзе сярод велічных смалітых бароў, срэбравонных крыніц праходзіла дзяцінства Канстанціна Паплаўскага — выдатнага беларускага хормайстра, руплівага зборальніка і добрага знаўцы народнай песні, кампазітара, які пакінуў значны след у развіццё беларускага народна-песеннага мастацтва.

Канстанцін Іосіфавіч Паплаўскі нарадзіўся ў вёсцы Сівіца на Валожыншчыне. Сям'я была вялікая, васьмёра дзяцей. Хлопчык рана страціў бацьку: крыху падужэўшы, стаў гаспадаром. Ад світання да змяркання працаваў Кастусь. Адзінай радасцю была музыка. Дзівіліся старэйшыя, як мяняўся ён, калі слухаў ігру вясковых музыकाў. Асабліва яго хвалявалі пяшчотныя гукі скрыпкі. Таму і зрабіў сабе хлопчык простую скрыпачку.

З часам ён іграў на гармоніку, скрыпцы, балалайцы, набыў славу лепшага музыканта наваколя. Запашалі на вечарынкі, вяселі. Аднавісковец, які служыў у войску ў Маладзечне, параўў яму звярнуцца ў ваенны аркестр: «Схадзі, можа, возьмуць. Там, бачыў я, малады музыкі ёсць. Такія ростам, як ты, будуць». І стаў ён выхаванцам ваеннага аркестра, а ў 1939 годзе скончыў факультэт капельмайстраў у Катавіцах. Пасля ўз'яднання Заходняй Беларусі з Савецкай працаваў настаўнікам музыкі і спеваў у школах Маладзечна і Вілейкі. У пасляваенны час К. Паплаўскі прадоўжыў сваю

музычную адукацыю ў Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

— Восенню 1946 года ў кансерваторыю прыйшоў малады чалавек у кірзавых ботах, старым плашчы, пацёртай кепцы, — расказвае заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Мікалай Маслаў. — Я і Мікалай Ільіч Аладаў, які ў той час быў дырэктарам кансерваторыі, вырашылі пазнаёміцца з ім, бо ўжо чулі, што гэты чалавек надзвычай музычны. Калі я сыграў некалькі мадуляцый і спытаў, якія тут функцыі аюордаў, якая гарманічная атмасфера, ён, надзіва, пачаў расказваць усё проста нотамі, як па распісанаму. Калі мы спыталі, на якіх інструментах ён іграе, аказалася, што ён і балніст, і акардэаніст, і скрыпач, і піяніст, і духавымі інструментамі валодае, у аркестры іграў на флейце, валторне, басы... Прырода здарыла Паплаўскага рэдкім, абсалютным слыхам. Яшчэ ён мог паглыдаеўшы на старонку, запомніць яе, быццам сфатаграфавач. З лёгкасцю разбіраўся ў паслядоўнасці акордаў на працягу вялікага адрэзку. У яго была незвычайная музычная памяць. Здольнасці Паплаўскага, асабліва ў галіне гармоніі, здзівілі на дзяржаўных экзаменах нават выдатнага музыкантаў і кампазітара С. Яўсеева — вучня С. Танеева.

К. Паплаўскі кіраваў арганізаваным ім дзіцячым хорам Беларускага радыё. Дваццаць тры гады працаваў у Дзяржаўным народным хоры БССР, спачатку як хормайстар, музычны, а потым мастацкі кіраўнік Успамінае заслужаная артыстка БССР Марыя Адамейка:

— На ўсё жыццё запамніла я летні дзень 1952 года, калі прыехала ў Мінск, у оперны тэатр, дзе праходзіў конкурс спевакоў у Дзяржаўны народны хор БССР. Сярод членаў камісіі быў і Канстанцін Іосіфавіч Паплаўскі. Калі я скончыла спяваць, ён правяраў слых, даваў запевы, а я не магла адарваць позірку ад ягоных рук, якія нібы лёталі над клавішамі раяля. Мне залічылі пасля першага

Заслужаны дзеяч мастацтваў БССР К. Паплаўскі з артыстамі Дзяржаўнага народнага хору БССР перад выступленнем у Маскве на ВДНГ (1967 г.).

Фота Г. ФРАЛОВА.

«ЛІМ» ВЫСТУПІЎ. ЯКІ ВЫНІК?

«МЕРАЙ ПАМЯЦІ»

У артыкуле пад такой назвай «ЛІМ» за 20 сакавіка г. г.) згадваліся факты фармальных, казённых адносін да ўшанавання памяці герояў Вялікай Айчыннай вайны ў Віцебску.

Як паведаміў рэдакцыі першы намеснік старшыні Віцебскага гарвыканкома Я. Емяльянаў, факты, выкладзеныя ў артыкуле, сапраўды мелі месца. На час рамонт будынка гарадскога Дома культуры некаторыя яго службы былі размешчаны ў былым адміністрацыйным будынку завода заточных станкоў па вул. Крылова, 7, у тым ліку танцавальная зала і тэатр зяроў, якія склалі непажаданае суседства з філіялам краязнаўчага музея — былой турмой «СД», размешчанай

у падвале гэтага будынка. У цяперашні час рамонт гарадскога Дома культуры закончаны, і з 1 мая г. г. танцавальныя вечары для моладзі праводзяцца ў ім.

У круглай зале ГДК па вул. Крылова, 7 плануецца правядзенне ўрачыстых рытуалаў ваенна-патрыятычнага і працоўнага выхавання, грамадзянскіх абрадаў (пасвячэнне ў грамадзянства, у прафесію, провады ў рады Савецкай Арміі), вечароў ушанавання ветэранаў вайны і працы, сустрэч з цікавымі людзьмі, а таксама пасяджэнне клубу, выставак мастацтваў, маладых мастакоў і дэкарацыйна-прыкладнага мастацтва.

Тэатр зяроў у доме № 7 па вул. Крылова размешчаны ча-

тура. І пачалася праца. Калі Канстанцін Іосіфавіч займаўся з хорам, то часу мы не заўважалі. Заняткі былі цікавыя, змястоўныя. Тое, чаго я дасягнула ў музыцы, гэта ўсё заслуга Паплаўскага. Усё, што сплывалася ў хоры, было апрацавана, аранжыравана, арыстравана К. Паплаўскім. Разам з Генадзем Іванавічам Цітовічам ён быў пачынальнікам Дзяржаўнага народнага хору БССР.

У 1966 годзе пры народным хоры ўтварыўся вакальны квартэт «Купалінка», які і па сённяшні дзень дорыць людзям сустрэчы з беларускай песняй. Без мяккіх, меладыйных, крапаючых душу лірычных песень, вышываных К. Паплаўскім, не было б цудоўнай, непаўторнай «Купалінкі». Ён да апошняга дня займаўся з квартэтам. «Мы і існуем таму, што працаваў з намі таленавіты музыкант Канстанцін Паплаўскі», — гавораць спявачкі.

У скарбонку беларускага народна-песеннага мастацтва ўвайшлі ягоныя апрацоўкі песень «Закаці, закаці ты, яснае сонейка», «Туман, туман пры даліне», «Ой, павей, буйны вецяроцак», «Кукавала зяюля ў садочку», «Зорка Венера». Да сюль спяваюць «Дзявочы карагод», «Цераз сад-вінаград», «Чачотачку», «Калыханку», «У полі бяроза». Гучаць аўтарскія песні К. Паплаўскага, інструментальныя творы «Чэрвеньскія росы», «Беларуская полька», «Ронда», «Беларускія малюнкi», «Беларускія напевы», вакальна-харэаграфічныя кампазіцыі «Гуканне вясны», «Дажынікі», цыкл беларускіх народных вясельных песень і танцаў і інш.

Усё жыццё збіраў К. Паплаўскі народныя песні. У выступленнях перад самадзейнымі кампазітарамі, хормайстрамі, выканаўцамі, на занятках са студэнтамі кансерваторыі і проста ў гутарках ён не раз гаварыў пра фальклор, найперш — пра народную песню, яе патрыятычную, сацыяльную, этычную, эстэтычную значнасць для выхавання чалавека. Народную песню ён добра ведаў і ўмеў яе так падаць, так гарманічна аздабіць, што фальклорная тэма набывала новыя фарбы. Народны артыст БССР Віктар Роўда падкрэслівае «празрыстасць, крынічную чысціню гармоніі ў песнях Паплаўскага. Яны простыя і адначасова багатыя, іх лёгка выконваць, яны захапляюць слухача».

Шчодро аддаваў К. Паплаўскі свой талент мастацкай самадзейнасці. Добрая памяць жыве аб ім у навагрудскім народным ансамблі песні і танца «Свіцязь», смаргонскім народным ансамблі імя М. Агінскага, ваўкавыскай «Маладосці», гродзенскім «Нёмане», дзяляціцкай народнай харавой капэле, народным хоры калгаса «Рассвет» імя К. Арлоўскага, народным хоры працоўных рэзерваў Мінска, народным хоры Палаца культуры Белсаўпрофа і іншых.

Ала САКАЛОЎСКАЯ, кандыдат філалагічных навук, дацэнт Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута замежных моў.

«МАСТАЦТВА БЕЛАРУСІ» № 5

Пра сувязі БССР у галіне культуры і мастацтва з краінамі Азіі, Афрыкі і Лацінскай Амерыкі расказвае С. Вайтовіч — «Размаўляем з кантынентамі...».

Г. Сакалоў-Кубай і Я. Шунейна аналізуюць выстаўку эстонскага выўленчага і дэкарацыйна-прыкладнага мастацтва ў Мінску — «3 іраю ластаван». Публікацыі Л. Брандабўскай («3 інтанацыяй даверу») і А. Заблочкай («Слова за прантынамі») прысвечаны праблемам малых сцэн тэатраў Мінска. А. Атраховіч («Несупакоенасць»), Л. Анцімонаў («Дыялогі з гледачом і часам»), Я. Чартова («Учора, сёння, заўжды...») напісалі творчыя партрэты мастакоў У. Крукоўскага, У. Кухарова і доктара мастацтвазнаўства Г. Глушчанкі.

Праблемам развіцця сучасных мастацкіх промыслаў прысвячае свой роздум А. Канцэдынас

— «І прыгажосць, і нарысць». Дзіцячаму і дакументальнаму кіно адрасуюць публікацыі Б. Святлоў і Я. Росцікаў — «Гастранамічныя ўражанні пра дзіцячы кінематограф» і «Такое спартыўнае кіно...». Беларускую оперную і сімфанічную музыку 1920-х гадоў даследуе ў артыкуле «Тан адрываліся далёглыды» У. Зяневіч. Музыкальнаму жыццю рэспублікі прысвечаны публікацыі Т. Салаўёвай («Разам весела іграць»), Г. Левашкевіч («Струны душы»), В. Літвіненкі («Песеньна мая харошая, захаваю цябе...»), А. Сільвановіч разважае пра дасягненні відэакультуры — «Відэа: парадоксы «электроннай Дэмакратыі».

Друкуецца справаздача Л. Нікіфаравай з першай рэспубліканскай выстаўкі «Анварэль і малюнак» — «3 малюнка пачынаецца...». Змешчаны рэцэнзіі, «Старонкі календара», «Хроніка мастацкага жыцця».

У ВІНІКУ правядзення лінгвіскай нацыянальнай палітыкі ў нашай краіне атрымалі ўсіммернае развіццё ўсе нацыянальныя мовы і разам з тым шырока распаўсюдзілася руская мова. Пераўтварэнне мовы рускай нацыі ў сродак міжнацыянальных зносін выклікала ў Савецкай краіне развіццё нацыянальна-рускага двухмоўя. Двухмоўе ў прамым сэнсе слова — гэта веданне асобай дзвюх моў і карыстанне імі. Пад нацыянальна-рускім двухмоўем трэба разумець валоданне прадстаўнікамі розных народаў СССР як сваімі нацыянальнымі мовамі, так і рускай у ступені, якая забяспечвае, як мінімум, магчымасць элементарных зносін. Але ў той жа час — гэта яшчэ і адначасовае функцыянаванне нацыянальнай і рускай моў на пэўнай тэрыторыі, у канкрэтных калектывах, які аб'ядноўвае прадстаўнікоў розных нацыянальнасцей.

Двухмоўе вядома са старажытных часоў. Розныя тыпы яго ўзніклі ў пэўных асоб або груп людзей ва ўсе гістарычныя эпохі, бо ніводзін народ, носьбіт той ці іншай мовы, не можа жыць цалкам ізалюваным жыццём, не ўступаючы ў кантакты з прадстаўнікамі іншых народаў. Але агульны напрамак развіцця двухмоўя заўсёды вызначаюцца характарам грамадскіх адносін. Шматвяковым вопытам чалавечтва пераканаўча даказана, што грамадска-эканамічныя фармацыі, заснаваныя на антаганізме класоў, не спрыяюць фарміраванню раўнапраўнага двухмоўя, паколькі, нягледзячы на спецыфіку ўласцівых ім заканамернасцей, кожная з іх абавязкова кіруецца палітыкай падначалення адных нацый другім, прысваення нацыянальных культур і моў. Аб рэальных магчымасцях для развіцця гарманічнага двухмоўя можна гаварыць толькі ў адносінах сацыялістычнага грамадства, дзе няма месца класавай і нацыянальнай варожасці.

Ва ўмовах савецкай рэчаіснасці двухмоўе, і перш за ўсё яго асноўны тып у нашай краіне — нацыянальна-рускае, набірае ўсё больш высокі тэмп развіцця. Гэтаму садзейнічаюць інтэнсіўныя зрухі, якія адбываюцца ў сучасным эканамічным і сацыяльным жыцці. Сярод фактараў, што аказваюць асабліва моцнае ўздзеянне на развіццё нацыянальна-рускага двухмоўя, асноўнае месца займае пашырэнне і ўмацаванне гаспадарчых і культурных сувязей паміж рознымі рэгіёнамі СССР. Буйныя сацыяльна-эканамічныя пераўтварэнні, звязаныя з асваеннем прыродных багачстваў, шырока маштабным прамысловым будаўніцтвам, прыводзяць да змен нацыянальнага складу рэспублік, выклікаюць міграцыйныя працэсы, рост насельніцтва гарадоў, а значыць, пашыраюць міжнацыянальныя сувязі і, натуральна, умацоўваюць пазіцыі мовы міжнацыянальных зносін.

У закладанні асноў нацыянальна-рускага двухмоўя значная роля належыць агульнаадукацыйнай школе, дзе вывучаюцца і родныя, і руская мовы, а таксама каналам масавай камунікацыі і інфармацыі, якія карыстаюцца дзвюма мовамі ў выданні газет і часопісаў, трансляцыі радыё- і тэлеперадач.

Сацыяльна-эканамічныя пераўтварэнні характэрны для ўсіх рэгіёнаў краіны. Гэта сведчыць, што няма ў нас ніводнай саюзнай ці аўтаномнай рэспублікі, дзе б не развівалася нацыянальна-рускае двухмоўе і не знаходзіла пашырэнне руская мова як сродак зносін народаў СССР. Аднак маштабы гэтага пашырэння ў розных рэгіёнах краіны неаднолькавыя.

У рэдакцыю прыходзяць пісьмы, аўтары якіх звяртаюцца з пытаннямі аб тым, што ўяўляе сабой двухмоўе ва ўмовах Беларусі, якія яно мела гістарычныя карані і формы, як развівалася, якія набыло прыкметы і асаблівасці, як адбываецца на культурным будаўніцтве. Пра гэта пішуць у сваіх лістах Л. Тарасенка з Мінска, Ц. Чайчыц з Масквы, М. Шуканаў з Гомеля, К. Новікаў з Вільнюса... Задаюцца чытачы і пытаннем пра тое, што робіцца беларускімі лінгвістамі па вывучэнні двухмоўя і моўнага працэсу ў рэспубліцы.

У якасці аднаго друкуюм артыкул доктара гістарычных навук, загадчыка аддзела рускай мовы Інстытута мовазнаўства АН БССР Аляксандра Міналаевіча Булыкі.

БССР належыць да ліку рэспублік з найбольш развітым двухмоўем. Прычыны лёгкага засваення беларусамі рускай мовы ляжаць у агульнасці іх паходжання з адной старажытна-арускай мовы, у блізкасці іх

Пачатак фарміравання беларуска-рускага двухмоўя як рэальнай, сацыяльна значнай з'явы адносіцца да 30-х гадоў XIX стагоддзя. У гэты час прадстаўнікамі рускай адміністрацыі быў ажыццэлены рад

Беларусі лічылі роднай 28,3 працэнта насельніцтва, а агульны лік асоб, якія валодалі рускай мовай, склаў 81,9 працэнта ўсіх жыхароў рэспублікі. З пункту погляду развіцця двухмоўя гэта станоўчы факт. Асноўная мэта нашай моўнай палітыкі — дабіцца максімальнага ахопу нацыянальна-рускім двухмоўем насельніцтва ўсёй краіны. Ва ўмовах савецкай рэчаіснасці развіццё нацыянальна-рускага двухмоўя садзейнічае цеснаму збліжэнню народаў, узамеаўзабагачэнню іх культур, авалоданню ўсімі народамі Савецкага Саюза важнейшымі дасягненнямі навукі, тэхнікі, айчынай і сусветнай культуры. У адпаведнасці з патрабаваннямі лінгвіскай нацыяналь-

га значэння «Тыпалогія двухмоўя і шматмоўя ў СССР, тэндэнцыі іх функцыянавання і развіцця». У надрыхтоўцы першага тома «Асноўныя тыпы двухмоўя і шматмоўя на Украіне, у Беларусі і ў Маўдавіі» непасрэдным ўдзел прымае аддзел рускай мовы Інстытута мовазнаўства імя Якуба Коласа АН БССР.

Робота ў гэтым напрамку распачата. Яе першы этап — вывучэнне моўнай сітуацыі ў розных мясцовасцях Беларусі. Усяго запланавана абследаваць 18 раёнаў рэспублікі — па 3 раёны з кожнай вобласці. Для ажыццэлення гэтай мэты вызначана сетка экспедыцыйных маршрутаў, створаны сацыялінгвістычны атрад «Двухмоўе ў БССР». Адначасова вы-

«АДНОМОВАКАВА СВАБОДНА ВАЛОДАЦЬ...»

граматычнага і лексічнага ладу, у агульных вытоках культур двух братніх народаў. Нягледзячы на шматвяковае знаходжанне беларусаў у складзе Вялікага княства Літоўскага іх кантакты з прадстаўнікамі Маскоўскай Русі ніколі не пераніяліся. Само геаграфічнае становішча Беларусі рабіла яе тэрыторыю злучальным звяном паміж Маскоўскай дзяржавай і дзяржавамі Цэнтральнай і Заходняй Еўропы, а беларускую мову — актыўнай пасрэднай паміж рускай і заходнеславянскімі, заходнеўрапейскімі мовамі. Развіццё палітычных, эканамічных і культурных кантактаў прадстаўнікоў двух народаў служыла ўзаемаўзабагачэнню рускай і беларускай моў пераважна на лексічным узроўні. У рускую мову канца XVI — першай чвэрці XVIII стагоддзя ўлілося з беларускай мовы многа неалагізмаў не толькі заходнеславянскага, заходнеўрапейскага паходжання, але і ўласна беларускіх. Беларуская мова пад уплывам рускай папоўнілася многімі шоркізмамі і спрадвечна рускімі словамі.

Зразумела, гаварыць аб двухмоўі ў шырокім сэнсе гэтага слова ў адносінах да старажытнага перыяду беларуска-рускіх моўных кантактаў не прыходзіцца, бо яны налілі звычайна вузкапрафесійны або вузкакалачны характар, хаця сама з'ява двухмоўя ў той час не з'яўлялася для Беларусі новай. Як сведчаць шматлікія факты, розныя тыпы двухмоўя і нават шматмоўя заўсёды былі важным элементам гісторыі беларускага народа. Культурна-гістарычныя ўмовы ў Беларусі склаліся так, што на ўсім працягу развіцця беларускай народнасці тут захоўвалася беларуска-царкоўнаславянскае двухмоўе, якое ўзнікла яшчэ ў эпоху Кіеўскай Русі. Значна мацней праяўлялася беларуска-польскае двухмоўе, што працягвалася амаль чатыры стагоддзі. Даволі адчувальным было таксама беларуска-лацінскае двухмоўе, уласцівае пераважна адукаваным колам насельніцтва. Працягвалася беларуска-татарскае, беларуска-ўкраінскае, беларуска-літоўскае двухмоўе. Умовы для зараджэння беларуска-рускага двухмоўя ўзніклі крыху пазней, у канцы XVIII стагоддзя, калі пасля далучэння Беларусі да Расіі руская мова стала дзяржаўнай і на яе тэрыторыі.

практычных мерапрыемстваў, накіраваных на паслабленне польскага культурнага ўплыву ў Беларусі і збліжэнне краю з Расіяй у культурных, рэлігійных і моўных адносінах. Руская мова пачала актыўна выкарыстоўвацца ў справаводстве, школьным навучанні, кнігавяданні. Пасля падаўлення паўстання 1863—1864 гг. яна заняла вядучае становішча ва ўсіх сферах жыцця беларускага народа.

Час актыўнага распаўсюджвання беларуска-рускага двухмоўя супаў з перыядам нацыянальнага адраджэння беларускага народа. Гэты гістарычны працэс у беларусаў, як і ў іншых славянскіх народаў, суправаджаўся ўзнікненнем новай літаратурнай мовы на народна-дыялектнай аснове, у поўным адрыве ад традыцый мовы старой беларускай пісьменнасці. Аднак у параўнанні з літаратурнымі мовамі іншых славян беларуская мова фарміравалася значна марудней, бо яе развіццё стрымлівалася нацыянальнай палітыкай царызму. Новая беларуская літаратурная мова дасягнула сваёй дасканаласці толькі пасля Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, з перамогай якой беларускі народ атрымаў дзяржаўнасць, права і магчымасць развіцця нацыянальнай культуры на роднай мове.

З утварэннем БССР беларуская мова заняла раўнапраўнае становішча сярод моў шматнацыянальнай Савецкай дзяржавы. Яна пачала абслугоўваць усе сферы грамадскага жыцця беларускага народа, яго культуру, навуку, прававодства, выкарыстоўвацца ў школьным навучанні. У савецкі час стабілізаваліся яе літаратурныя нормы, выпрацавалася гібкая сістэма структурна-функцыянальных і выяўленчых стыляў. Зараз гэта мова высокаразвітай мастацкай літаратуры, тэатра, радыё, тэлебачання. На ёй выдаюцца дзяржаўныя законы, творы класікаў марксізму-ленінізму, лепшыя творы пісьменнікаў народаў СССР і зарубежных аўтараў.

Адначасова з усебаковым развіццём беларускай мовы адбывалася ўсё больш актыўнае засваенне беларусамі мовы міжнацыянальных зносін. Асабліва шырокае памеру беларуска-рускае двухмоўе прыняло ў апошнія дзесяцігоддзі. Паводле даных Усесаюзнага перапісу насельніцтва, у 1979 г. беларускай мовай валодала каля 83 працэнтаў насельніцтва рэспублікі, прычым каля 70 працэнтаў жыхароў БССР лічылі яе роднай. Рускую мову ў

най палітыкі двухмоўе абавязкова павінна быць гарманічным, гэта значыць і нацыянальна, і руская мова павінны ўжывацца паралельна ва ўсіх сферах грамадскага, гаспадарчага і культурнага жыцця народаў з улікам канкрэтных сітуацый зносін. Меркаванне асобных моваведаў, быццам адны грамадскія сферы могуць абслугоўвацца рускай мовай як міжнацыянальнай, а іншыя — нацыянальнай, сучасная савецкая сацыялінгвістыка лічыць памылковым, бо такі «падзел» па сферах фактычна азначае выбарачнае ўжыванне і рускай мовы, і мовы нацыянальнай, што, у сваю чаргу, з'яўчае выкарыстанне іх стылістычных магчымасцей і рэсурсаў.

Зразумела, ні аб ступені валодання беларусамі роднай і рускай мовамі, ні аб канкрэтных сферах функцыянавання дзвюх моў на сучасным этапе развіцця грамадства, ні аб суадносінах іх у кожнай з функцыянальных сфер статыстычныя даныя нічога не гавораць. Ды і колькасць паказчыкаў устарэлі за тры сем гадоў, што прайшлі пасля перапісу. Зараз на вуліцах сталіцы БССР часцей гучыць рускае, чым беларускае слова. А як абстаяць справы ў раёне, у вёсцы? Ці не страціў беларус выпактаваную ў яках феадальнага і капіталістычнага прыгнёту і ўзнятую ў савецкі час на небывалую вышыню дасканаласці родную мову, а разам з ёй і сваю нацыянальную самабытнасць? Аднак на гэтыя пытанні без дастатковага вывучэння моўнай сітуацыі ў рэспубліцы, без аналізу рэальных фактаў, уліку шырокай грамадскай думкі не можа быць грунтоўным.

Нацыянальна-рускае двухмоўе з прычыны яго вялікай сацыяльнай значнасці ў апошнія два дзесяцігоддзі зрабілася аб'ектам пільнай увагі лінгвістаў і сацыялінгвістаў. У працах, прысвечаных праблемам нацыянальна-рускага двухмоўя, вывучаецца лінгвістычная сутнасць і сацыяльны эфект двухмоўя, даследуюцца працэсы ўзаемадзеяння моў народаў СССР. Ставіцца задача вызначыць грамадскія функцыі рускай і нацыянальных моў, вывучыць сацыяльна-грамадскія сферы іх функцыянавання ва ўмовах кожнай рэспублікі. У святле гэтых задач Інстытут мовазнаўства Акадэміі навук СССР сумесна з мовазнаўчымі інстытутамі рэспубліканскіх акадэміяў у бягучай пяцігодцы прыступіў да выканання шасцітомнай каардынацыйнай працы ўсесаюзна-

вучаецца моўная сітуацыя ў г. Мінску. Абследаванне праводзіцца спосабам назірання над сучаснай моўнай практыкай і праз выкарыстанне спецыяльных анкет. Агульныя анкетныя прадугледжваюць сацыяльна-культурную характарыстыку адміністрацыйна-тэрытарыяльных адзінак і асобных населеных пунктаў, даюць уяўленне аб характары двухмоўя на прадпрыемствах і ва ўстановах, аб моўнай практыцы ў рабоце партыйных, савецкіх, камсамольскіх і прафсаюзных органаў. Індывідуальныя анкетны, якіх у кожным раёне запўняецца не менш 500, служаць для выяўлення функцыянальных суадносін беларускай і рускай моў. Апытанню падлягае сацыяльна актыўная частка насельніцтва рэспублікі: рабочыя і інжынерна-тэхнічныя работнікі прадпрыемстваў, служачыя ўстаноў, калгаснікі, студэнты, настаўнікі, урачы, прадстаўнікі іншых прафесій. У канцавым выніку даследавання будзе грунтавацца на даных не менш чым 20 тысяч анкет. Гэта павінна паслужыць надзейнай базай для пэўных вывадаў і абгрунтаванняў.

На сённяшні дзень абследаваны чатыры раёны — Навагрудскі, Гродзенскі, Ушацкі, Віцебскі, Горацкі, Магілёўскі абласцей і Першамайскі раён г. Мінска. Зразумела, на базе трох сельскіх і аднаго сталічнага раёнаў нельга рабіць катэгорычныя сцвярджэнні пра характар двухмоўя на ўсёй тэрыторыі Беларусі, аднак аб агульнай тэндэнцыі яго развіцця меркаваць можна. Напрыклад, даныя па Навагрудскаму, Ушацкаму і Горацкаму раёнах паказваюць, што тут склаўся спрыяльны ўмовы для заняцця рускай мовай непадзельнага становішча ва ўсіх сферах грамадска-палітычнага, адміністрацыйнага і вытворчага жыцця. На ўсіх прадпрыемствах і ва ўсіх установах гэтых раёнаў руская мова, як правіла, ўжываецца ў афіцыйнай перапісцы і справаводстве, на нарадах, з'яўляецца мовай павышэння прафесійнага ўзроўню работнікаў, мовай тэхнічнай дакументацыі. Яна ж выступае ў якасці рабочай мовы партыйных, савецкіх, камсамольскіх і прафсаюзных арганізацый як раённага ўзроўню, так і ярвічных. Беларуская мова выкарыстоўваецца паралельна з рускай у паўсядзённых зносінах, зрэдку ў выступленнях на агульных сходках, часам у насценным друку, пры афармленні шыльдаў.

Бытавое выкарыстанне беларускай мовы шыроў практыкуецца ў вёсках, чым у раённых

У наш час усё глыбей праўляецца патрэба ў вывучэнні культурнай спадчыны, сувязі сённяшняй культуры з культурай мінулага. Традыцыйнае мастацтва ножнага народа нясе ў сабе вялікую выхаваўчую нашоўнасць. Народнае мастацтва — крыніца развіцця эстэтычнай думкі і эмацыянальнага харантару народа.

Важным, на наш погляд, з'яўляецца вывучэнне куль-

стрэшан упрыгожваецца разьбой.

Есць у Нізку дарэвалюцыйныя хаты, ёсць і больш новыя. У сенцах неназорых хат захавалася глінабітная падлога. Раней такія падлогі былі і ў святліцах. Зараз падлогі дашчатыя. У новых хатах столь падшываная, але захавалася і наварачаная.

Галоўным элементам у хаце была (застаецца і цяпер) печ. Варыстая печ займае сёму частку хаты. За печку качарэжнік. У

У кожнай хаце бытавалі начоўні. Малыя начоўні — апалушкі, у большых мылі бялізну, купалі дзяцей. Кожная гаспадыня ткала, прала, вышывала. І цяпер яшчэ амаль у кожнай хаце застаўся ткаяны ручнікі, постцілкі, абрусы. Іх упрыгожвалі вышыўкай і нарунікамі. Традыцыйна ручная вышыўка бытуе і зараз. Вышыўкай займаюцца гаспадыні ўзімку, летам шмат іншай работы.

Раней ніводная святліца не абыходзілася без абразоў. Калі абразы засталіся ад бацькоў, то і сёння яны вісяць у чырвоным куце. Але зараз абразы не з'яўляюцца неабходным элементам хатняга інтэр'ера. Па сценах святліцы вісяць шмат фотаздымкаў. А ў чырвоным куце звычайна ставяць тэлевізар.

Першае знаёмства з вёскай Нізку выўляе шмат цікавага ў індывідуальнай культуры яе жыхароў. Мабыць, варта прыгадаць, што вёска нарадзіла такіх вядомых дзеячоў нашай літаратуры, як Кандрат Крапіва, Паўлюк Трус, Лідзія Арабей і інш.

Ва Уздзе створаны музей гісторыі роднага краю, куды жыхары вёскі аддалі шмат цікавых старадаўніх рэчаў хатняга ўжытку.

Святлана СІМАНОВА, студэнтка 2-га курса Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута.

Жыве вёска Нізок...

туры цэнтральнай Беларусі — рэгіёна, які іскрава выўляе этнічны асаблівасці беларускага народа. Уяўляе цікавасць, як прыклад развіцця матэрыяльнай культуры, вёска Нізок Уздзенскага раёна і рамяство яе жыхароў.

Архітэктурна — планіровачнае вырашэнне вёскі вельмі своеасаблівае. Яно — вынік гістарычнага развіцця вёскі. З 1557 г. у Беларусі праводзілася зямельная рэформа («Устаў на валокі»). Праз поле праналадзілася вуліца, уоперан якой наразіліся надзелы — валокі. Гаспадары павінны былі з аднаго боку вуліцы будаваць хату, а з другога — хлявы і гумно. Калі ў іншых вёсках Беларусі такая планіроўка знікла, то ў Нізку захавалася. Па адзін бок вуліцы ў Нізку стаяць хаты, па другі — гаспадарчыя пабудовы для жывёлы, птушкі, інвентару. У дарэвалюцыйны час на канцах вуліцы былі вароты.

Большасць хат у Нізку ашалавана. Шалёўна адыгрывае дэкаратыўную ролю, а тансама захоўвае зруб ад атмасферных уздзеянняў. Шалёўна часцей за ўсё складаецца з паясоў. Ніжні пояс — з вертыкальных дошак, сярэдні зашываецца гарызантальна, верхні складаецца з кароткіх вертыкальных дошак, якія ў ніжняй частцы могуць завяршацца арнаментам. Важную дэкаратыўную ролю адыгрывае паддахавае анно. Франтон тансама зашываецца дошкамі — гарызантальна або ў елачку. У асобных хатах за-

падпечку раней трымалі ўзімку курэй, а ў падпрыпеку ставілі чыгуны і гарлачы.

Ад печы да глухой сцяны былі пакладзены дошкі — палок. На ім спалі. Часам у іншай хаце ім карыстаюцца і зараз, калі да бабулі прыязджае шмат гасцей. Калі печы стаяла лаўка, каб лазіць на печ. Праз усю хату падвешаўся штакот — сушыць цыбулю, мокрую адзежу. Памытую і пасушаную адзежу раней прасавалі жалезкам, у які клалі вуглі з печы. Ручнікі, сеннікі, прасціны наталі рубелем.

Сёння сучасны побыт усё больш пранікае ў сялянскую хату. Разам з печу стаіць газавая пліта. Побач з тэлевізарам можна ўбачыць старадаўнюю лаву або куфар.

Самая дарагая, важная і неабходная стравя ў сялянскай сям'і — гэты хлеб. Па наяўнасці хлеба і яго якасці раней меркавалі аб добрабыце працоўнай сям'і. У сялянскай хаце хлеб з соллю, загорнуты ў абрус, ляжаў заўсёды на стале.

Асаблівая ўвага надавалася выпечцы хлеба. Раней кожная гаспадыня пякла хлеб. Традыцыя захавалася ў Нізку дагэтуль. Калі вы зойдзеце ў хату да Марыі Сцяпанавы Трус, то яна абавязкова пачастуе вас смачным, духмяным хлебам, спечаным так, як навучыла яе маці.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і праваўлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск. На беларусым мове.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць раз на тыдзень, па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02172 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.
ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, наместніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адзнака сакратара — 33-19-85, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела публіцыстыкі і нарысаў — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-22-04, аддзела культуры і выяўленчага мастацтва — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і тэлебачання — 33-21-53, аддзела музыкі — 33-21-53, аддзела пісьмаў — 33-24-62, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і фотаілюстрацыі — 33-44-04, 33-24-62, карэктарскай — 32-20-64, бухгалтэрыі — 23-73-37.

Матэрыялы прымаюцца надрукаванымі на машыцы (праз два інтэрвалы). Рукпісаў рэдакцыя не вяртае.

3 В ПА 14 ЧЭРВЕНЯ
8 чэрвеня, 20.15
КАНЦЭРТ АНСАМБЛЯ ЦЫМБАЛІСТАК
МІНСКАГА МУЗЫЧНАГА
ВУЧЫЛІШЧА ІМЯ ГЛІНКА.

У праграме творы Жыновіча, Глебава, Лучанка, беларускія народныя песні.

9 чэрвеня, 18.15
КАНЦЭРТ ДЗЯРЖАУНАГА
АКАДЭМІЧНАГА НАРОДНАГА ХОРУ
БССР.

Мастацкі кіраўнік і дырыжор — лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР заслужаны дзеяч мастацтваў рэспублікі М. Дрынеўскі.

10 чэрвеня, 17.30
ЗАПРАШАЕ ЧАСОПІС «БЕЛАРУСЬ».

Гутарка пойдзе аб праблемных артыкулах, якія друкуюцца ў 6-м нумары. Іх аўтары — В. Яноўскі, В. Жук, В. Дубінна падзяляюцца сваімі думкамі аб тым, што хваліць сёння наша грамадства.

Вядучы — галоўны рэдактар А. Шабалін.

11 чэрвеня, 17.50
ЗАПРАШАЕ ЧАСОПІС «ПОЛЫМЯ».

Вы сустрэнецца з пісьменнікамі І. Навуменкам, які расказа пра свой раман «Асенні матывы», лаўрэатам незвычайнага лёсу, які паўвек назад аслеп, але пісаў песні, іраваў хорам, у гады Вялікай Айчыннай вайны быў партызанскім сувязным.

13 чэрвеня, 13.05.
«СЛОВА — ПАЭЗІЯ».

Новыя вершы В. Тараса.

13 чэрвеня, 13.20
«МУЗЫКА МАЕЙ РЭСПУБЛІКІ».

Перадача падрыхтавана да 75-годдзя Л. Абельвіча. Вы пачуеце «Рамантычную прэлюдыю», «Другую санату для фартэпіяна», раманы на вершы англійскіх паэтаў.

Вядучая — музычны каментатар Л. Барадзіна.

13 чэрвеня, 17.35
«ЗАМАЛЕУКІ З ПАЛЕССЯ».

Вы пачуеце расказы жыхароў вёсак.

13 чэрвеня, 19.55
«РАМАНСЫ».

Творы рускіх кампазітараў выконвае народны артыст СССР А. Салаўніка.

13 чэрвеня, 23.00
«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦЦАЦІ».

У праграме савецкія рок-групы.

14 чэрвеня, 16.15
«НАШЫ ГОСЦІ».

На сцэнах Рускага драматычнага тэатра БССР імя Горькага і Дома афіцэраў пачаліся гастролі Гродзенскага абласнога драматычнага тэатра. Вы сустрэнецца з калектывам тэатра.

А Б Ў В Ў

Аддзел культуры Бялыніцкага раённага Магілёўскага вобласці запрашае для работы ў сельскіх дзіцячых музычных школах раёна музыкантаў па спецыяльнасцях: баян, народныя інструменты, акардэон, фартэпіяна, духавыя інструменты. Пытанне забеспячэння жыллем будзе вырашацца пасля прыбыцця ў раён. Па даведкі звяртацца ў аддзел культуры па адрас: Магілёўская вобл., г. п. Бялынічы, аддзел культуры, тэлефон: 2-22-94.

У «КНІГАРНІ ПІСЬМЕННІКА»

Ч. АЙТМАТАУ. Буранны паўстанак. І выкуе дзень даўжэй за век. Раман. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. 2 р. 40 к.
А. БАРОУСКІ. Каліна пад анном. Мн., «Мастацкая літаратура», 1987. — 85 к.
В. ЗУЕНАК. Маўчанне травы. Пераклад з беларускай. М., «Советскі пісатэль», 1987. — 60 к.
МІНСК КНІЖНЫ. На рускай мове. Мн., «Полымя», 1987. — 30 к.

Галоўны рэдактар Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Уладзімір ГІЛЕП, Мікола ГІЛЬ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕЎ, Нічпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Рычард СМОЛЬСКІ, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.